

Most jelent meg
a Világkönyvtár 50. köteteként
KEYSERLING HERMANN GRÓF
ÚJ VILÁG SZÜLETÉSE

a szerzőnek a magyar kiadáshoz írt előszavával

FORDÍTOTTA: DR. JUHÁSZ ANDOR

BEVEZETTE: DR. NAGY JÓZSEF

Ára fűzve 4 pengő.
Egészvászonnkötésben 5.60 pengő
Révai-kiadás

Paul Verlaine válogatott versei

Fordította: Szabó Lőrinc

Ára: 5 P

Pandora-kiadás

Szabó Lőrinc új verskötete:

A SÁTÁN MŰREMEKEI

Ára: 3.40 P

Pandora-kiadás

ÚJ MAGYAR IRODALOM

Erdélyi József: Pengő
Világ végén. Versek 3—

Fodor József:
Láhegő erdők. Versek. Sajtó alatt

Kodolányi János:
Szép Zsuzska. Regény . . . 2.60

Kodolányi János:
Börtön. Regény 2.60

Kodolányi János: Pengő
Kántor József megdicsőülése. Regény 4—

Sárközi György:
Angyalok harca. Versek . 3.60

Szabó Lőrinc:
Kalibán! Versek 3—

A Z ATHENAEUM KIADÁSA
KAPHATÓK MINDEN KÖNYVKERESKEDÉSBEN

Nyomatott Biró Miklós nyomdájában, Budapest VII, Rózsa ucca 25

pandora
SZERKESZTI SZABÓ LŐRINC

TARTALOM

KODOLÁNYI JÁNOS: Kékhegy
(Kis regény, I.)

SÁRKÖZI GYÖRGY: Önéletrajz
(Vers)

MOLNÁR ÁKOS: A gazember
(Novella)

BÁLINT GYÖRGY: Három vers
FARKASHÁZI MIKLÓS: Kom-
pozíció

SZABÓ LŐRINC: Napos tél egy
tátrai tővegterraszon — Szere-
lem és rongyos állatok (Vers)

SZEMLE

JEMNITZ SÁNDOR: Beethoven európai
missziója

HEVESI ANDRÁS: Jászai Mari
kettőssége

KRITIKA

IGNOTUS PÁL: Hatvani Lajos regénye —
TÖRÖK SOPHIE: Zilahy: Két fogoly —
SZABÓ LŐRINC: Erdélyi József a ponyván
— **ILLÉS ENDRE:** Laczkó Géza új novellái
— **KARDOS PÁL:** Fekete vőlegények —
KARDOS LÁSZLÓ: Molnár Ákos: Gyerek-
nek lenni — **MARCONNAY TIBOR:** Heltai
Jenő: Papírkosár — **JUHÁSZ VILMOS:** Dok-
tori értekezések — **MAJOROS ISTVÁN:**
Szép Ernő új regénye — **DÁN GYÖRGY:**
A halhatatlan tűz — **FR. GACHOT:**

Duhamel: Éjtéli vallomás — **FR. GACHOT:**
Boylesve: Cloque kisasszony — **KÁL-
DOR GYÖRGY:** Keyserling soforfilozó-
fiája — **ILLÉS ENDRE:** Te csak pipálj, La-
dányi; Lepketánc; Kék és piros; A bor, az
arany és az asszony; Csókról-csókra; Disz-
eladás — **KOMOR ANDRÁS:** Kiállítások
— **MAJOROS ISTVÁN:** Ez Párizs; Bohém-
élet; A sejk fia — **SÁRKÖZI GYÖRGY:**
Doni kozákok — **KUBÁNYI GYULA:** Berli-
ni levél — **M. POGÁNY BELA:** Párizsi levél

1927. III. 22.
2-IK SZÁM

ÁRA 2
PENGŐ

SZERKESZTŐSÉG ÉS KIADÓ HIVATAL
BUDAPEST VII, RÓZSA UCCA 25. SZ.

Megjelent
a „Studium” kiadásában
a
**Magyar
Irodalmi Lexikon**

Szerkesztették:
Ványi Ferenc dr., Főris Miklós és
Tóth András dr. Átnézték: Dézsi Lajos dr.
egyetemi tanár és Pintér Jenő dr.
tanker. főigazgató

Nagy-lexikon alakban, 1760 nagy hasá-
bon (880 oldalon), finom fementes papi-
ronon egész vászonkötésben

ÁRA 40 PENGŐ
Kedvező részletfizetés

Az egyetlen olyan magyar irodalmi
lexikon, mely a nevezetesebb művek
tartalmi kivonatát is adja

Nélkülözhetetlen segédkönyve tanulók-
nak, tanároknak

„Studium” Könyvkiadó r. t.
Budapest VI, Múzeum körút 21. szám

**ORVOSI
KOZMETIKAI INTÉZET**

Kvarcténykezelés, villanyvibráció
arcmasszázs, fogó- és hizókúrák
gőzölések, hajeltávolítás

Budapest, VIII
Baross u. 21, IV, lift. Tel. J. 98-45

SALON DES MODES

LÁZÁR JULIA
VÁCI UCCA 20, II. EMELET

Paul Verlaine válogatott versei
Fordította: Szabó Lőrinc

Ára: 5 P
Pandora-kiadás

Szabó Lőrinc új verskötete:
A SÁTÁN MŰREMEKEI

Ára: 3-40 P
Pandora-kiadás

PÁKOZDY FERENC
EMBERMÉRLEG
VERSEK

P a n d o r a - k i a d á s

HA példányszámát akarja
HA emelni,
HA nem tud elég hirdetést
HA szerezni,
HA sokalja kiadóhivatala
HA költségeit,
HA kevesli lapja bevételeit,
forduljon bizalommal az

I. L. K. -HEZ

**IDŐSZAKI LAPOK
ÉS KÖNYVEK
TERJESZTÉSE**

**BUDAPEST
VII, RÓZSA UCCA
25**

Telefonszám:
József 143—27

KÉKHEGY

ÍRTA: KODOLÁNYI JÁNOS

1.

A diák a vasúti kocsiban ült és a cigarettáját bámulta. Valósággal izgatta ez a csip-csup kirándulás. Évek óta alig szabadt ki a fővárosból s már majd megfulladt az ügyvédi iroda porától, a törvényszéki folyosók unalmától. Minden változatosság sá-vanyú életében csak az volt, amit az úgynevezett kultúra adhat az embernek. Festett deszkák, vásznak és lécek, amelyek a rivalda villanyfényében ragyognak s megvillogtatják az élet másik oldalát, meztelen színésznők, felvonuló bundák és diadémek, autók a színház előtt, valami kabaré riportművészete és érzékcsiklandozása, esetleg, kisebb pénzek hullása idején, jobb nő a bohémkávéházban, vacsorával és egy üveg badacsonyival. A diák gyomrát rosszullét emelte, ha csak eszébe is jutottak a gazdája aktái, melyekben benne volt az emberek minden nyomorúsága és rondasága, ha az írógépre gondolt, melyet néha nyolc-tíz órán át vernie kellett. És a szemét sem merte lehúyni most, az utazás boldogságában, ne-hogy megtámadják a sivár képek, mint a méhraj.

Valóban itt volt már az ideje egy kis szellőzésnek.

Kávéházi barátja, egy orvos, már régen megjósolta, hogy rossz vége lesz, ha nem kér pihenőt. Nem mintha feltételezte volna hősünkről a tanulásban való mértéktelen elmerülést, hanem azért, mert a gazdája kissé embertelenül kihasználta. Így soha jobbkor nem hívhatták meg a barátai Kékhegyre.

Zsámboky tehát élvezte a szabad rohanás gyönyörűségét. Ő szabadnak és rohanásnak érezte. Nem kívánt sokat az élettől, csak annyit, amennyit meg is kaphatott tőle. S így a helyivonat bandukolását hajlandó volt olybá venni, mintha az Orient-expressz szá-guldana vele Párizs felé.

— Párizs az én Bakonyom — mondta magában, kéjesen hátra-dőlt, kinyújtóztatta hosszú lábait, elővette a zsebtükrét és a kis fé-süvel szépen elrendezte ünnepien fénylő haját. Frissen meg is volt borotválva erre az alkalomra. Úgy érezte, nem valami utolsó fickó, szép, szabályos, sovány ábrázata van, értelmes homloka és a szeme egészen érdekes a fáradtság és álmatlanság szürke sávjai között. Meleg, barna szem. Ami pedig a ruházatát illeti, Zsámboky megál-lapította, hogy ez a sötétbarna zakó, amelyet legutóbb csináltatott részletre s az árával előreláthatóan mindörökké tartozni fog, sokkal elegánsabb, mint a vonatbeli uraké. Ennek az az oka, hogy másként áll a ruha egy huszonnyolc éves ösjogászon, mint a megöregedett tisztviselőkön, akik a vonattal hazafelé iparkodtak. Így Zsámboky máris nagy embernek látta magát abban a zsebtükörben, amelyet gyönyörködve tartogatott az ábrázata elé.

— Párizs az én Bakonyom — mondta újra. Háta mögött a ma-gyar temető, a koldús magyar ég küldi már felé a zsivaját. De ő

most nem hallja. — Én kifelé megyek, — állapította meg újfent s hanyagúl nyúlt a cigarettatárcájáért.

Köröskörül a fáradt hivatalnokok újságot olvastak. Kissé molett vidéki nők mindúntalan a fejük fölé pislogtak, hogy nem vészett-e el a csomagjuk, amelyben a bevásárolt harapnivalókat viszik. Egyik sarokban két öreges, kendős hölgy tereferélt, kendőt nyilván azért kötöttek a fejükre, mert félték a spanyoljárványtól. Még véletlenül sem beszéltek másról, mint betegségekről. Volt ott velük egy kis kamaszlány, kedves, formáska gyermek, már tudta, miként kell a lábakat egymáson átvetni úgy, hogy a comb is megmutakozzék egy arasznyira a redőzött szoknya alatt. Barna kötötkabát feszült kerek mellein, a haja beleomlott a homlokába és mindúntalan Zsámbokyra kacsintgatott bozontos bubifrizurája alól.

— Most elbocsátlak, kis női csukák, — idézte magában a diák s visszamosolygott a kislányra.

Odakint leszállt a januári alkonyat. A köd lassanként rácsapódott az ablakokra s nem lehetett mást látni, mint néha az elrongyolt szénfüst kavargó cafatjait. Aztán esni kezdett az eső. Egyhangúan percegett az ablaktáblákon, a sivár unalom kísérteties pókhálót terítgette a vidékre s bent az utasokra. Ezt az unalmat még fokozta az is, hogy a vonat minden bakterháznál megállt, mintha a sárba gyökerezett volna s így a diák észrevehette már, hogy nem az expresszen száguld. De ez is jól esett most. Belefészkelődött a kocsi sarkába, nagyúri fölénytel nézegette a fáradt polgárokat és magában fogadásokat kötött, hogy ki fog a legközelebbi állomáson kiszállni közülük. Kacérkodott a zöldruhás, barnakabátos lánnyal is. Aztán bejött a kalauz, meggyújtotta a sápadt gázlámpákat s a vonat döcögött, állt, állt, a csendet csupán a betegségekről tárgyaló két néni zavarta meg.

Zsámboky Géza tehát kiröppent a mindennapi élet valóságai közül és élvezte a szabad száguldás gyönyörét.

2.

Hat óra volt, amikor a vonat befutott a kékhegyi kis állomásra. Zsámboky összekapkodta a csomagját, — táskája nem lévén, papírba csomagolta a toilette-holmiját s egy Ady-könyvet, — magarákapta a prémes télikabátját, amelyet egy Rákóczi úti boltban vásárolt s a cég nevét lefejtette róla, fejébe nyomta szürke kalapját s nagy lépésekkel kilódult a kocsiból.

Odakint szakadt az eső.

Koromsötét este köröskörül. Mintha az eső tintává vált volna és feketére mosta volna az egész világot. Ebbe a feketeségbe még feketébb tömegekkel hasalt bele az állomás épülete, mintha elfeküdne a sárban. Tüdőbeteg petróleumlámpa imbolygott egy távoli szemafóron. Két kalauz lóbálta a mécsesét s a diák mellett egyikük nagy hatással ordította el az állomás nevét: *Ké-é-ék-heggy!* A

diák nem találta a kocsi vasfogóját, belenyult valami hideg holmiba, amiről víz csurgott a prémgallérja mögé, végre megtalálta a lépcsőt, majd, azt gondolván, hogy a föld nem lehet messze, lépett egy kicsikét, de legnagyobb bámulatára valahová a mélybe nyaklott. Ekkor derült csak ki, hogy milyen magasan volt eddig Zsámboky.

Még megvárta a vonat indulását. Most ki akarta élvezni az utazás minden szépségét, báját, színét. A kalauzok magasra lengtetett lámpái megcsillantak a sínek közt felgyúlt pocsolyákban. A mozdony dohogott. Fekete tintafolyamot öntött ki magából, hegyibe annak a feketeségnek, amely felülről, az égből csurgott alá. Sikosak voltak a sínek, a mozdony kerekei forogtak, anélkül, hogy megtapadtak volna. Kéményéből szikrakéve lövellt ki és vörös bengálfény. Sípész, trombitahang, egy jelzőharang kettőt kondult valahol, a diák feje fölött. Aztán a vonat lassú, ütemes totyogással, mint egy vén gebe, ha borraivalót remél a kocsis, elindult s eltűnt a feketeségben.

Zsámboky lement a lépcsőn s kiért az uccára, amit abból tudott meg, hogy lábai bokáig beleragadtak a nyúlós sárba.

Hanem a levegő, az már más volt itt, mint a fővárosban. Valami édes, metsző, aromás levegő volt ez, a köröskörül csak sejtethető kék hegyekről omlott alá, kristálytisztán, keményen, szinte tapinthatóan s átjárta a diák egész testét. Már a második lélegzetvételnél elfojtotta valami a torkát, valami kimondhatatlan boldogság, egyszerre úgy érezte, kis gyermek megint, ártatlan, tiszta, szent gyermek, valaki, láthatatlan édesanya a keblére ölelte és csókolgatja érezhetetlenül és mindenfelől az arcát, a szemét, a száját, a szívét. Megállt a sötétben, egész lénye kitérült, kitágultak a cimpái, mint a táltosé, ha tüzet fal. Percekig szívta magába ezt a lebegő tisztaságot. Mozdulni sem volt kedve. Idegen, eddig nem ismert világba cseppent egy megúnt és útált bolygóról, idegenbe, amelyet mégis mintha ismert volna valaha. Minden porcikája tele volt most evvel a szeretetbalzsammal. Hallgatta az eső egyhangú csurgását, a faágakról alácsepegő víz csettegését, a csend égi zenéjét, átadta magát a láthatatlan anya simogatásának, nem szégyelte az érzékenykedését sem, amin legjobban csodálkozott. Hullott rá az isteni malaszt hűvös esője, áradt felé az egyszerű jóság, talán még le is térdelt volna a földre, ha nem sajnálta volna új ruháját. Nem tudta, miért, de letérdelt volna. Mint valamikor, tízéves korában, amikor először gyónt és olyan tisztának, megfürdöttnek, emelkedettnek érezte magát.

Aztán elindult az ösztöne után, mert más lámpája nem volt ebben a megnyugtató sötétségben.

Úgy érezte, évekig megy, megy és talán vissza is került már oda, ahonnan elindult. Boszorkányos játék volt ez a sötétséggel, az esővel, a sárral. Néha úgy látszott, mintha nem is a földön járna, mint Ádám az űrben. De ez is mulatságos, megnyugtató volt. Azt lehetne mondani, hogy lebegő Ádám volt ugyan, de nem volt mel-

lette Lucifer. Az elmaradt tőle messze valahol.

— Erről verset kéne írni, — jutott eszébe a diáknak, kamaszkora óta először, a versírás. Gépiesen lépkedett, nem bánta: hová, nem bánta: miért és hogyan, avval sem törődött, hogy meddig. Csak ment és szívtá az éles levegőt.

Valami árkon ment keresztül, de az is lehetett, hogy csupán a gyalogjáróra bukkant ki az országút aránylag keményebb hídjából. Aztán nekiment egy kerítésnek s elindult mellette, céltalanul. A barátai kijöhettek volna ugyan elébe, de ezt sem bánta. Sőt így még jobb volt, egyedül ebben a misztikus világban. Füttyörészni kezdett s megdöbbenve látta, hogy gyönyörűen tud füttyülni. Hol az ördögbe volt eddig benne ez a tehetség? Lám, az imént verset akart faragni, sőt két rím is eszébejutott, most meg rájön, hogy úgy füttyül, mint egy fülemüle.

— Lássuk csak, hát a hangom, — mondta félig hangosan és aprókat nevetgélt hozzá. Rázendített, hogy: Ki tanyája ez a nyárfás . . . — és, csodálatos, a hangja telt volt, férfias, síma. Csodálkozva megállt és hallgatta a saját hangját. Ezzel a hanggal akár színész is lehetne, — állapította meg. S rágyújtott valami másra. Kuttyákat riasztott fel, mindenfelől láthatatlan ebek ugattak, de ő csak mosolygott, soha nem érzett öröm csiklandozta a mellét, állt egy helyben s beleénekel az eső egyhangú suhogásába.

Végre megismerte a kaput. Azért ismerte meg, mert odabent, az udvarban, éppen lecsengették a munkát, olyképen, hogy egy felakasztott vaslemezen valaki kalapáccsal álmatag indulót vert ki. A hosszú ház ajtajai megnyíltak, munkások gomolyogtak ki a sötétből s veszték bele az esőbe. S az épület nagy műhelyablakai fehéren világítottak az udvarra.

3.

Zsámboky Géza barátai ebben a kerámia-gyárban dolgoztak. Az egyik jóbarát a gyár művészeti vezetője volt, a másik — mesterségére szobrász — tervező, a harmadik díszítő. A diák előre elképzelte a meglepetést, mert nem mára várták. Ha várták volna, ott lett volna valamelyikük az állomáson. Így megszorozta a lépéseit s nem törődve már azzal, hogy hová lép, csak azt nézte, merre hamarabb.

A díszítőműhely hátul volt, az épület legvégében. Oda iparkodott.

Benyitott az ajtón.

Bent, a nagy gömblámpák fényében, állványok és korongok között, még sűrögtek-forogtak a munkások. Lányok hosszú deszkákon nyers agyagedényeket hordtak, melyek hamuszürkék voltak és halványan csillogott rajtuk a díszítés. Köröskörül edények, vázák sorakoztak, dísztányérok, hamutartók és figurák. Fiatal fiúk sárgarézkorongokon nyers edényeket forgattak s óvatosan vezették rajtuk az ecsetet. A diák érdeklődve bámulta a mozgalmas

képet, a lázas munkának ezt az intim műhelyét s első pillantásra nem is kereste a barátait a forgó zürzavarban. Valahol egy motor puffogott. Ez az egyenletes ütemű hang a vérkeringés ritmusát vitte bele a forgásba s úgy hatott, mintha a gép hajtáná nemcsak az agyagkeverőt, hanem magukat a munkáslányokat és fiúkat is. Még most is abban az emelkedett, vidám hangulatban volt Zsámboky, amely odakint a tiszta levegőn az esőben lett úrrá rajta. Noha csurgott róla a víz, eszébe sem jutott, hogy ez kellemetlen lehet.

S annál inkább megfeledkezett erről, mert a szeme megakadt egy lányon, aki barna ruhában, pettyes kék kötényben állt kissé távolabb egy lánycsoport mögött s az egyszerű nők bámész arcai közül komolyan s öntudatosan nézett a belépőre. A feje nem volt kendővel bekötve, mint a többieké s amikor megfogott egy vázát, vékony újjait kecsesen megemelte, mintha ötórai teán ülne és a porcelláncsészét az ajkához akarná emelni. A diáknak szemet szűrt ez az arc és ez a mozdulat. Nem volt ugyan rövidrevágott haja, mint általában azoknak a lányoknak, akik adnak valamit a csinoságukra, de úgy fésülködött (fülére húzott haj és hátul a tarkóján könnyű konty), hogy rövidhajúnak hatott. S ami a legérdekesebb volt, barna haja kissé bronzos fényben csillogott a mennyezetlámpa alatt.

Mindezt két pillanat alatt vette észre a diák, mint ahogy észrevette a többi arcot is, a többi kerekrenyílt szemet és a többi mozdulatot. S mégis, ez a nagy barna szempár és a finoman megemelt újjak mozdulata élénken az agyára fényképeződött.

Már éppen le akarta venni a kalapját s jóestét mondott, amikor észrevette egyik barátját, a művészeti igazgatót. Ez a magas, sovány, borotváltképű férfiú hosszú fehér köpönyegben közeledett, arcán aggodalmas kifejezés ágaskodott, fekete szemöldökeit felhúzta a homlokára s összezacsorította a száját. Úgy jött, nagyokat lépve a fazekak és vázák között, szigorúan a diákra meresztett szemmel, mintha hipnotizálni akarná.

— Szervusz, — mondta olyan halkán, mint ahogy halottasházban szoktak beszélni. Elzárta a kilátást afelé a lány felé, akinek az arcát kifotografálta az imént Zsámboky a tömegből, megfogta a diák karját s tuszkolni kezdte az ajtó felé.

Zsámboky elbámult. Arcára merev, udvarias mosoly fagyott s szabadkozni kezdett:

— De kérlek szépen . . . igazán izé . . . Megbocsáss, Jenő, ha rosszkor jöttem . . .

— Nem, nem, majd később megmagyarázom, — suttogta misztikusan és még szuggerálóbb pillantással a fehérköpenyes Vanyerka Jenő. — Ne haragudj, kérlek, de . . . de ki kell innét mened . . . mert itt az igazgató . . .

Zsámboky valóban látott az egyik sarokban egy kistermetű, elegáns, kivasalt urat, aki nagy figyelemmel hajolt egy tárgy fölé, mintha mikroszkópot bámulna. De nem értett az egészből semmit.

Elvégre én itt egy idegen úriember vagyok, — gondolta álmélkodva s gépiesen megindult hátrafelé, de úgy, hogy azért nem vette le a szemét a műhelyről s egészen öntudatlanul is abban az irányban keresgélt, amerre az imént a barnahajú lányt látta. — Elvégre ide bejöhét akárki, akinek dolga akad, vagy nem közveszélyes örült. Szép kis vendéglátás!

— Kérlekszépen izé . . . természetesen . . . de hát nem értem, miért . . . — dadogta.

— Majd megmagyarázom. Most csak menjünk. Te az én vendégem vagy és elvégre . . . Belátod és nem haragszol rám . . .

Zsámboky alig hallotta ezeket a suttogva elhadart szavakat. Minthogy rettenetesen szégyelte magát, iparkodott úgy tenni, mint akivel nem történt semmi különös. Még a küszöbön megállt, hanyagul fejébecsapta a kalapját s visszanézett a műhelybe. Merev mosolya még merevebbé vált.

— De mennyi munka! Mennyi új dolog! — mondta lelkesen s a fogát csikorgatta szégyenében. Egy pillanatra látta a barnahajú lány arcát s aztán kint voltak megint az udvaron.

Bent az irodában aztán szemtől-szemben álltak egymással. Zsámboky csak most érezte, milyen megaláztatás volt ez. Kivezeték egy helyiségből, ahol rajta kívül még vagy húszan voltak, kivezeték s még csak azt sem tudja, miért.

— Foglalj helyet, kérlekszépen, — kezdte valamivel hangsúlyosabban, de éppen olyan misztikusan és gondterhes ábrázattal Vanyerka. A hangjából ki lehetett érezni, hogy nem óhajtja komolyan megkínálni helyet a diákot, hanem csak pusztán udvariasságból beszél. — Jobb lenne ugyan, ha . . . tudod kérlek, megérted az én nehéz helyzetemet itten, azt mondhatnám, két malom között örülök. Mindenért engem tesznek felelőssé . . . Beláthatod, kérlek. Azért egyelőre jobb lenne, ha eltűnnél, talán addig a mérnökökhez mennél, amíg én . . . hiszen tudod . . .

Zsámboky leült egy székre s végigbámulta a kész vázákat és dísz tárgyakat, amelyek ebben a helyiségben is elfoglaltak minden zugot. Forrt benne a düh s azon gondolkodott, hogy nem jobb lenne-e visszacaplatni az állomásra s megvárni a legközelebbi vonatot, amely Budapest felé megy.

— De hát nem értem! Ezt nem értem! Alig teszem be a lábamat s te megfogsz és kivezetsz. Ez abszurdum, kérlek! Csak tudnám, hogy miért?

Egyszerre kitört belőle a düh, nem hiába csigázta el annyira az aktabújas, a törvényszék folyosóin való kajtatás, hirtelen vetett lobot benne a harag, akár a puskaapor.

Vanyerka csillapította, de a karját nem eresztette el. Mintha közveszélyes örültnek nézné ezt a diákot, aki olyan ártatlanul csöppent ide, mint egy szegény fecske, amely az árbócra száll pihenni.

— Azt nagyon jól tudod, kérlek, Géza, hogy én téged . . . hogy úgy mondjam: izé. Nahát. Hiszen értesz. Te okos gyerek vagy.

Hát lásd be az én helyzetemet itten. Most menj, kérlek, minél előbb valahova, aztán az én vendégem vagy. Nahát.

S a diákot, noha csak az imént kínálta meg helyet, felhúzza a székről, fejébenyomta vizes kalapját s már tuszkolta is az ajtó felé. Varjas, másik barátja, utánasiétt a gyárból és a kapuban érte el.

4.

— Te, Kányafi, — mondta Zsámboky a barátjának, amikor a mérnökök háza felé caplattak, — ki ez a lány?!

— Ja? Az Idus? Hát egy gyárilány. Itt dolgozik a gyárban. Neked is feltűnt?

Zsámboky nem szólt semmit. Elgondolkozva rágódott azokon a dolgokon, amiket tapasztalt. Sokáig szótlánul mentek egymás mellett, karonfogva.

— Mondd, Kányafi, nem vagyok én itt kellemetlen?

— Ugyan, hová gondolsz! Na hallod! Miből gondolsz? Már napok óta várunk s nem akarok szentimentális lenni, de valósággal boldog vagyok, hogy itt vagy. Mi történt?

Varjas olyan buzgalommal bizonykodott, hogy Zsámbokynak végül lehiggadt a felháborodása.

— Miért vezetett ki akkor az a marha Vanyerka? Mi baja lehet? Alig teszem be a lábamat hozzátok s ő megfog és kivezet. Meg van bolondulva? Azt hiszem, rendes ember vagyok, nem törtem volna össze odabent egy vázát sem. S ha összetörtem volna, hát meg is fizettem volna. Mit habogott annyira? Két védelmez tőlem? Az igazgatót?

— Ez neki mániája. Ha valaki bemegy a gyárba, ő azonnal ott terem s kituszkolja. Azt hiszem, az igazgatónál akar érdemeket szerezni ezzel. De amit veled művel, az, enyhén szólva, disznóság!

— Mi közöm nekem az igazgatóhoz?!

— Bizonyosan attól félnek, hogy zavarod a munkát.

— Abszurdum! A munkát éppen lecsengették s én nem tartozom tudni, hogy nálatok a napi nyolcórás munkaidőn túl is dolgoztatnak némelyeket. Ehhez semmi közöm. Ha az igazgatónak nem tetszik, hogy én a gyárba belépek, majd megmondja maga. Ehhez én nem vagyok szokva. Én, barátom, még a táblai tanácselnöknek is megmondom a véleményemet s ha az a zordon igazgató elém áll és kérdőre von, hogy mit keresek ott, hát megmondom neki is, hogy a barátaimhoz jöttem, még pedig a munka lecsengetése után. Mi ez? Zárda? Leánynevelő intézet, ahová a lábamat sem tehetem be?

— Ugyan hagy, kérlek, én is, meg a Tóni is boldogok vagyunk, hogy te eljöttél. Vanyerkának bizonyos okai vannak, hogy így nagyképűsködjék. Ne törődj vele. Most megvársz bennünket a mérnököknél s aztán jól elmulatunk együtt.

Zsámboky még mindig nem értett semmit ebből a zagyaságból.

ból. Miért kell neki elmenni a gyárból? Mi baja az igazgatónak övele, aki nem is ismeri?

— Azt hittem, hogy vagyunk már annyira civilizáltak . . .

— Biztosan nem vagy szimpatikus a direktornak . . .

— Ugyan, kérlek, hisz nem is ismerjük egymást!

— Azért mégis. Talán a megjelenésed . . .

— A megjelenésem? Egész rendesen öltözött polgárember vagyok, az arcom borotvált, keztyű van a kezemen és nem is lát-szom valami hülyének! S ha nem vagyok esetleg szimpatikus, ahhoz neki semmi köze. Nem hozzá jöttem. Értsd meg, Kányafi, én hoz-zátok jöttem és nem a direktorhoz.

Igy vitáztak. Zsámboky kiöntötte a dühét s Varjas csillapí-totta. Ez a szerény, zárkózott, csupaszív fiatalember láthatóan rendkívül örült a diáknak s a hangjából ki lehetett érezni a bán-kódást ezért az incidensért.

A mérnök felesége fogadta őket. Csupa temperamentum, jó-kedv, fűrgesség volt ez a kis molett, szőke asszony. Nem találta a helyét, amikor Zsámboky betoppant hozzá, mint általában azok, akik nagyon szeretik a vendéget s állandóan rettegnek, hogy nem érzi jól magát náluk, valamije hiányzik s nem akar szólni, kényel-metlenül ül, szomjas, éhes, melege van, vagy fázik, szorítja a cipője, sósnak, vagy sótalannak találja a pogácsát és silánynak a likórt. Rögtön megérezte, hogy a diákot valami bántja és elkezdte nyaggatni:

— Mi az, mondja már, drága Zsámboky, mi történt?

— Hagyja, asszonyom, — vágott elébe Varjas — Gézát bosz-szantja, hogy alig lépett a gyárba s már kivezették. Ő nem ismeri az itteni magas politikát. Haragszik. Pedig nincs rá semmi oka, ez már nálunk így szokás.

— Legyen nyugodt, drága Zsámboky, ha nő lép be a gyárba, azt nem vezetik ki! Akkor nem olyan azesz népség az. Csak a fér-fiakkal bánnak így! — tört ki a mérnökné dühösen.

— Ha nő . . . Hogy mondta nagyságos asszony? Ha nő?

— Na igen. Csak a férfiakat vezetik ki. Az igazgató úrnak ez már a gyengéje. Nem érti?

Összecsúcsorította a száját és tettetett affektálással, ko-molykodva beszélt:

— Mert a férfi igazán nem kíváncsi elem a gyárban! Ez már Kékhegyen így van bevezetve!

— Ehh, felejtsd el az egészet, Géza. Ne törődj vele. Majd ki-magyarázkodik Vanyerka és vége. Érezd magad otthon miközöt-tünk. Nekem most még át kell mennem, mert az igazgató megorrol, de hamar itt leszek megint. Nálunk alszol.

Azzal Varjas fejébe csapta a sapkáját s elment.

Ott ültek a mérnöknével a súrolt padlójú szobában. Zsámbokyt az asszony pogácsával, likórral és cigarettával kínálta. A diák ta-gadhatatlanul régen érezte magát ilyen jól. Az egyszerű, szőnye-gtelen lakás, amely mindenáron polgári jólétet akart hazudni, de

csak annál jobban kiélezte a szegénységet és kizsákmányoltságot, békét lehelt minden zúgából. A falakon fiatal festők elég jó képei függtek, de a mérsékeltbbek közül. Bizonyára kerámiáért cserél-ték be a mérnöknél. Ezzel szemben viszont a vitrinben egyetlen kerámia sem volt, jeléül annak, hogy a mérnök munkáját kiszipo-lyozza a vállalat, de ő még a saját vitrinjébe sem szerez a gyártmá-nyokból semmit. Ez az üres vitrin hű képét adta a mérnök jellemé-nek és a gyárhoz való viszonyának.

Zsámboky sokáig állt az üres bútor előtt és bámulta ásítozó polcait.

— Nézi, hogy milyen üres? — mondta az asszony s avval a temperamentummal, amely dús szőkeségéről és egész mozgékony lényéről csak úgy sugárzott, hevesen panaszkodni kezdett. Egyál-talán ez az asszony mindent hevesen csinált, hevesen beszélt, he-vesen nevetett, a tréfái szélsőségesnek és néha elképesztőek voltak, hevesen lelkesedett és a bosszúsága is heves volt. Bizonyára hevesen szokott csókolni is, gondolta a diák, akinek erős érzéke volt az ilyesmi iránt. — Ilyen a pénztárcánk is, drága Zsámboky. Képzeld el, minden hónapban egy milliót levonnak előlegre, egy millió a bútorrészlet, egy millió a lakbér, másodikán már nincs egy árva ficcsem se. Kénytelen vagyok egész hónapban ebben a kis bűdös Hangya szövetkezetben vásárolni hitelbe. Most képzelheti, milyen életem van nekem! Az uram reggel hattól éjjel tizenkettőig dolgo-zik. Karácsony előtt a munkáslányok egymás után estek össze a fá-radtságtól. Mit mondott erre az igazgató? Azt, hogy vegyék úgy, mintha farsangoltak volna! De azt elfelejti, hogy farsangolni bor mellett szoktak. Hát ez lehetetlen állapot!

— Mért nem mond fel a mérnök úr?

— Hát felmondhat? — s az asszony dühösen cigarettára gyuj-tott. — Hát mondja, felmondhat? Annyit kapnak helyette, ahányat akarnak. S nem ennyiért, hanem sokkal kevesebbért. Mert az intel-ligens munkás csak azon van, hogy hogyan rontsa le a másik bérét. Nem úgy, mint a szervezett ipari munkás. Uram, az az osztály, amelyet középosztálynak neveznek, maga ássa meg a saját sírját. Mert annyi szolidaritás sincsen benne, mint egy kubikusban.

Zsámboky nem nagyon foglalkozott szociológiával s ennyi ebből a tudományból elég volt neki, de az asszony nem hagyta abba. Végtelen áradatban és fékezhetetlen dühvel ontotta magából a lázadó mondatokat. A diák elnézte vastag, de szép vonalú buja száját, fénylő szőke haját, amely rövidre volt vágva és vastag für-tőkben vette körül kövérkés, puha és gyermekes arcát, elnézte gömbölyű karjait, ahogy ott feküdtek a lámpa fehér fényében s puhán csillogott rajtuk az alig észrevehető pihe. Teljesen megér-tette ezt az elhanyagolt, szegény asszonyt. Ez az életre született, víg volt, mint egy gyermek s amilyen őszintén tudott lázongani, bizonyára olyan őszintén tudta élvezni is az élet soványka örömeit. De hát mi öröme lehetett itt? Az ura eladta magát az ördögnek: a Tökének. Szorgalmas, fáradhatatlan és kizsárolt úriember, becsü-

letes, mint amilyenek azok szoktak lenni, akik az ördögnek eladják magukat. Az asszony? Mit csinálhat ebben a kis faluban, ahol feneketlen sár cuppog az uccán s ahol az emberek egymásból élnek? Zsámboky meg tudta érteni a panaszait s azt is, hogy az első alkalmat kihasználta a panaszkodásra, hisz a diák üdítő szenzáció volt a számára.

— Egyék, drága Zsámbokykám, igyék is. Gyujtson rá. Jaj, de jó, hogy maga idejött, olyan mészem van már ettől a kékhegyi társaságtól!

— Szóval kidőltek a lányok a munkában, — mondta hirtelen a diák, anélkül, hogy mondani akarta volna. — Pedig van ott egy lány, valami Idus nevezetű, akiért nagy kár...

— Ha-ha-ha-ha! Drága ember! Az Idus, az más. Ő nem dőlt ki a munkában. Ne féltse! Az Idus nem túlórázott és nem rogyott össze.

— Nem értem...

— Sokat nem ért maga, drága fiam. No, de beszéljünk talán másról. Mi ujság Pesten? Milyen darabok mennek a színházakban? Igaz, hogy megbukott a *Játék a kastélyban*? Pedig nagyon kolportálják. Hát a Terézkörútiban mit adnak? Milyen jó magának, ott él a kultúra középpontjában, ott él Európában, uram, Európában! Mit mondjak magának, én az életemet adnám, ha bekerülhetnék Pestre! Mi most a legjobb film? Mondja, maga látta az orosz filmeket?

A diák azt sem tudta, mire feleljen a mohó kérdések közül. Le s fel méregette hosszú lábaival a szobát. Sűrűn hajtogatta a likőrös poharat s lassanként valahol nagyon magasan képzelte magát, ahonnét úgy nézeget le a kékhegyi életre, mint Jupiter. Ajkára játszadozó, finom mosolyt tűzött, mint valami hódító csokrocskát, mert tudta, hogy ez a legellenállhatatlanabb póza.

— Láttam az orosz filmeket. És egyáltalán, asszonyom, ez volt az egyetlen valami, ami igazán kultúrelvezet volt a számomra. Mert ha magának, mint mondja, mészem van a kékhegyi élettől, akkor nekem meg untig elegendő már Budapest. Szeretném elfelejteni egy-két napra a zagyva, link fővárosi kultúrát. Nem igazi kultúra az, asszonyom. Csak külső csillogás, láрма, hűhó. Olyan link, mint maga a pesti ember. Humbug az építésze, a kereskedelme, ipara, munkásmozgalma, a politikája, európaisága, humbug a színháza, szerelme... — S nagyon komolyan legyintett. Látta, hogy az asszony áhitattal nézi s önkéntelenül is jobban kinyújtja meztelen karját az asztalon. Megállapította, hogy azt a bizonyos, jóindulatúan szomorkás, fölényes mosolyt most sem vétette el. A fáradt világfi póza tetszett neki is, az asszonynak is.

— Most ki akarom magamat szellőztetni. Túl vagyok terhelve munkával, hol a kliensekkel bajlódok, hol a törvényszéken, táblán, kúrián vagyok tárgyalásokon, benne maszatolok minden emberi piszokban... Már nem is hiszek a tisztaságban, idealizmusban...

— No, de maga még fiatal ember! Ne beszéljen ilyeneket! Mit szóljak én, aki már öreg asszony vagyok?

— Ugyan! S ha öreg lenne is, csak annál tapasztaltabb lenne. Ami a nőben nem megvetendő tulajdonság.

— Lám, lám, azért mégis mindenki majd megvész azért a csitriért.

— Az Idusért?

— Honnét tudta, hogy őrá gondolok?

Csakhamar visszaérkezett Varjas és jött a másik fiatalember is, a szobrász, akit Inokaynak neveztek. Ez az ifjú mint a fergeteg rohant be a szobába s alaposan összeölelgette a diákot. Jól megtermett, arányostestű, nagyorrú fiú volt, a szája mint a görög szobroké: kissé duzzadt és a haja szabadon hátrafésülve a homlokáról. Mozdulataiban sok durvaság volt, az őszinteség durvasága s egész lényén előmlött valami kézzel nem fogható dekadencia. Talán az orrcimpái rezgésében volt ez, talán apró, barna szemében, amely mintha állandó erotikus vágyakozás vizében úszna, talán az arcélének volt ilyen kifejezése. De tény, hogy amit csinált, abban is benne volt ez a dekadens erotika. A figuráinak alig volt csontjuk, vonalai ritmusában vágyakozás és kielégíthetetlen szenvedély kígyózott, azokban a kis kerámiafigurákban, amelyek meztelen aktokat ábrázoltak és valami smokk gutaütését voltak hivatva elősegíteni, a női csipők, combok és keblek megmintázása örök szomjúságot szuggerált. Szarvasbikái, majmai, ágaskodó lovai bakszagúak voltak. A fülledt, túlfinomult életérzés mozgatta őket.

Inokay is megkérdezte, hogy mi történt a diákkal s legyintett egyet a levegőbe.

— Ja, persze, te ehhez még nem szoktál itt hozzá. Vanyerka nagyon vigyáz, hogy férfiak ne lebzseljenek a műhelyben.

— Talán féltékeny? Félti a munkáslányokat?

— Azt éppen nem lehet mondani. Hisz tudod, hogy családja van. Nem is ambicionálja nagyon, hogy megcsalja a feleségét. De egyet mindenesetre félt. Azt az egyet...

— Csak nem Idust?!

— Mi az, máris eltaláltad?

Mindnyájan nevetni kezdtek. Zsámboky számára egyre misztikusabb lett a dolog.

— Meg vagytok ti valamennyien örülve!

— Van benne valami, barátom — mondta keserűen Varjas

— Nem is képezed, micsoda hatalma van ennek a kis bestiának.

— Az? Az bestia, az a szelíd kis munkáslány? Aki félrehajtja a fejét, alig lehet a köszönését hallani, úgy tipeg, mint egy óvodás gyermek és az ujjait keccsen megemelint, mintha repülni akarna? Ez lenne a bestia?

Egyszerre a szavába estek valamennyien.

— Hát már olyan jól megnézted? No lám, hogy megfigyelte!

— Mi az, magát annyira érdekli az ilyen csitri? Nem szé

gyenli magát? Nincsenek talán Pesten különbek?! Vagy akár itt, Kékhegyen?

Ebben a felkiáltásban egy kis irigység is reszelt.

— Bizony, nem figyeltem én őt külön, csak úgy, ahogy minden nőt szoktam, ami pedig a pestiek külön mivoltát illeti, nagyságos asszony aligha gondolná, hogy a nők között különbség alig van. Egyformák azok valamennyien, az értékük csak annyi, amennyit el tudnak hitetni magukról. Itt, a fantázián fordul meg a dolog.

— Szégyen!

— Két nő közül mindegyik azt nyújtja, mondjuk. S mégis az egyiket értékesebbnek tarthatom a másiknál. Miért? Mert szuggerálja az értékességét. Ez az egész. Aki jobban szuggerál, annak nagyobb a fantáziája és értékesebb is.

5.

Az egyszerű vacsorát a következők ülték körül:

Az asztalfőn a kis mérnökné, ragyogó szőke haját előnyösen csillogtatva a lámpa fényében. A mérnökné jobbán ült Zsámboky. Mindent elkövetett, hogy jól nevelt fiúnak lássák, bort töltött az asszony poharába, kezére adta a kenyeret s félig feléhajolva, ajkán a neki annyira illő fölényes mosollyal, kissé gúnyosan s felszínesen megtárgyalta a politika, irodalom, színház és öltözködés eseményeit. Könnyed kanyarodással kitért a kínai helyzetre is, szavaiba minduntalan groteszk célzásokat és cinikus megjegyzéseket keverve. Zsámboky mellett Varjas ült. Ez az ifjú valósággal feltámadt a diák jelenlétében. Furcsa, fanyar, zárkózott képével úgy ült ott, mint egy jól vasalt gentleman, ámde merész szövickeit a félholtnak is örömmel kellett hallania. S az volt a legeredetibb ebben a Varjasban, hogy soha nem nevette el magát a saját mókáin, mindig csak a másokén. Ez önzetlen jelleme váltotta. Az asztal végén ült a köpcös mérnök. Fekete haját felfelé fésülte, felső ajkára nyírott bajusz borult, minduntalan lelkesen beleszólt a társalgásba, de a szíve hatalmasan felülmulta szellemességét. Nem fogyott ki a kínálgatásból. Soha poharat üresen nem hagyott. Valóban varázserejének kellett lenni, hogy földhözragadtságában is össze tudta szedni a borokat, sőt vacsora után még egy hatalmas üveg meggy-pálinkával is előállott, az isten tudja, honnét. A mérnök mellett Inokay következett, nagy orrával a tányér fölé borulva s csak néha kockáztatott meg egy-egy megjegyzést, amely annál nagyobb örömet keltett a mérnöknében, minél csiklandósabb volt.

A hangulat percről-percre emelkedettebbé vált.

Elindultak a pletykák. Megtárgyalták a gyár egész ügymenetét, nyereség-veszteségkilátásait. Hogy az igazgatóság rávetette magát a perselygyártásra s most éjjel-nappal undok cserépdísznókat kell készíteni.

— Én már az ilyesmit észre sem veszem, — keseregté Varjas.

— Belőlem már tökéletesen kiöltek minden ízlést. Úgy csinálom százszámra a rózsás csuprokat, ibolyás virágtartókat, mint egy napszámos. Engem már tönkretettek.

— Nekem azért sikerült megmentenem azt a nagy aktot, amit az Idusról csináltam — kacagott Inokay. — Ha valami jóra való dolgot csinállok, azt elteszem. Ők úgyse használhatnák. Minek nekik tisztességes szobor? Megcsináltatnák hamutartónak. Szép csokládészínű mázzal. Ezeknek még a lovas betyár is magas volt. Giccset nekik!

— Hinnéd-e, Géza, én a legbüdületesebb giccseket gyártom, csupa cinizmusból s legnagyobb megdöbbenésemre egyre szebb sikereket érek el velük.

— Hol látható az az akt? — kérdezte Zsámboky.

— Nálam van, otthon, majd meglátod. Elég jónak tartom. Ki akarom állítani valahol.

Zsámboky csodálkozott.

— Azt mondjátok, hogy Idus volt a modell? Ezt nem értem. Tréfáltok...

— Csak nem sértődött meg máris? — kacagott az asszony.

A mérnök is nevetett.

— Csodálkozik, ugy-e, hogy itt Kékhegyen egy alig tizen-nyolcéves lány modellt áll egy szobrásznak? Még hozzá egészen meztelenül.

— Jó pipa! — mondta a mérnökné. — Úgy-e, Inokay?

A fiatalember azonban nem nevetett. Halálos komolyan hajtott fel egy pohárka pálinkát és legyintett:

— Még hozzá nem is afféle jó pipa. Az isten tudja, milyen lány az. Levetkőzik meztelenre, modellt áll napokon keresztül, még hozzá többek jelenlétében, mert ott volt Varjas is, aki művész, vagy annak tartja magát, ott volt Vanyerka, aki ért valamit a dolgokhoz, de ami a legszebb: később odakerült a társaságba a direktor is. S a lány modellt állt, barátom, anyaszült meztelenen s egészen finoman és diszkrétén viselkedett, mintha talpig fel lett volna öltöztetve. Bestia az, pajtás, még hozzá a javából...

— Na és... — kezdte Zsámboky, de az asszonyra nézett s hirtelen elhallgatott.

Mind a három férfi egyszerre nevetett.

— Dehogy! Meg se lehet közelíteni! Azért mondom, hogy bestia!

— Erről én sokat beszélhetnék, — mondta pléh-pofával Varjas.

— Na, de majd ha magunk között leszünk.

— Hát még én mennyit beszélhetnék, — sóhajtott kómikusan a mérnök.

— Látott már ilyet, drága Zsámboky? — heveskedett az asszony. — Valahány férfi van itt Kékhegyen, az mind beie van gabalyodva abba a csitribe. Engem észre sem vesznek!

(Folytatása következik.)

ÖNÉLETRAJZ

IRTA: SÁRKÖZI GYÖRGY

1.

Elcsitult gyermekéveim! ... Hová fordultatok
Konok szunnyadással? ... S oly fakóan és sötéten,
Mint a torokgyikos fucska, kit fölébe hajló
Anyja riadt szemmel már halva hisz?...
Nagy, homályos szobában hagytalak
El titeket, (hol most már csaknem vak vagyok), kopott
Játékszerek s dirib-darab holmik közt, akiket
Fantasztikus életre hívott a mesénnt képzelet..
Ma más dib-dáb játékokkal motozva, álmodom
Őket nagynak, szépnek, áhitozottnak,
Míg széttárt, keserű tenyerem föl nem sziszeg
Üresen és csalottan, s hideg semmibe nyúlva ...
De ekkor még — édes, tejízű napok, —
Négykézláb s gondtalan jártam körül a virágos szőnyegen,
Mint elsőfü-bárány s ha langyos álmok közé zuhantam,
Nem rettentem föl bárány-álmaimból:
Aludtam és játszottam s ettem tejberizst és kakaót,
Ha maszatos lett arcom, megmosott anyám,
S lámpát gyújtott, ha közeledtek a sötétség
Árnyék-vitézei: ne tudjam mi a félelem ...
S nem tudtam, hogy a falrafutó árnyaktól félni kell,
És félni kell magamtól ...

2.

Mint a langyosan permetező, halavány tavasz-esők
A föld sötét pelyhét reggelre fölfakasztják,
Úgy sarjasztottak gyors, meleg napok hamarost kölyökké.
Félénk fiú voltam, fukar a szóban, de kapzsi mások szavára,
Betűfaló, kíváncsi, töprengő félig megismert titkokon.
Térképeket lapoztam, utaztam képzeletben
Északra, délre, vad-nyugat fejedelme voltam,
S háremet nyitottam forró kelet valamely titkos szigetén ...
Mint bimbó a burkát, rohamosan nőttem ki ruháim,
Édesapám tar fejét vakarva gondolkodott,

Honnan vegyen pénzt ennyi szövetre s anyám serény ujjakkal
Hosszabbra eresztette havonta nadrágomat.
Egy kis városban éltem ekkor, fölém fehér tornyok hajoltak,
Kik azt mondták: „nem szabad“ és fekete papok,
Kik azt mondták: „nem lehet“ s e sok tilalom közt
Sötét, tilos virágok burjánzottak szegény gyermek-lelkemben,
Mérges szőrű, tövises, fullasztó indájú virágok ...
Ó, ekkor már tudtam félni, s takaróm alá menekülve
Arcom a lágy vánkossá fúrni, hogy ne lássam
Az éjszaka szörnyeteg árnyait ... S már tudtam ekkor,
Hogy két világban élek: ha jól befogom szemem, kigyulnak
Az ég lobogó, sereges gyertyái, kövér harangok zúgnak,
Csodálatos, eltipró zengetéssel orgonázik [egy vak angyal
S halleluják s hüvös szárnyak lengése közt a Fény
Megárad bennem édes és nehéz ízekkel, mint a hársfaméz ...
S a másik élet: ... borus-magam vagyok
A végtelenség kútjának iszapos, sötét legalján,
A Fénytől messze zuhanva,
Fulladó gyermek, kit senkisésem őriz ...

3.

Az ifjúság karcsulábú csikói
Nyeritettek véremlen és dobogtak
Bokrosodó, sörényes életemben,
Mely ugrott, rúgott és mindig nagyobbbat
Akart szökni és futni távolabbra,
Éhesen dalra, csókra, pénzre, zabra ...
Mért kellett megáznom sötét viharokban,
Elakadnom csuszamlós sárban és mocsokban?
Mért nem akartam inkább összerogyni,
Mint vérző lábbal visszakanyarodni?
Én Dávid voltam, s feszülő parittyával
Indultam egykor győzni Góliátot —
S úgy fordult: ellenségnek sem akadtak
Szívenkövezni méltó óriások ...
Én kényes kürt voltam, aki nem hajoltam
Mindig más nótát zúgni a fülekbe, —
Magányos kürt, ki a harsány zenekarban
Hamis volt gögből, ha tévedt hanggal kezdte.

Magányos kürt... az!... akit megfujt az Isten,
Hogy búgjon, nevéssen, sirjon és nyerítsen,
S ha másokhoz árad, ne hallgassa senki,
De ha titka van, se tudjon néma lenni...
Ó, mennyi év!... s csak a szelekbe hangzott
Jajok követnek, sereglő galambok,
S csak árnyékom nőtt meg és lett sötétebb,
Meg az ajtó sír hosszabban mögöttem,
Ha reggelenként, egyforma robotra, a szobámból kilépek.

¶.

Most így vagyok. Még ifjú s már nem ifjú...
A sötét toronyban egy-két emelet
Lépcsőit elhagytam s szabad visszanézni.
Ó, iszonyú lépcsők! Mennyi erőm veszett
Semmibe, míg egy-egy fokot legyőztem!
Mennyi kincs siklott alá a mélybe, melyért
Többé nem lehet soha visszatérnem...
Én meg nem álltam... hunyt szemmel, sajgó bokával
Vergődtem fölfelé... míg egy napon
Meleg remegést éreztem, sütő fényt
Oldalamon... kinyújtottam kezem, hogy megragadjam...
S láttam, amint idegen rezzenéssel
A párkányról egy fehér galamb tovarebben...
Akkor, egyszer, megálltam... s tudtam, hogy megint
Visszahullott a mélybe valami, fölhozhatatlan...
S vánszorogtam nagy utamon tovább.
A torony még áll, s én fölfelé török
Viaskodva a kegyetlen köfokokkal,
Melyek simák, magasak s hidegek,
S viaskodva kegyetlen napjaimmal,
Melyek, mint titkos, győzhetetlen himlő
Csúfos foltjukkal örökre megjelölnek...
Ó, iszonyú lépcsők! De meg nem állhatok,
Mert valahol fönn, tudom, hogy vár a Fény,
Mely gyermekkoromban lopózott szemembe,
És vár az Árnny, kinek hűvös palástja
Alá úgy búvok majd, mint amikor még
Nem féltem tőle — s nem féltem magamtól...

A GAZEMBER

ÍRTA: MOLNÁR ÁKOS

Kiugrott az ágyból.

Hálóköntösét az ágyba vágta és meztelenül az ablak elé állt. Kitárta a széles üvegtáblákat. A késő reggel üdesége harsanó surranással ugrott a szobába és lágy szellőköpenyét fürgén csavarintotta teste köré. Az agya és a tüdeje tüstént csordulásig duzzadt a hegyek távoli, édesnehéz illatától. Lábai alatt tompa morajlással üzent a város. Megszédült. Halántékában lüktetni kezdett az ismerős, noszogató izgatottság. A szája savanykás volt és alkoholszagú.

Kezdődött!

Csöngetett. A két inas utólérhetetlen gyöngédséggel ápolni kezdte. Öfelségét gyaloghintóban vitték a fürdőmedencéhez. A fürdőmester szeme könnybe lábadt az áhítattól, mikor jó reggelt kívánt, majd langyos tuss alá helyezte, végigdörzsölte, lemosta, megszáritotta, aztán kezébe adta a korbácsot és végighevert előtte a márványpadkán. A korbács elefántcsont nyelén tíztizenöt cérnaszál lógott.

— Korbács?!... — gondolta. — Korbács?!... — és teljes erejével végigvágott a fürdőmester fehéren zömöklő, kövérkés testén, melyről lágyan futottak le a cérnaszálak. Kimosták a száját, de a savanyú bélszag csakhamar visszatért. Cigaretára gyújtott. Ez, ez jól esett. Az első, reggeli cigaretta. Az első szippantás. Visszavitték a hálóterembe és öltöztetni kezdték. Már eldobta volt a cigaretta és újabbra gyújtott. De ez, mi volt ez az elsőhöz képest! Elhajította ezt is. Borotválás közben két cigaretára gyújtott és izzó gyűlölet forrt fel benne, mert a cigaretták füstje keserűen tapadt a szájában, vigasz nélkül, önző konoksággal.

Kezdődött!!

*

Az autó alázatos volt és kényelmetlen. De volt benne valami a mindenapiságból. Felszította a kigőzölgését és érezte, hogy a fontos és hasznos gondolatok egyre buzgóbban tömítik az agyát. Mire a kapuhoz ért, teljesen elkészült.

Lassú méltósággal vonult be a kapun. A tömeg sorfalat állt és arcvonásai próbált valamit kiolvasni, de ő már teljesen elkészült volt, keményen és földöntúli érzéketlenséggel feszült arcán a lárva. Valami eszébe jutott és újjongani szeretett volna a gyögyörűségtől. Magához intette a portást, aki hangtalan gyorsasággal és görnyedten csúszott eléje, aranyos palástja félénken kúszott vele a földön.

— Harminckilences a nyakbőségem — mormogta a portás felé. Feléje hajolt, szemöldökét feltolta, úgy, hogy homlokráncai a haja pereméig ugrottak és fejét kissé félrefordította. Minden kérdezett rajta e percben. Sívargó, éhes kíváncsiság ült ki az

arcán, melytől a multak és jövők titkainak megoldása függ, valami mohó epedés, megtudni a kifürkészhetetlent, beléhatolni a rejtelmek magvába és megoldani és feloldani egy iszonyatos, kínzó feszültséget. Lázas vágyakozással meredt a portás szájára. A portás katonásan felegyenesedett és halálfehéren kezdett vájkálni az agyában, nem, egyáltalán nem értette, mit mondott öfelsége. A fülét szerette volna letépni. Arca, mint egy bohókás torzító-tükör, kusza rémületet mutatott a rászegzett tekintetnek és térdei kárörvendő viháncolásba fogtak.

— Igenis — rebegte, mint egy haldokló az utolsó sóhajt.

— Úgy? . . . Akkor tizenegyre az egésztest fordítsa meg! — mondta kristálytisztá érthetőséggel.

És tovább tolta magát, dicsteljes fenséggel, mint egy pokoli hattyú a kénkőves vizen.

*

Helyetfoglalt trónusán, a baldachinos, puhasüppedéses karosszékekben. Az íróasztal már várta, magát kitárva. A könyvszekrény, a régi gazdagok arisztokratikus és megközelíthetetlen büszkeségével, mint egy gótikus székesegyház, fitymálva nézett le rá. De neki tizenöt telefonja volt, négy kis asztalkán, mint óriási sakkfigurák és a naptáráról:

BERLIN, EZERKILENC SZÁZHUSZONHÁROM,

az elintézendő ügyek tömege zúdult az agyába. Hallatlan erőt érzett. Izmai megfeszültek, sisteregve kavargott benne az akarat, de őt nem lehetett félrevezetni! Mintha egy titkos dinamógép volna a gyomrában, s szakadatlanul ontana valami fékezhetetlen vilamosáramot és lábujja hegyét a veséjével, az agyvelejét a térdkalácsával kötné össze hangtalan, de minden hangot túlkiabáló, idegtépő zakatolás kíséretében, türelmetlen volt és hisztériásan izgatott, mint a morfinista, akitől megvonták a mennyei elixírt. Már reggel megérezte, amint kezdődött.

De mikor kezdődött valójában? És meddig tart még? . . . Óh, hogy sajnálta magát! Összefacsarodott a szíve és egy igaz könnycsepp drága gyöngyszeme ült ki a szeme szögletében. Szegény, árva, boldogtalan ember te — sóhajtotta és kigombolta mellényét és ingét és belenézett az inge mögé. Tényleg, ott sunyított a szegény, árva, boldogtalan ember! Két barna mellbimbója volt, mint letörülhetetlen pecsétnyomok, emlékeztető és ismertető jelként e gomolygó, zürzavaros harcban. Mintha ő bármiképp is elveszíthetné önmagát! Lehajolt a mellére és megszagolta magát. Ugyanaz a szag volt, amit az ágyban szokott érezni. Miképp lehetne ebbe a testbe belebújni, hogy megismerhesse? Vagy hogy lehetne kibújni belőle? A levegőbe bámult. A gót székesegyház szinte a térdét csapkodta örömeiben és kacagott, ahogy a torkán kifért.

*

A karosszék támlájából kinyúlt egy tompa gomb és addig nyomta a hátát, míg fel nem emelte az egyik telefonkagylót.

Nem tehetett róla: megfeszített figyelemmel hallgatta a rekedt férfihangot, mely eltéveszthetetlen biztonsággal szótagolta:

— Negy-ven-egy. Pont. Huszon-öt és fél. Pont. Nulla het-venkilenc. Pont. Száz-tizen-három. Pont.

— Igen — felelte, letette a kagylót, igazított egyet-mást az arbitrázs-készüléken és különféle telefonokat vett a kezébe.

— Párizs? — kérdezte megfontoltan. — Tizenkilenc és félért adjon . . . Én vagyok, a Nemzetközi Gyémántkeverő Üzem Elnöke...

Másik kagylót emelt a szájához.

— Prága? — Harminckettőért vegyen.

Öt perc múlva beérkeztek a hivatalos kurzusok. *És ez! ez az öt perc volt az ő vagyona, birodalma, hatalma, titka, királyi jogara!* Kopogtak. Gyönyörű arany tálcán, fekete kendővel letakarva hozták a portás fejét. Elgondolkozva nézte, mialatt a faragott elefántcsont falióra gyengéd alázattal sóhajtotta el a 11-et. A fej agyagos földbe ágyazva, kissé sápadtan, lehunytt szemmel, értelmetlen, tragikus és furcsa jelenség volt, mint egy király ország nélkül, mint egy hadonászó karmester, zenekar nélkül.

Elgondolkozva nézte.

— Túlzás . . . — mondta végül. — Határozottan túlzás! . . . Eh, különben . . . Ők is tudják, mit csinálnak . . . És átvette az aranytálat és a fejjel együtt a papírkosárba dobta.

*

Sorjában bocsátották be az embereket. Voltak, akik adtak és voltak, akik vittek. Mélységesen únta őket. Gondolatai elkalandoztak, sohasem tudta, miről van szó. Egy toprongyos öreg állt előtte és zokogott.

— Ez az aláírás nem jó? — és egy csomó iratot lobogtatt. — Ezeket nem lehet elfogadni? Nem, nem akarom hinni, hogy Felséged tönkre akar tenni . . . Holnap árverezik a kunyhómat . . . a párnát elviszik a fejem alól . . . a leányom már kiváltotta a bárcát . . . harmadik napja meleg vízből élünk . . .

Intett. Az öreget kituszkolták.

Az egyik hivatalnok jött be. Ez a szó: „hivatalnok“, szána-lommal és utálattal töltötte el. De ez a fiú kellett neki, mert értelmes, használható gyerek volt. Sajnos, már az elpusztításán kellett gondolkoznia, mert az ilyen okos fiúk sok mindent meglátnak. No, nem a lapokról, miegyébről van itt szó, hanem észrevette, hogy revolverrel jár és egy dühödt, dacos, önfeledt pillanat . . . és elvégre, élet nélkül . . . teljesen elvesztik jelentőségüket a dolgok . . . A hivatalnok valami hosszú, zavaros értékpapírügyletet adott elő, sietve, minden szavára halálos óvatossággal vigyázva és elképzelhető legrövidebbre fogva mondanivalóját.

— Nem! — szakította félbe néhány perc után és az asztalra

csapott. — Iszonyatos örültségeket fecseg maga össze, fiatal barátom! Ez utoljára történt, hallja-e? Ide nézzen! — és a papírkosárba kényszerítette a hivatalnok tekintetét. — Nézzen ide, látja ezt? Vigyázzon, fiatal barátom, nagyon vigyázzon!

A fiú halálszürkén, fogvacogva hátrált az ajtó felé.

Egy szolgát engedtek be. Kérvényt hozott.

Majdnem felkacagott, amint ránézett. Egy szolga!... Egy szolga!... Aki szolga, az megérdemli, hogy mindig az maradjon!

Feléje tartotta az ülepét. A szolga forró, hálátelt csókot nyomott rá. A talpát tartotta feléje. Azt is megcsókolta.

— No!... látom, jó szolga vagy! — és megveregette a vállát. No, jól van... jól van... Nem kell sírni... Nem kell mingyárt sírni... Eridj, majd meglátom, mit tehetsz az érdekedben... De előbb nézz ide! — Kettészakította a kérvényt és a papírkosárba dobta. A szolga üveges szemmel didergett.

— Óh, te marha! — kacagott édesen. — Hát nekem a fejemben van az egész kérvény máris! És most pusztulj! — ordította — pusztulj, te rühes dög!

*

A kegyelmesasszonyt, aki malasztteljes méltósággal beszélt, mintha az örökkévalóság gyorsírója jegyezné a szavát, helyet kínálta meg.

— Higyje el Felséged — mondta, — csakis Felséged atyai szívének földöntúli és jóságos nemességben bízunk... Hisz oly csekély összegről van szó... Tízmilliárd... És a nagyszerű cél... Egy óriási, gyönyörű bazilika, ahol Felséged jóvoltából milliók találnak enyhét az isteni Kegy magasztos ölelésében...

— Tízmilliárd... Hm... Nem sok egy kicsit?... És ebben kegyelmes asszonyom is benne van?

A látogató elmosolyodott.

— No... csak egészen ildomosan...

— Ildomosan? Pompás kifejezés! — fakadt egészséges nevetésre. — És mikor óhajtják Önök ezt a templomot felépíteni? — és hamiskásan kacintott a kegyelmesasszony felé, aki elértette és visszakacintott.

— Hát... istenkém... Ha a koszt pénzéből felgyülemllett összeg felszaporodott a tőke nagyságára... hogy egészen őszinte legyek.

A Felséges Úr hangos, vidám röhejben tört ki. A könnyei potyogtak és a hasa remegett a nagy hahotában. Már írta is a csekket.

— Kegyelmes asszonyom — mondta fuldokolva és arcán fürge fintorokban vonaglott a csillapulni kezdő kacagás — Önben egy pénzügyi lángész lakozik... Már csak ezért is megérdemelné, ha nem tartanám kedves kötelességemnek szerető Anyánk, az Egyház iránt... Pompás... hogy is mondta Ön? Ildomosan... Pompás...

Az óriási épületben csakhamar híre kelt, hogy a Felség jókedvű... Tehát még mindig mindent venni kell...

*

Fáradt volt, éhes és szomjas. Türelmetlensége egyre fokozódott. Izgatottsága a halántékában lüktetett. Vajjon a többiek is így szenvednek-e, dicső társai, Stinnes, Bosel, Castiglioni és a többiek, akiket magához hasonlóan egy szennyos úrból hajított a színpadra az Infláció szent vihara? Óh, mennyire irigyelte a régi dinasztiákat! Irigyelte és eszeveszetten gyűlölte őket, mintha sejtette volna, hogy néhány év múlva a legitimitás amúgyis detronizálja a talmi királyokat... Szomorú nosztalgiával gondolt a reggeli első cigarettára... Hol volt az már! Rágógummit vett a szájába és utána még jobban megkívánta a cigarettát. Az első szippantás után eldobta. Telefonált, tárgyalt, intézkedett, ülésezett. Négy óra tájban csillapodni kezdett a kavargás. Frakkot öltött és ötre már autójában ült. Ernyedten folyt szét a puha ülésen. Szorongó aggodalom kezdett terpeszkedni benne, láthatatlan, gyilkos csápokkal, mint egy gyomorrák, amitől annyira félt. A villa elé érkezvén, alig bírt ellentállni vágyának, hogy vissza ne forduljon. Leendő apósa a hallban fogadta és öntelt leereszkedéssel palástolta felbuzgó alázatát. Mindenki együtt volt már, csak őt várták, hogy az ebédet megkezdhessék.

Menyasszonya a pamlagon várta. Alázatos üdvözléssel járult elébe. Keményen a szeme közé nézett, de tudta, hogy ez a gyengeség handabandázása csupán. Mily eszményi szép ez a nő! Értelmetlenül és elérhetetlenül gyönyörű! És épp ilyenkor nem jut eszébe semmi! Tulajdonképpen kedves és kellemes állapot ez, ez az elfoglaltság, mert a szűzi, rég elmerült időkre emlékeztet... De!... Beleágyazva a jelen élő tömegébe, jeges borzadályt kelt, mint egy feketére üszkösödött, lefagyott kéz az egészséges testen. Nagyot sóhajtott, aztán kezét nyújtotta a lánynak és az asztalhoz vezette. A mama az asztalfőn trónolt. Mintegy tizenöten ültek körül, a hölgyek estélyi ruhában, az urak frakkban. Jóízű csámcsogás hallatszott.

— Kérem, — mondta jövődő anyósa, — kérem! A filozófia szerintem érdekes gondolatkonstrukciókat alkothat, de az életet nem teszi elviselhetőbbé. Sakkjáték, a legjobb esetben.

— Önnek is az a véleménye — kérdezte a menyasszonya, — hogy atarakszia csak afáziával hozható létre?

— Tökéletesen, — felelte és gondolattheresen vágott le egy pulykacombot.

— Bocsánat, — mondta valaki az asztal végéről. — Esse est percipi. Én olyan Antheus vagyok, aki csak önmagamra eshetem, ennél fogva csak önmagamból meríthetek erőt.

A társalgás ellaposodott. Valaki azt fejtette, hogy a szubjektív naturalizmusból minden út az expresszionizmus felé vezet. Egy csiszolt hang, mintha olajozott kerekeken gördülne tova, azt

magyarázta, hogy ha valaki jogosan birtokolja munkája gyümölcsének tulajdonát, senki sem birtokolhatja más dolog tulajdonát, ami nem az ő munkájának terméke, vagy olyan valaki munkájának terméke, akiről e jog reászállt. Valaki az enharmonikus hangok szükségességét bizonyítgatta, mondván, hogy C-durban hamisan hangzik a „his”.

Minden szem feléje fordult. Tőle is vártak már valamit, valami nagyon érdekeset és nagyon fontosat. De ő hallgatott. És evett. Az effajta időtöltő locsogások nem értek fel hozzá.

*

A sárgaterem egyik ablakmélyedésében állt a menyasszonyával. Isteni tökéletességű szépsége elkábította és lealázta és felkorbácsolta benne a vágyat. Ajka lefittyedt, szeme tétován csuszkált a mélyen kivágott ruha áttörhetetlen falán. Valami hallatlanul gonosz és nagyszerű cselekedetre szánta el magát. Meddig, meddig tart még ez a zsarnoki izgatottság? A haja élesen sajgott, ha megérintette és a bőrét szinte kimarta a fehéreneműje. Miért kínozza ez a csillapíthatatlan türelmetlenség, szüntelen és szakadatlan, miért és meddig? Az ember két részből áll, hallotta valahol, hím-nemű és nőnemű részből s mindenkinek meg kell találnia a párját, hogy egésszé tökéletesedjék. Tehát ez volna a párom . . . ? De . . . hiszen . . . egészen . . . másról . . . van . . . itt . . . szó . . . Bólogatott és helyeslő megjegyzésekkel kísérte a hosszú, folyamatos mondatokat, melyek kereken gördültek elő puha, nedves fészkükből, a hegyes kis nyelv, a keskeny ínyek és a fogak fehér gyöngyházzemei pompás összjátéka segítségével. Kis idő múltán érezte, hogy néhány perc . . . és minden kirobban . . . Tényleg . . . vörös köd kezdte fullasztani az agyát, testén egy forró villám sugárzott végig, megremegett, lehajolt, magához vonta a fenséges nyugalommal lélegző, kicsi és puha kezét és vadul csókolni kezdte. A kéz rögtön kimenekült öleléséből.

— Uram, — kiáltotta egész lelkében megbántva a nő, — hogy képes ilyen modortalanságra? Hisz most arról van szó, hogy azok a képek sokkal többek, mint egy megtapintható látomás kifejezése, mert, noha a felületi elemeken lazán lebegve, a teret sejtetik . . .

— Igen . . . Igaza van . . . de mégis . . . én a kezét akarom . . .

És derékon ölelte a nőt, másik kezével szédült-merészen a ruhája meleg, puha felhői alá nyult. Ekkor már izgatott csoportosulás verődött körülöttük. Az apa vérvörösén a dühtől, kidagadt arccal rohant feléjük. A szolgák megragadták a dicső völegényt és legurították a lépcsőn.

Úgy terült el a földön, sajgó derékkel és kábultan, mint egy esőben kintfelejtett baba. De a kert fűszeres, nehéz illata magához térítette. Ízzani kezdett benne a harag, a szégyen és a bosszú. A bosszú, sötétlen és tehetetlenül . . . Hiába, ezek más emberek! Tán

ha elvonulna valahova fél évre és belebujna a gót székesegyházba . . . Vagy még többet adna, még drágább holmikat . . . a szovjet állítólag értékesíti a cári kincseket . . . Nem, itt nem használ, nem használ itt semmi . . . Ökölbe szorította kezét a tehetetlenség, a körme belemélyedt husába és szeme előtt lilás felhők villódzva kergették egymást egy gigászi, néma orkán ostorcsapásai alatt. A feszültség forrt benne a düh és agyában bomolva futkároztak a gondolatok. Hirtelen észrevette, hogy összecsikorduló fogai mögül valami keserves vinnnyogás tört elő, ami a gránát idegfagyasztó sívításhoz hasonlított. És még azt mondják, az volt az igazi harc! . . . Akkor ült így utoljára a meztelen földön, cugszfűrer korában, káromkodva és fedezéket keresve . . . de akkor mindig akadt fedezék . . . Most pedig . . . Óh, átkozott pokolfajzatja . . .

Feltápáskodott. S ekkor valami eszébe jutott! Felordított a boldogságtól. Végigrohant a kerten, belevágta magát autójába, aztán neki a városnak, tébolyult irammal. A ház kapuja alatt kis táblácska fehérlett. Ez volt az első állomás. Végigfalta szemével a betűket:

SZUGGESZTIV TERÁPIA

— Óh, persze, te szegény gyerek! Persze, hogy van még remény a számodra . . . Meglátod, rendbe jön még minden . . .

*

Kissé szédülten jött ki a házból. A soffőr nem csodálkozott, mikor megtudta az utat, mert ezt a soffőrt nem érthette meglepetés. Amikor feltünedeztek a sötét városrész első virágai, elbocsátotta az autót. Az első, a legelső lány, akit megpillantott, ő volt. A gyönyörűség végigbizsergett a hátgerincén.

— Gyere be . . . — kacintott feléje a lány. — Gyere be, kedves . . .

— Óh, te vagy a kedves, drága — suttogta a Nagyúr és belekarolt a menyasszonyába. — Milyen gyönyörű vagy máma . . .

— Na, te jól becsíphetnél valahol . . . — kacagott a lány, kissé félrefordulva, mert a szájában keserűn fészkelte egy vad, odvas foga.

Milyen szép pár voltak így együtt! Teljes harmónia, két test, egy lélek! Átölelték egymást és szájuk összetapadt egy 12 lépésen át tartó, forró csókban. Ófelsége büszkén vitte felkent aráját és alig várta, hogy megérkezzenek. Zegzugos sikátorokon siettek tova. A fülledt szobában remegve simítgatta a nőt, aki alig tudott vetkőzni falánk kezétől.

— Mind ilyenek vagytok részegen . . . — motyogta a nő. — Az inget is vessem le?

— Igen . . . Óh, köszönöm, drága . . . — Hátralépett, kezeit összecsapta elragadtatásában és mint egy ámuló szobor állt ott, nem tudván betelni a látvánnyal. Majd közelebb lépett. Belefúrta fejét a nő poros, csapzott tincseibe.

— A hajad, isteni, arany hajad . . . — nyöszörögte.

Minden érének lüktetését a szívében érezte. A feje zúgott. Még egy pillanat és túlfutott agyveleje széjjelveti koponyáját. A nő elnyult a pamlagon és fáradtan, álmosan csukta le a szemét. Észre se vette a férfi előkészületeit, amikor pedig felrezzent az ölelésekre és a hideg acél érintésére, már késő volt. Ófelsége rákönyökölt a balkarjára, másik kezével pedig megfontoltan és lassan tolta befelé a pengét. A nő tágranyílt szeme mélységes, hőkent csodálkozással meredt rá, egész testén végigfutott egy erőteljes rángás és egy kiáltás csuklott össze benne. Szeme rögtön megüvegesedett, a kés pont a szívébe hatolt. A szívéből és a szájából csendes bugyogással ömlött a vér. Mintha langyos fürdő ölelte volna körül Ófelségét. Megkönnyebbült, mint az anya, ki végre az életbe taszította magát. Elbódult és felszabadult a mámorban, mintha egy szörnyű, lidérces álom után selyemágyának lágy valóságára ébredne. Áhítatos nyugodalommal símogatta a hátgerincét. Majd feltápáskodott, az ágy végébe ült és cigarettára gyújtott.

És most, most izlett igazán a cigaretta.

A langyos füst végigkavargott ereiben és mindenfelé széthintette zsongító narkotikumát. Végignézett a testén, melyen kisebb-nagyobb foltokban sötétlett a vér . . . Párduc . . . — gondolta — és így is van rendjén! Édes ernyedéssel pihent, fáradtan és boldogan, mint a lokomotív egy hajszás út után, a végállomáson. Valami végtelen, langyos nyugalom és álmosító kielégültség terjengett tagjaiban. Gyermekdeden felkacagott, mintha csiklandozták volna. Elégedetten símogatta a hasát. Majd ajkához emelte a nő kihült kezét.

— Köszönöm . . . köszönöm, drága, egyetlen szerelmem, — sóhajtott szívrepesztő szentimentálizmussal, mint egy kobzos trubadúr.

*

Megmosdva, üdén, tisztán és ruganyos léptekkel ment a tündöklő tavaszi éjszakában. Csakhamar kiért az alacsony, fekete házak tömegéből. A balzsamos, nehéz levegőt teli tüdővel szívta és jóllakott vele, mint sűrű sziruppal. Lassan himbálta testét és valami együgyű dalt fütyörészett, amellyel valamikor a dadája altatgatta. Boldog volt. Hisztériás izgatottságára, viharzó türelmetlenségére halványan emlékezett csupán, mint egy régi tájra, melyet valaha robogó automobiljából, ujságlapozás közben látott. A csillagok lágyan csillámlottak, a fák gyenge, óvatos nessel hajbókoltak. Pihent és pihenésében ujjászületett a természet.

Csakhamar hazatért.

És édesen aludta végig az éjszakát. Mosolygott álmában. Azt álmodta, hogy édesmama ágyában alszik és édesmama fölébe hajol, megcsókolja és megigazítja rajta a paplant.

SZERELEM

IRTA: BÁLINT GYÖRGY

A hold a tárnák fenekére is lezöldül
És tüzhengerek gurulnak végig
Rajtam és mindenkin és a szörnyű nyárban
Szikrákat szórnak a testek
És izzadt párák zúgnak, mint az erdő;
És a nyár betódul a bőr alá,
Az erek közé zuhog;
Pezsgő, pálinka!
Most mindenütt egyformán szeretnek
És a zenék pornográfiát nyikorognak
A parkok padjaira.
Megolvadnak az érchidak,
Kettétörnek a hangok,
Fénylő szemekből X-sugarak ugrálnak,
Szűzleányok illedelmesen táncolnak
De ajkukat összeharapják,
Mindenki mindegy, éjjél,
És egy pillanatra, mint mozikép
Látszik egy őszi táj, didergés,
Hűvös fehérűjű kezek, egy percre,
Aztán holdsugarak forognak dühösen
S a fű haldokolva süstörög:
Anyává bélyegzetten most valaki
Egyedül ül és már előre gyűlöli
Az ígért életet
És gyilkosságra gondol.

ÓH, FEHÉR ANGYAL

IRTA: BÁLINT GYÖRGY

Óh, fehér angyal,
Aki Citroen-kocsidon repülsz
S nem látod a megcsonkított életekből
Kiáradó kórságokat
És madonnás vagy rúzsos mosolyoddal;
Óh, fehér angyal, hova repülsz, rohansz?
A mi vágyaink
Összecsavarodott, vonagló viperakigyók,
Mi fuldokolva, kapkodva úszunk
Villanyfényes, reklámtáblás partok között;
Óh, fehér angyal,
Mi szeretnénk boldogok lenni,
De nem tudjuk, hogyan.

A szívünk göröngyös, gazos lapály
 És néha körül táncol minket a téboly,
 Megduzzadt gyümölcsök roskadnak felénk,
 De messziről;
 Sorompó-erdők zuhannak lábunk elé
 És a kupolák, más városok kupolái,
 Megkinozzák ígéretesen az álmainkat.
 Óh, fehér angyal,
 Mi mind voltunk egyszer szerelmesek,
 De most szerelem nélkül és szépség nélkül élünk
 És ágyútűz az életünk szava:
 De te Citroen-autódon repülsz,
 Hűvös fehér köpenyben,
 És nem tudsz minderről semmit.

JAZZ-BAND SZILVESZTER ÉJSZAKÁJÁN

IRTA: BÁLINT GYÖRGY

Testvér, most szól a jazz
 És nem hagy aludni a vackodon,
 Most bög a szakszofon
 Mint szerelmes elefánt,
 Most pezsgővé folyik és táncba vibrál
 És nők mellén selyemmé simul
 A véred és izmod és ellopott
 Reményed;
 Testvér, most szól a jazz,
 Most színes üvegkúpok csilingelnek
 És illatos fények surrannak,
 Mint a macskák
 És a hold belefulladt a holnap reggelbe
 A hegyek mögött;
 Testvér, most szól a jazz
 És az éjjeli munkás aranyakat küld
 Frakkos gazdája asztalára, akit nem is ismer,
 Most bög a szakszofon
 És üresen hallgató
 Fekete mélységekbe cikázik bele a tánc
 És egy éhendöglött ló égremeredő
 Négy lába árnyékot hullat a vakító abroszokra;
 Testvér, most szól a jazz
 És korog a gyomrod:
 Mindjárt reggel lesz,
 Ez a világ a legjobb világ,
 És egy óra múlva néhány törekvő fiatalember,
 Hogy el ne késsen, már jóelőre
 Boldog új évet fog kívánni az Úristennek.

FARKASHÁZI MIKLÓS

KOMPOZÍCIÓ

NAPOS TÉL EGY TÁTRAÍ ÜVEGTERRASZON

IRTA: SZABÓ LŐRINC

Cseppenként s végtelen hullnak a december
fehér nyarában, a tátrai nap
szűrő melegében, cseppenként s végtelen
hullnak a nagy üvegtetőkön, végtelen
hullnak a december gyöngyei, olvadó
cseppek, a tátrai nap
szűrő melegében, a forró
erkélyeken, ötször
koppanva zuhannak a forró
hó nagy vércsöppjei, ötször
zuhanva, ötször koppanva a föld
s az ég közt, ötször, a négysoros
üvegtető lázas síkjain
zuhanva, öt emeleten át,
erkélyek előtt, millió
jajszóval, — óh, ma a meghalt
hó búcsúzik el a tiszta tetők
üvegsíkjától a tátrai nap
melegében, a hó fehér vércsöppjei
búcsúznak a december fehér
nyarától s cseppenként s végtelen hullanak
alá, a tetőtől
ötször zuhanva négy emeleten át
a földig, ötször búcsúzva a
fogyó magasságtól, s zuhanó
haláluk közben ötször
megállnak, ötször
kapaszkodnak az élet-
mentő üvegdeszkákba, ötször
sikolt ki zengő
torkukból az utolsó
segélykiáltás: cseppenként s végtelen
hullanak, mind, itt nálam, és
jobbra és balra és
fönt és lent, cseppenként s végtelen hullanak
a fehér melegben, pattogó
bádogcsatornáknak s üveg-
terraszokon, a halál
viszhangjait ébresztve, süllyedő
muzsikát, mindenütt, jobbra és balra és
mindenütt a szabályosan sorakozó
szobák előtt, a lázas
erkélyeken, a december
fehér nyarában, a tátrai nap
szűrő melegében: édes

elvérzés, millió
seb millió vércsöppje, édes
méhkasok zsongása: cseppenként s végtelen
hullanak és a nagy palota
mind összeszűri az élniakaró kétségbeesés
millió muzsikáját, egyszerre, mindenütt,
a sok emelet lázas sebeinek
vércsöppjeit, a halott
cseppek utolsó jajszavát,
mind összeszűri, egyetlen
zsongásba, ájult zenegyár,
nagy-nagy zenegyár: jaj,
barátaim, emberek, millió
külön halálok, mi zuhanunk
az idő lépcsőin, mi zuhanunk
fellegekből
halálba, sárba, mi kapaszkodunk
az életmentő deszkákba, mi
sikoltjuk a sosem-utolsó
segélykiáltást, mi zuhanunk
vissza a semmibe, a mi sebeinkből
ömlik a vér, cseppenként s végtelen
ömlik belőlünk az idő, a kedv,
erő s fiatalság, decemberek
fehér nyarában, a jéghideg
gond lázas teleiben, a mi énekünk
építi föl a világ szomorú
zenepalotáját, a mi életünk
vérzik el cseppenként s végtelen, óh, a mi
életünk vérzik a reggel és
alkonyat között, a mi
életünk sír itt altató
dalt magának a reggel és
alkonyat között, a mi
életünk sír, sír, sír, s a mi
fiatalságunk remegve és
sikoltva hulló percei
várják a Végő
Csöndet, mint a tátrai hó
várja a decemberi nap
szűrő melegében, a tél
fehér nyarában, a lázas
üvegtetők közt, cseppenként s végtelen
zuhanva-sikoltva, hogy
lucskos sebeit
zöld kezével egy éjszakára
bekötözze az esti fagy.

SZERELEM ÉS RONGYOS ÁLLATOK

IRTA: SZABÓ LŐRINC

Mit tegyek veled? mit mondjak neked?
Szeretkezni: nagyon kevés,
akármilyen jó, már kevés.
Tán csak cserélni szeretnék veled
s nem kívánom, csak könnyűségedet.

Jó volna, ha más anya szül
s gyermekkorom nem bántana
olyan kegyetlenül,
hogy most csak a Pénzt látom s körötte
az örökre

kirabolt életek nyomorát.
Terád
gondoltam tegnap éjszaka: szebben
nem gondolhat asszonyra senki,
s a februáréji kék hidegben

húszéves, rongyos állatok
szaggatták föl a kövezetet.
Forró és rothadt illatok
fehér oszlopa dőlt ki gomolygva
a körúton, ahol a csatorna

megnyitotta Budapest beleit.
A magnéziumlámpa egy kicsit
megbolygatta az iszonyú
árnyakat, s láttam, hogy még iszonyúbb
az a földalatti-vasút,

az az áradás, amely odalenn
áll vagy nyargal, az a szenny,
amely lucskos boltívek alatt
öblíti belülről az örök
palotákat és gyomrokat.

Húszéves, erős állatok
végezték a forró mélységben azt,
amit valakinek végeznie kell,
s csak én értettem a panaszt,
amit ők már nem is gondolnak el,

csak gázolnak, térdig-bokáig
a belek sarában, kalapálnak,
Krisztus gyermekei, s kiabálnak
mint gyermekeik és apáik.
Sokáig

néztem akkor a föld alá
s rád gondoltam szerelmesen,
s most azt hiszem,
hogy a szerelem nagyon kevés.
Vezényszó, szitok és röhögés

kongott föl a fagyott föld alól:
te is hallhattad, mert nagyon
bennem voltál akkor, s nagyon
gyűlöltelek:
éreztem: ha most ezek

a borzalmas kezek,
szennyesek, durvák, véresek,
arcomba csapnak, én nem mozdulok,
s oly idegen
lettél egyszerre nekem,

hogy ha akkor velem vagy és ezek
a véres állati kezek
terád rohannak
s megosztóznak fehér testeden: én
nem sajnáltalak volna szegény

állatoktól: egy mozdulat
s egy rezzenés
sem pártolt volna hozzád tőlük és
álltam vagy továbbmentem volna, csendben
s egy öngyilkos istennel a szívemben.

Mit akarhatok én veled?
A szerelem nagyon kevés,
és, hogy ne lássam, ami rossz,
te sem lehetnél már ahoz
eléggé boldog s aljas feledés.

BEETHOVEN EURÓPAI MISSZIÓJA

ÍRTA: JEMNITZ SÁNDOR

„Könnyű a németnek, de nehéz a magyar embernek”, — így sóhajtozott jótekinélyű esztéta bátyánk, miközben második pen-náját is kettérágva, újból nekigyürkőzött Beethovenről írandó emlékcikkéhez... Igaza volt gyötrődő fejének, mert ez a cen-tenárium — ámbár ma kétségtelenül világügy — elsősorban mégis csak a szűkebb haza ügye. A koszorús költőre büszke az egész ország. De hol marad ez az együttbüszkélkedés attól a könnyes meghatottságtól, amely az édesanyát elfogja, ha a körülrivalgott nagyember láttán ezt suttoghatja: „A fiam. Én szültem ennyi szív boldogítóját”.

A német nép mindenkor féltékenyen őrködött szellemi óriásai fölött; bölcsen vigyázott arra, hogy a nemzetközi kulturpiacra ne herdálódjanak el gazdátlan portékává; nem tűrte még azt a feléjük — mint Mozart felé — veszélyes arányokban összecsdült ragaszkodást sem, amely elővigyázat híjján gazdacserére, legfőbb nemzeti kincsük fokozatos eldisputálására és kisajátítására vezet-hetett volna. Sohasem kért abból a (nekünk Liszt Ferenc, vagy a lengyeleknek Chopin Frigyes esetében bőven kijutott) megtisz-teltetésből, hogy hírneves fiait mások is magukénak vallják. A társtulajdonosok bánatos örömét mindig el tudta háritani magá-tól. A zseni teljes lerögzítéséhez, kulturális beágyazásukhoz szük-séges, esztétikával szorított filológiáért nem kellett a szomszédba mennie. Nem is engedte őket a kezéből kianalizálni, sem elkom-mentározni, mint Anglia a maga Shakespearejét.

A filológusok népe nagyberei irányában mindig lerótt a kötelességét, — ha nem is életükben, de minden bizonnyal a halá-luk után. (Élő zseni mindig meglepetéseket tartogat méltatói szá-mára és ezért gyanús előtűnik; sohasem tudhatni róla, mikor borítja föl a fejlődés külső valószínűségének törvényeit, mikor szökken ki a testhezállón reája szabott rendszerből és miképen cáfolja meg a legjobban előrelátó elméletet. Halott zseni legalább is annyiban megnyugtató, amennyiben nem követ el többé róka-ugrásokat és nem ülteti föl a mellette tovairamodó kopófalakat.) A filológusok népének visszapillantólag tiszta a lelkiismerete, — noha az övén is akad elég sötét folt. Egyesekről megfélemedezett, másokat túlbecsült, de idevágó, társadalma minden rétegét fogé-konnyá puhító, fővilágosító és továbbképző szakirodalma cum grano salis a legmonumentálisabb emlék, amellyel nép a szellemi

javakért érzett háláját valaha kimutatta. Részletekben tévedhet, de alapvető kérdéseknél nem; az általános erős fényben megenyhül az egyes foltok sötétje. A filológusok népével nem történhetik meg az a szégyen, hogy legnagyobbjainak jubileumán másodsorba kénytelen visszavonulni, mert költőjét, művészt idegen földön forróbb szeretettel és mélyebb hozzáértéssel fogadták, s mert most, az ünnepélyes visszaemlékezés idején a világ közvéleménye jogos ítéletet hoz, amikor a gondosabb gyámszülőtől, a megértőbb mos-tohahazából várja az illetékes méltató szónoklatot. Egy-egy elkö-vetkezendő Ibsen-, vagy Strindberg-jubileum hivatott főrendezője nem Norvégia, illetve Svédország, hanem Németország lesz, amely, mint fogadott anya, a vérbelinél áldozatra készebbnek bizonyult.

A német nép csakis egy művészzenijét szolgáltatta ki a kül-földnek: Händelt, aki az angol zenei köztudatban a közelmúltig szélesebb és elevenebb szerepet töltött be, mint otthon. Jellemző viszont, hogy ő volt a németek legkozmpolitább zeneköltője, aki határtalan összefoglaló erejével még a saját „Weltkind”-ideáljukra is rálicitált; nekik kissé sokat nyújtott a jóból, ellenben annál inkább hatott az ilyesmit a céhbeliek szemével értékelő angolokra, Európa keresztény korszakának ízig-vérig világfiaira. Nemzetközi művésztrekvés, a „keresztmetszet” stílusa, mindenkor a fél föld-golyót gyarmatosító angolban talált legélénkebb visszhangra. Stratford itt visszafizette Hallenak a Shakespeareért járó kölcsönt, de, valljuk meg, mint műkereskedő nem kötött előnyös üzletet. Sőt az a veszély fenyegeti, hogy csereakciója egészen felborul, mert a németek napjainkban már belátták mulasztásukat és azt erélyesen pótolni igyekeznek; ennek — az operaházak közreműkö-désével — végrehajtott, nagyszabású visszatelepítési műveletnek hivatalos neve Händel-reneszánsz.

Mozartnál sokáig ingadozott a helyzet, mert az olaszok, de kiváltképen a franciák, szívós igyekezetet fejtettek ki, hogy őt magukéva tegyék és kulturájukba fölszívják. Franciaország Mozart-irodalma mennyiségben és minőségben egyaránt jelentős és sokban hozzájárult a zeneköltő helyes megvilágításához. A németiség a „Salzburg”-kultusszal felelt és egy egész várost emelt a legmuzsikálisabb muzsikushovatartozásának szobrává.

Van Beethovennel még nemrég, a háború alatt folytattak anektáló kísérleteket a franciák. Kimondották, hogy a Bonnban született zeneköltő nem a germánjellegű flamand, hanem az elfran-ciásodott vallón faj leszármazottja és vére szerint a latin kultur-körhöz tartozik. E lefoglalás meddő maradt és a kierőszakolt vita hamarosan elnémult: Beethoven szelleme oly kétségtelenül germán, hogy e koronatanu mellett minden görcsös ellenbizonyíték eltörpült.

*

„Könnyű a németnek...” Most, Beethoven halálának száza-dik évfordulóján egyszerűen kezébe veszi a legragyogóbb tanul-mányt, amelyet a IX. szimfónia szerzőjéről valaha megírtak: Wagner Richárd „Beethoven” című emlékcikkét. Ez az ugyancsak

jubiláris jellegű, magasztos írásmű ötvenhét esztendővel ezelőtt jelent meg: 1870-ben, a zeneköltő születésének századik évfordulóján... Porosz-francia háború dúlt akkoriban. Természetes, hogy a szorongatott ellenség, amely annakidején még nem találta ki a vigasztaló vallón-mesét, alig gondolt a győzteshez csatlakozó együttünneplésre, amelyben nagyobb méretek között csupán Anglia osztozott. Klasszikus zeneünnepélyekről, önálló zeneesztétikai méltatásról, saját szemszögből adódó megállapításokról még nem is álmodott akkortájt sem Keleteurópa, sem Délkelet. Hol tartott mindettől az a sok ország, amely ma önérzetesen törleszti frissen felvirágozott, úde zeneéletére önként kirótt adóját!?!... Az utolsó félszázad hatalmas és minden világháború ellenére, sőt talán annak következtében előrelendült kulturfejlődését mi sem jelzi bátorítóbban, mint az a nemzetközi felbuzdulás, amely most Beethoven megdicsőült alakját körülövezi. E zárt gyűrűben Oroszországtól Görögorszáig számos olyan államalakulat sorakozik föl, amely röviddel ezelőtt még mélyen szunnyadt, de immár öntudatra ébredt és fölismerte Beethoven egész Európára, tehát rája is kiható jelentőségét. Nemzetek, amelyek egy félszázaddal ezelőtt még alig értették volna az ily egybekapcsolódás szimbolikus súlyát, most többnapos zeneünnepélyekkel hirdetik Beethoven iránt érzett kegyeletüket, mert valahogyan belátták, hogy ennek a zeneköltőnek egyetemes ünneplése túlnő a pusztán társadalmi esemény keretén, több annál: Európa égetően aktuális manifesztuma!

Van ebben a nemzetközi fölbuzdulásban valami megrázó jelképiség. Európa egymással összefogó és a zenei hős szisztematikus testvérré váló népei oly csoportot alkotnak, amelynek gestusa félremagyarázhatatlan. Kicsinyek és nagyok siettek egymásmellé, hogy különbség nélkül kifejezzék azt, ami ma mindnyájukat foglalkoztatja: ez a német ünnep a mi történelmi időinkben Európa közös ügye! A gesztus világosan Amerika ellen irányul, a leselkedő örökös ellen. Neki mindegy; ő talpon van és derekasan kiveszi részét a brutális kényelemmel értelmezett „fehérbőrűek közössége”-ből. Ő még életünkben elhordja az elhordhatót: nehogy esetleg „illetéktelen kezek”-be essék. Gazdaságilag máris megbénulva, meg kell neki mutatnunk, hogy az Óceánon „átmenthető” anyagi javak mellett, illetve fölött, vannak szellemi javak is, amelyeket elvenni nem lehet, mert ezek tőlünk éppoly elválaszthatatlanok, mint fizikai testünk tagjai. Aki szellemi javainkra is ráteszi kezét, az *minket* visz el magával. Azon beteljesedik a sors, mert az — győztesként — a legyőzött képét oltja magába. Az előretörő, frissvérű barbár leigazza a kultúra kivénült letéteményesét, de egyúttal annak szellemi befolyása alá is kerül: átveszi, módosítja előde műveltségét és ezáltal biztosítja a gondolatmag halhatatlanságát; elvégzi az eszmék metafizikai fajfentartását... Amerika erre a szerepre még nem eléggé barbár. Fiai a mi unokáink és még nem kerültek ki abból a retortából, amelyben új, fiatal fajokká forrnak össze. (Az egységes amerikai

faj — a terület nagyságát, klimatikus és földrajzi különbségeit tekintve — hiú biológiai ábránd.)

A világtörténelem csaknem kétezeréves keresztény kultorkorszakát Európa képviseli. E kultúra — mint mindig és mindenütt — a korszak zsenijeiben kristályosodott ki. Beethoven e reprezentatív férfiak első sorában áll. Benne ugyan a német nép érzése és gondolata fejeződik ki, de oly hatványon, melyen ez a germán világszemlélet általános európai típusná nő. Ebben a szenvedélyes filozófusban a germánság szenvedélye és filozófiája nyilatkozik meg, de oly átfogóan, hogy e gyűrű magába zárja a Krisztus után keletkezett európai kultúra legnemesebb embertípusának szenvedélyét és filozófiáját is. Germán optimizmusa annyiféle változatban és árnyalatban tárul elénk, hogy egyik-másik átmenetében még a francia pesszimizmus is magára ismerhet. Az a legmagasabbrendű ember nyilatkozik meg itt, aki nem pottyán multatlanul egyetlen korszakba sem és sohasem kizárólagosan a saját korszakának fia. E kizárólagos egy-korba-tartozás, ez a teljes elválaszthatatlanság a másodrendű zsenik ismertetőjele. Beethoven — akárcsak Shakespeare vagy Michel Angelo — nemcsak keresztény; idegeiből, lelkéből nem pusztult ki a régebbi idők élménye: a pogány emlék. Benne nem pöffeszkedik a Calderonok parvenü gögje, azoké, akik megtagadják és lenézik mindazt, ami egyedül üdvezítő saját korszakukat megelőzően a hit és tisztelet tárgya volt. Beethoven tudatából nem vészett ki apáinak ősi világa. Ha szózatával fajához fordul, akkor nem feledkezik meg ezekről az ősről sem és ennek megrendítően nagy következménye van: az időszerűség sallangjai lehullanak róla. S amikor úgy beszél fajához, hogy ezt minden nemzedéke megérthesse, akkor egyben ki is választja kulturájából mindazt, ami abban maradandó, mert örök emberi érték. A IX. szimfónia zárókarát Wotán-vallásuak is énekelhetik — sőt buddhisták is; a költő itt egy másik — talán megköthetőbb, de nem kevésbé nemes — német poétatársával, Schillerrel, minden idők elite-emberének humanista hitvallomását tette le.

Egy-egy korszak műremekei közül nem azok a legértékesebbek, amelyek ezt és csakis ezt fejezik ki, hanem azok, amelyek szintézist adnak és a jelen mellett a multat is megszólaltatják. A műremekek előbbi válfaja izolált marad, akárcsak a szerzőjük. Művészi becsük halhatatlanságot biztosíthat számukra. De ez a halhatatlanság műzeális és nem aktív. A műremekek utóbbi típusa azonban mindvégig megőrzi aktivitását, mert kapcsolatokat származtat tovább és ezzel irányt jelöl ki. A klasszikus görögök napjainkig elevenen kiható mesteralkotásai azok, amelyeknek légkörében ázsiai fuvallatot is érzünk. Homérosz már maga a tárgy is visszatéríti az őshazába... Michel Angelo mintapéldáját adja ennek a lélek feneketlen örvényeiből fölszínre törő összefoglalásváagnak. Goethét is üzi-hajtja ez az ösztön, noha — kozmopolita természetének megfelelően — inkább a modern Európa

közös ideális multja, a klasszikus ókor felé, mint a saját reális faji multja felé. Ez utóbbi a maga nyers darabosságában kevésbé vonzotta kifinomult ízlését.

Voltak az abszolút zeneiség szempontjából Beethovennél tökéletesebb tehetségű zeneszerzők. Olyanok, akiknél még harmónikusabb arány uralkodik szándék és kivitel felett. Olyanok, akiknél a kivitel teljesen fedi a szándékot és ez utóbbiból nem hagy hátra semmiféle feloldatlan maradékot, amely azután — mint a testhez nem jutott lélek — sóvárogva keringi körül a művet: azt a művet, amelyhez elszakíthatatlan kötelékek fűzik és amelybe bekerülni mégsem tud. Ez a testetöltésre áhító szándékmaradék kirekedt az anyagból, pedig azt szellemi mivoltában tulajdonképpen maga hozta létre. A forradalmian céltudatos, de éppen túlhatározott körülírtságában művészileg abszorbeálhatatlan és a műkeretei mögül kiftyegő akarás okozza a befejezetlenségnek, a gyarlóságnak azt a sajátságos tünetét, amellyel a műalkotás legáltalánosabb lapályain és legmeredekebb ormain egyformán gyakran találkozunk és amelyet jobb híjján, rossz gyűjtőnéven dilet-tantizmusnak nevezünk. Bachban és Mozartban e dilet-tantizmusnak még a nyomát sem fedezhetjük fel. Náluk a forma és tartalom, a szándék és kivitel eszményien stabil egyensúlyban hatja át egymást. Az egyik alkotóelem megérzi a másik teherbírását és alkalmazkodik hozzá; komponensétől csupán a salaktalanul véghezvihető követeli és visszahatólag kölcsönös függvénynek tekinti kettősségét. Bach és Mozart az a két germán zseni, aki belátta a francia esztétikai világszemlélet bölcsességét: a kisebb fajsúlyú szándék a nagyobbnál pozitívabb műalkotást eredményezhet, ha osztatlanul megvalósul anyagában. De egyikük sem szabadult föl saját korának tartalmi és formai adottsága alól úgy, mint Beethoven! Egyikük munkásságából sem lép ki a csupasz ember oly természetfölöttül csupaszon, mint a Beethovenéből . . . Bach kizáróan a keresztény eszme német virágkorának gyermeke; hasonlóan érző és gondolkodó, hasonlóan író és cselekvő kortársainak legteljesebb példánya. Mozart, a „Varázsfuvola” szabadkőműves ideáljának hirdetője, teljesen otthonosan érzi magát a felvilágosodás kor-szakában; nem kívánczik sem vissza, sem előre. Beéri azzal a zeneszellemi és zeneanyagi táplálékkal, amit ez az idő neki nyújthat. A talált lehetőségeket mesteri módon kiaknázza, de nem teszi őket az elfogulatlan kutatás, vagyis az elsődleges megbírá-lás tárgyává. A dolgok adottsága számára megmáshíthatatlan tény. Mint zseninek, persze neki is vannak elégedetlen pillanatai, amikor szűk házában lázongva feszeng és türelmetlenül rugdossa falait; azonban eszébe sem jutna az a félénkeket nyugtalanító, bátrakat boldogító „utópia”, hogy e falak lebonthatók, sőt talán valamikor maguktól is összeroppannak. Engesztelékeny lélek; gyönyörűen berendezkedik azon a helyen, amelyet a sors neki kiutalt és nem kívánczik másfelé.

Beethoven velük szemben kortalanul toppant korába. A pillá-

natnyi helyzetnek nincs az az intézménye, amelyhez elválaszthatatlanul és végérvényesen hozzákötve érezné magát. Mindez csupán esetleges alakulat: jön, megy, változik, múlik. Érti, hogy a világ-színpad forgódíszletei között ő a maradandó fix pont; ő: az örök emberi . . . Kabátot és mellényt ölt, mert mostani inkarnációja idején így ruházkodnak az emberek; de ugyanígy viselhetné Siegfried medvebőrét is. Igazi autochton, aki már mindig itt volt. S ahogy Siegfried az őserdő borongós mélyében, elhagyatottan ráeszmél a sohasem látott asszony létének szükségyszerűségére, úgy képzei el Beethoven, Európa germán őslakója, az európai ember minden álmát, minden akarását. Az európai ember valamennyi lelki megmozdulásáról tud. Zenébe foglalta az elsőrendű európai embertípus emelkedett kedélyvilágát. Hangszobrot állított Európa elite-emberének. . . . És Európa érzi őt. — Ma, amikor gerendázata recseg-ropog, amikor Nyugatról, Keletről a végveszedelem esélyei meredeznek feléje, amikor számolnia kell a megsemmisülés-sel, akkor megszületik benne a metafizikai létfontartás vezér-eszméje is: „Mi marad belőlem, ha elpusztulok a föld színéről?” S előtte lebeg az utolsó történelmi példa; hallja a görög-római idők intelmét: „Az marad meg, amit nagy művészeid, költőid, filozófusaid belőled megmintáztak és szemmel-szívvvel szemlélhetővé tet-tek!” Beethoven marad meg és az a néhány hozzá méltó zseni, aki a késő utókor számára megőrzi, megörökíti Európa keresztény kul-túrkorszakának emberét . . . Nem kell tehát végleg elpusztulnunk, mert voltak, akik hangba, képbe, kőbe, szóba foglalták lényünket és megmentették az idő elhantoló sivataghomokjától. Hála nekik!”

Ezt a hálát vetíti ki napjaink kollektív Beethoven-ünnepe. Hálaünnap ez: a halhatatlanná tett és örömeiben büszkén ujjongó európai emberiség hálaünnep.

*

Wagner Richárd említett Beethoven-tanulmánya két részből tevődik össze. Az első rész kizáróan a zeneköltőt jellemzi, a második leszűri az elemzés tanulságát: Németország a muzsika hazája. A német nép hivatása és küldetése az, hogy a zene szent művészetét ápolja az európai nemzetek együttesében, ahol mindegyik azt végzi, azt a terepet műveli, amelyhez különösen, vagyis a többiek-nél jobban ért . . . Mily erős lelkitámaszt, mily felemelő tudatot nyújthat a Beethoven-centenáriumot ünneplő német embernek ez a fen-költ nemzeti program, ez az ötvenhét évvel ezelőtt egy másik zenei hőro-sza szájából elhangzott szózat! E nagyszerű célkitűzést máig is magáénak vallhatja és aligha jövendő el valaki, aki szebbel és igazibbal felcserélhetné azt.

De mit tehet mindezek után a nem-német? Mi marad számára?

Wagner Richárd profétikus szava máig is érvényes, A viszonyok azonban megváltoztak azóta. Európa akarva-nemakarva egységgé kalapácsolódik össze két világrész csapásai alatt. Elér-

kezik a pillanat, amelyben az egyesek aggodalmas vagyonmentése közös nagyszabású vagyonmentéssé szélesedik és tágul. Az a misszió, amelyet Wagner Richárd adott népének, ma már mindnyájunk közös missziója... Ápoljuk kitartóan, önfeláldozóan a zenét, ezt a mi legsajátabb, mert példátlanul önállóan megteremtett és ránk ezért legjellemzőbb művészetünket: talán legfőbb kincsünket! Újabb kétezer év után viruló népek talán a zenénkben látják majd legértékesebb hagyatékunkat. Talán a zenénk, ez az egészen a mi vérünkkel átítatott művészetünk lesz az emberiség kultúrájának lerakott legmaradandóbb becsű ajándékunk, mert ezzel azt adtuk, amihez összes elődeinknél jobban értettünk. A zene az, amivel korszakunk a képzőművészetében legalábbis egyenlően fejlett okort kiegészítette és a maga nemében fölülmulta... És Európa zenéjének Beethoven lesz egyik legdicsebb szimbóluma.

JÁSZAI MARI KETTŐSSÉGE

IRTA: HEVESI ANDRÁS

Jászai Mari emlékiratainak legelőször is azt tűnik föl az olvasónak, hogy nem hasonlítanak a szokásos színész-memoárokhoz. A legtöbb színész tele van együgyűséggel határos bonhomiával, mikor a kollegákról beszél, akik egytől-egyik nagy művészek és kedves, jó cimborák; tele van bigott rajongással a metier iránt is ízetlen ömlengéssel, ha elmereng első sikerein, pályája tövisein és virágain. A színészek, szabad mesterségük ellenére, egymással való érintkezésükben több fortéllyal és szabállyal élnek, mint a legkonzervatívabb ország legmerevebb arisztokráciája. A tapintat, az óvatosság, a diplomáciai taktika, sőt a diszkréció sehol nem játszik akkora szerepet, mint a színészek magánéletében. Hihetetlenül kevésbé spontánok; jó vagy rossz véleményeiket, barátkozásaikat és érdeklődésüket mindig a pillanatnyi konstelláció szabályozza és még a politikusokban és újságírókban itt-ott felcsillanó becsületes cinizmus is hiányzik belőlük. Bár egészen meglepő dolgokra kaphatók, soha, egy pillanatra sem zökkennek ki fenkölt verbalizmusukból. Ezt az idegesítő színésztulajdonságot Jászai Mari nem ismeri. Neki más kimerítő tulajdonságai vannak.

Mindenekelőtt folyton saját magáról beszél és folyton általában beszél saját magáról. Vaskos könyvében nincs egy sovány cikkre való anyag a színháztörténeti kutató számára. A pletykák, kuriózumok és pikantériák kedvelői se igen örülhetnek, mert ami efféle van a könyvben, teljesen élvezhetetlenné válik Jászai Mari előadásában, akinek egyáltalán nincs érzéke a humor iránt. Aktualitást, napi eseményeket, „az élet hímporát” meg éppen hiába keresi benne az ember. Akár tíz évet is ki lehetne hagyni a naplójából, anélkül, hogy az olvasó észrevenné a hiányt. Jászai Mari képtelen arra, hogy egy eseményt vagy élményt izoláljon; egész mult-

ját állandóan magával cipeli, ami történik vele, nem véletlenül történik, hanem csak megerősíti egy saját magára vonatkozó régi föltevésében. Minden új keserősége egy keserűség-sorozathoz csatlakozik, mindegyik az a bizonyos csepp, amellyel csordultig megtelik a pohár. Gyerekkora óta mindig ugyanazokkal a nyitott sebekkel jár a világban. Életében nincs semmi tagoltság, semmi fejlődés, semmi fordulat. Jövendő életírói, ha kritikusok lesznek, akik nem érik be jött-ment lírával és könnyű retorikával, nehezen fognak boldogulni vele: *Jászai Marinak nincsen életrajza*. Pedig tömördek kalandja volt és élete romantikus kontrasztoklan sem szegény. De az események úgy peregnek le róla, mint az eső az ablaküvegről. Lelkének kissé durva mechanizmusa, mint afféle *perpetuum mobile*, jóformán magától működik.

Ahogy nincs jelenje, igazi multja sincs. Csodálatos szépen, egy nagy író kimértségével és fojtott pátoszával írja le gyermekkorát, de az elmúlt esztendő, a nagy távolság éreztetése nélkül. Multja nem helyezkedik el emlék-rétegekben a tudatában; az egész egyszerre jelen van, minden perspektíva nélkül. Nem emlékezik, hanem *hivatkozik* a multjára. Gyermekkora számára nem egy eltűnt valóság megfüröszttése a jelenben, az emlékezés nem önkénytelen, önfeledt pillanat, amely soha többé nem tér vissza, hanem argumentum, vagy bizonyíték. Csupa tudatosság: egész életét feltárta, semmit sem engedett csendben a föld alatt továbbfejlődni. Mindent kimond, de szókimondása nem tiszteletreméltó, mert nem ütközik lelki akadályokba. Nem ismeri a félhangos vagy suttogó beszédet, bár néha maga is összerázkódik a saját harsogó hangjától. Ilyenkor elátkozza magában a komédiást, aki „mihelyt publikumot érez maga körül, féket veszít és kitálal mindent, ami benne van. Kitárja az ajtót és kihül a szoba”. Ehhez az egészségtelen mindent-kimondáshoz, még csúf, mechanikus indulatrohamok járulnak, amelyeket mindig ugyanaz a néhány motívum hív elő és amelyeket betéve tud, anélkül, hogy uralkodni tudna rajtuk. Mindez együttvéve állandóan a *déjà vu* kietlen hangulatában tartja. Jászai Mari tipikus példája a *szárazság állapotának*, amely sohasem lendül át a megváltó extázisba. Ettől az elviselhetetlen állapottól mindvégig azt reméli, hogy csak átmeneti; könyvének egyik legmeghatóbb lapján, hatvanéves korában azt írja, hogy *még nem alakult ki az egyénisége*. Nem akarja vállalni agyarkodó, toporzékoló és fecsegő énjét, konstruál magának egy super-ént, amely csupa ízlés, mérséklet, kultúra és nemes, önzetlen lelkesedés. Innen emlékiratainak az a gyakran visszatérő, első pillantásra kissé közhely-formájú mondata: „bennem két ember lakik”. Az egyik énje árulkodó levelet ír, a másik énje *sírva borul Görgey Artur lábaihoz*; az egyik kimutathatóan ötvenhét éves koráig teljesen érdektelen és mindenféle szempontból kifogásolható fiatalemberekkel ölelkezik, a másik Cenkre zárándokol a legnagyobb magyar sírjához; az egyik egy káplár szókinccsével és egy rossz útra tért kóristánó lelkiületével ír a kollégáiról, a másik elmerül Petőfi köl-

tészetének kincseiben. Viszonylagos érdekességű lelki alkata itt kap művészi jelentőséget.

Jászai Mari sokszor nevetséges, sokszor visszataszító igazi egyéniségét heroikus páncélba szorította és ebben a páncélban jelent meg a színpadon, ahol minden hibája egy csapásra erénnyé változott. Más rokonszenves és harmonikus lelkű színésznők rokonszenves és harmonikus *hétköznapi énjüket* viszik színpadra; Jászai Marinak kettős énje lehetővé tette, hogy minden hétköznapot kiküszöböljön tragikus játékból. Nyers indultai a legtisztább szenvedéllyé szublimálódnak; brutális nemisége, melyet néha maga is idegennek érzett magától, nyomtalanul eltűnik, mihelyt a deszkára teszi a lábát, ugyanakkor, amikor más színésznők soha sem tudnak megszabadulni a galantéria maradványaitól. Természete, amellyel mindig mások dolgában turkált (ahogy maga mondja, csak ott érzi magát elemében, *ahol baj van*), a szerepjátásra predesztinálta. Egész nagy kielégítetlen mohóságát csak a színpadon tudta kielégíteni. Emlékiratai megmutatják ennek a tüneményes színpadi egyéniségnek a visszáját, de csak azokat ábrándíthatják ki, akiket a színpad kopár kulisszái is kiábrándítanak, más szóval: a művészet titkos ellenségeit.

K R I T I K A

HATVANY LAJOS: URAK ÉS EMBEREK (Génius-kiadás)

Az *Urak és emberek* generáció-regényciklus, — amelynek első része, a *Zsiga a családban*, most jelent meg — azt a három emberöltőnyi pillanatot igyekszik megrögzíteni, amely alatt egy élelmes és nyugtalan zsidó család kirobban a gettóból és immár nemcsak formális, nemcsak jogi és kereskedelmi, hanem a maga lelkialkatának minden porcikáját is megrázkódtató, válságosan mélyre menő érintkezésbe kerül a környező gőj-világgal, a nemesek és parasztok magyar világával. Hogy ez a társadalomképző kísérlet hogyan fog végződni, azt az eddigi két kötetből még nem tudhatjuk — egyelőre csak az első nagy hagyományromboló sorsa fejeződött be, a mózesfejű, szélvészű, kemény és kegyetlen Bondy Hermané, aki maga volt a merkantilitás és aki, valami csodálatosan logikátlan és termékeny ösztönnel, mindig annyit és pont annyit szívott tudórá a tizenkilencedik század liberális-természettudományos levegőjéből, amennyi üzleti skrupulustalanságának, óvatos bátorságának, higgadt önbizalmának erősítésére alkalmassá válhatott. De ez a felvilágosodottság is német felvilágosodottság volt; a magyarság, mint kultúra, mint emberi velleitás, sohasem zavarta az ő életét, sohasem vált problémává a szemében — amíg Zsiga fia meg nem részegegett, olyan fájdalmas-tudatosan és patetikusan, ahogy csak félig-meddig idegen tud: a magyarság történelmi és irodalmi-népies romantikájától. A Bondy-család pénzügyi előretörése ezen a ponton kezd az a messzemenő lelki krízissel komplikálódni, amely, miközben megreszketteti a jól-fundált cég szilárd alapjait, egyúttal új nagy vállalkozások, új építések, terjeszkedések, spekulácók, új, termékeny és munkát adó és civilizációt hozó ha-

rácsolások perspektíváját nyitja elé, — s amely a minden üzleti fanatizmusában és anyagias mogorvaságában is kiegyensúlyozott lelkű Herman fiából olyan betegesen otthon-talan, vágyakozó, keserűségek és ki nem élt érzelmességek közt hánykolódó és csenevész fiút formál, mint amilyen a regényciklus főhőse, Bondy Zsigmond.

Ennek a merkantilizsidó tradíciókon nevelkedett, merkantilizsidó észjárású s emellett egyik lírai ellágyulásból a másikba olvadó, ideges, érzékeny, göndörhajú és görbeorrú kis Zsigának kétségbeesett és retorikus szerelme a magyarság, daliás-ság, hősiesség és kackiasság iránt, — ez a tragikus és groteszk lelkes-ség az, amit Hatvany Lajos, az ő ötletesen indiszkrét, kárörvendő és minden fonák szituációt külön kéjjel kitergető modorával különösen kitűnően, részletekbe-menően és plasztikusan tud lefesteni. S vele szemben azt a derűs és kevély süketséget, amellyel ezt a romantikát éppen a „legtősgyökeresebb”, legkackiásabb és legdaliásabb magyar gentryk fogadják. Ami a zsidógyerek lírikus felkínálkozásában s a nemzsidók snájdig értetlenségében fájdalmas és kényes, azt Hatvany nem ugorja át, nem írja körül, nem igyekszik valami távolabbi történelmi vagy szellemi perspektívába állítva, kínos mellékizétől megszabadítani, hanem kiélezi, kiemeli, meglóbálja a levegőben, megtapogatja, körülvicceli és körülkommentálja. Teszi mindezt az ő eredeti és ötletes egyéniségének azzal a tala-kodó varázsával, amellyel annyiszor sikerült az olvasók ízlését s különböző érzékenységeit megsértenie: mindenbe beleszagolóan, tapintatlanul önmaga s mások iránt. S nem mondhatom, mennyire helyes, hogy ezt és így teszi; nem mondhatom, mennyire jól válik be ebben a kényes témakörben — éppen, mert annyira kényes — ez a perhorresz-

kált, szertelen „pofábamondogatás”. Hatvány Lajos írói attitűdjének lélektani gyökeréről, mélységeiről és felületességeiről, zamatairól és izléstelenségeiről s az ezekből eredő stíláriis zavarokról rengeteget lehetne írni, — ahogyan lehetne már izgatónan érdekes és sokrétű, ezer politikai és társadalompszichológiai vonatkozással átszőtt tárgyról s általában regényének jelentékeny hibáiról és még jelentékenyebb — problémátörténeti szempontból kor-szakos — érdemeiről is. De minderről időszerűbb lesz akkor beszélni, ha majd a regényciklus két következő részét is ismerjük; addig legyen elég annyi, hogy itt egy fölényes intellektusú s mohó és szórakoztató szellemességű ember beszél olyan dolgokról, amelyek természetüknél fogva minden nyílt szemű magyar intellektuelt izgatnak, amelyekről azonban senki annyira illetékesen s annyira őszintén, annyi exhibicionista őszinteséggel nem tud beszélni, mint ő.

Ignotus Pál

ZILAHY LAJOS: KÉT FOGOLY. (Athenaeum-kiadás.)

Huszonkilenc éves, nagy mű, két vaskos kötet: imponál, mielőtt még elolvastuk volna. Nagy regény nagy igényt támaszt, — de huszonkilenc íven keresztül nehéz tökéleteset alkotni, nehéz ekkora tömeg betűt szigorúan kiegyensúlyozott kompozíció kereteibe szorítani. Sőt, ha szabad megkockáztatnom: bizonyos legmagasabb értelemben még a világirodalom legkiválóbb regényei sem tökéletes alkotások, úgy, ahogy például egy novella tud tökéletes lenni, hozzáférhetetlenül precíz kompozíció, mely egyensúlyát vesztendő, hacsak egyetlen mondatot is kiemelnénk belőle, vagy ha csupán egy fölösleges szóval megterhelnénk.

Zilahy regényének legelsősorban ilyen kompozíciós hibái vannak; két regény ez, akár három is, és minden fűzés csak széttagolódását mutatja. De a regény ötlete, vagy alapvető motívuma kitűnő, párhuzamos életrajz: a fogoly férj Oroszországban, a fogoly asszony itthon; — a háború künn a fronton s a háború Budapesten. A tétel jobb, mint kidolgozása,

élettelen jelenetek, banális figurák s érzelmes megoldások sokszor túlterhelik a költőien megrajzolt főalak egyensúlyát s az író egyenetlensége csupa fény- és árnyfoltokkal vibrálja végig a regényt.

De negatívumokat mondani mindig könnyebb s talán csábítóbb is. Zilahy regénye becsületes munka s ha nem is hozott új világnézetet; még új formai megoldást sem, mégis érdemes megkérdezni, mi jót adott? Miért volt érdemes megírnia?

Hősnője szinte hibátlanul jó alak, valami utánozhatatlan feminin bájjal rajzolva, apró és ízes megfigyelések sorozatában pointillista festmény módjára színesedik meg előttünk. Megható és édesen érzéki lény, realisan őszinte s mindig finom s ízléses; erős plaszticitást nyer azáltal, hogy Zilahy még a legszubbtilisabb lelki folyamatokat is érzékies anyagszerűséggel mintázza, — Miatt csupa mozdulat, szinte gondolat nélkül, ösztönlény: szemén-fülén-ujjain át fogadva be a borzongató világot.

Bár meg kell jegyezni, hogy az intonálás rossz. Miatt és Péter megismerkedése s kezdő szerelmük kapcsán sötétlen zsúrviccekre és pesti kamaszkiszólásokra kerül bő alkalom, Miatt ez időben, bárónő nagymamája dacára, nívótlan kis pesti lány, Józsefvárosból importált zöld modorral. E jelenetekben Péter a külön: kispolgári egyensúlyát megriasztva a szerelemtől, jelentéktelen élete babonázó mikroszkóp alatt: közepes lélek, de e napokban kibontja minden lehetséges értékét.

Az első kötet második fele, mely a jegyességgel kezdődik s Péter fog-ságbaeséséig tart, jelenetről-jelenetre annyi művészettel s annyi bravúrral van megírva, hogy már nívójával is elválnak a többi résztől s szinte kár, hogy nagyobb célok érdekében csak mint prelúdium szerepel; pompás premisszája kevésbé meggyőző konkrétumnak. Ebben az említett részben vannak jelenetek, melyek olykor igazi magasságot érnek (jelenet a kályha körül, kirándulás a sváhegyi vilába, Miatt ébredése Firenzében, Péter féltékenységi rohama, Miatt első tortája, csónakázás a Balatonon, Miatt és Péter búcsúja); később Péter bágyadt és romantikus

élményei Oroszországban s a nagyvilági s „nagy szenvedély”-ben lóbolgó Miatt sem élmény, sem tragikum illúzióját nem adják az olvasónak. A második kötetben már csak epizód-szerűen bujkálnak a jólrajzolt jelenetek (Miatt levelei, apja halála, itt-ott egy-egy zamatos orosz szín), de a benyomások már gyakran újságélményig súlyednek s még mintha Miatt is férje szerelméből kapta volna a vért, mely eleven emberré színesítette, mert elvesztve a szerelmet, finom s mély színeit is elveszti. A regény befejezése erőszakoltan kerek s érzelmes nőolvasók ízlésére appellál.

Zilahy mindenesetre erősen egyenetlen író, valami sajátos objektivitással alakjaival szemben, akiket egyforma gonddal, szeretettel és hosszadalmassággal rajzol, a legjobb alakok legjobb jeleneteit, s ugyanily pontossággal banális figurák unalmas élményeit, szinte meg sem érezve a lényegi különbséget. Miatt mellett egy Olga nevű barátnő ríktó ellentéte Zilahy emberábrázoló tehetségének: Miatt szinte fellélekzik a lapokról, Olga Ohnet-regények hősnőivel tart elkésett rokonságot; Miatt apja, Péter anyja hús-vér emberek, Szűcs és Gologonszky: olcsó műduhaj és romantikus papírarisztokrata.

Egyensúlytalan mű: nemes költészetből egyre népszerűbb utakra botló, — de egészben mégis tiszteletreméltó becsületes munka, derék ambícióval s mindvégig úri ízléssel megírva, s gyakran megérezzük benne a bravúros és fölényes technika nemes lendületét.

Török Sophie

ERDÉLYI JÓZSEF A PONYVAN

Erdélyi József, aki, ha munkáit nagyon megválogatják, teljes joggal kelthetett volna forradalmival egyenlő értékű feltűnést a népies szellemű lírában; aki — nem mondom, hogy csodálatraméltó bátorsággal, mert hiszen ösztönszerűen cselekedett — megmentette a népi iskola kompromittált jelenét; aki a maga hajlékony egyszerűségével, mint minden jó, újat is jelent és éppúgy hozzátartozik Magyarországhoz, mint Budapest mellett a vidék és a falu: Erdélyi József

Déliab és szivárvány címmel kiadta kilenc költeményét, mint legközelebbi verseskötete első füzetét. A kis füzet két verssel a legmagasabb költészetet is gazdagítja: a *Gólyaköszöntő*-vel és a *Vadgesztenyefák*-kal; s olyan vékony, hogy sorra vehetjük egyes költeményeit.

Az *Új bor*: nyitány, az új bort kívánó kóbor jövevény tiszteleg benne a Petőfi-dal óbora előtt; kissé Erdélyi középnívója alatt. — A *Gólyaköszöntő*: nemes, nagy vers; régi, „mél-tóságosan igénytelen” hangszerelés mellett egyéni és kollektív; a leíró és elmélkedő költészet tisztán-lírai találkozás; világháború-utáni falunaturalizmus, amely ágyúkereket kínál a fészekrakó madárnak. Csupa jóíz, egészség, erő és természet-optimizmus. — A *Gyimesi emlék*: sok üdeség és finom részletzsépség; az örök ázsiai-magyar primitívségbe itt is harmonikusan szövédnék el a háború apró hatáshangulatai; eredeti költői-reális meglátások; a kompozíció azonban kevésbé tömör. — Az *Abránd*: pár századnyi ódon-ság új-teremtése, friss, könnyű zamattal; új Balassi-vers; élő mesevilág és realitás. — A *Vadgesztenyefák*: ismét nagy vers, talán remekmű; „népdal-ból indult magyar parnasszizmus”, e tekintetben újítás; és itt meg kell jegyeznem, hogy Erdélyi legjobb skálájának, melyet már a *Világ végén* kötetben is teljesnek találunk, nem annyira fejlődéséről, mint inkább bővüléséről, gazdagodásáról beszélhetünk, bár rímelésében, enjambement-jaiban, általában költészete formai részében határozott keresés és fejlődés mutatható ki; ez a vers, egészében, de különösen két utolsóelőtti strófájában, goethei magas nyugalom, lélek és erő. — A *Kiskutya-nagykutya* első része jelentéktelen; a másodikban sok jó van, s szép kép a temp-lomtoronyról, de zavar is; harmadik része „magyar népi impresszionizmus”, eleven kis jelenet; formailag is kitűnően kapcsolja össze a vonat után futó kiskutya erejének fokozatos elfogyását a vers lassú elfogyásával. Ilyen apró versekben Erdélyi sok-szor alkotott speciálisan-jót, ennél is jóval jobbat. — Az *Isten kardja* jelentéktelen; közhelyei nem tudnak megnevesülni, mint másutt. — A *nem-jó féreg* és A *torony* életképek, anek-

doták, különösebb érdem nélkül; az elsőben sok egészséges lírai-leíró humor, mint Erdélyi több régebbi anekdota-feldolgozásában is; a második magasabbra emelkedik, józan gyermekrealitása végtelenbe mosódik a városjáró tanyasi kisfiú kérdésében, aki a templomtorony bundás harangozóját nézi az úristennek.

Tekintettel a tizennyolcoldalas füzet kiállításának egyszerűségére és olcsóságára, el lehetne mondani, hogy Erdélyi ponyvára vitte magát. S a költőnek kifejezetten ez volt a célja: az irodalomból csak a maga arcára kíváncsi városi intellektuális rétegek mellett — vagy azok teljes mellőzésével — kapcsolatot találni a magyarsággal, elsősorban a parasztsággal, amely könyvesboltban ugyan soha, de hetivásárok sátraiban esetleg érdeklődik versek iránt. Hosszú idő múltán először jelenik meg vele a ponyván újból az igazi költészet. S bár gyakorlatilag az érdekes próba nemigen vezethet komoly eredményre, Erdélyi József — akár a ponyván, akár az Athenaeum útján — százszor hamarabb jut majd el a néphez, mint az akadémiai vagy hivatalos háttérű úri-népies irodalom.

Szabó Lőrinc

LACZKÓ GÉZA: SATÁN TRISMEGISTOS OLVASÓJA. (Athenaeum-kiadás.)

Huszonhárom novella: ennyi Laczkó Géza új könyve. S ezenfelül még egy kis kozmosz.

Érdemes lenne megszámlálni: hány tucatnyi ember él ezekben a történetekben. S amikor már letettük a könyvet, még egyszer utálagoszni: milyen országok határsorompói nyílnak fel előttünk Sátán Trismegistos frójának vízumával. És a tér három dimenziójába belekapcsolva a negyedik tengelyt, az időt: az egyes novellák margójára feljegyezni a különböző korok évszámait. Kissé kötelesség is lenne mindezt számbavenni. De ugyanannyira fölösleges is. Mert a kötet ritka gazdagsága a kimerítő felsorolás nélkül is eleven valóság. S fölösleges lenne, főként azért, mert a huszonhárom novella mögött egyetlen érzés él. S ez az egyetlen érzés keres annyi embert, annyi or-

szágot, annyi kort: ezer arcot, hogy új és új formában, minél tökéletesebben mondhatta el magát. S mint a háromoldali üvegprizma összetevő színeire bontja a keresztülhaladó napsugarat, Laczkó is szétbontja ezt a szívén átömlő, egyetlen érzést: beléltja az embereibe, felsajgatja a sebeikben, összeomlasztja száz és száz hitben, hamujával teleszórja a sziveket, keserű ízével gyógyíthatatlanul felkarmolja a nyelvet s végül magasra emeli, mint egy füstös, kormozó fáklyát. S ha összefogjuk, amit az író így annyi színre, izre, hangra szétbontott, egy Ady-vers gyűjtőencsével a nevét is megadhatjuk ennek az átfogó érzésnek: „öregszünk, öregszünk, öregszünk”.

A negyvenen túl morzsolódó társ-talan évek könyve: a *Sátán Trismegistos olvasója*.

Ez a fellobbanó és elfáradó, riadtan menekülő s dacosan visszaforduló, egyre fanyarabb s egyre karmosabb érzés: ez perceg halkan minden-minden mondatban, mint régi bútorokban, megállás nélkül, a szű. S ez a fájdalom, ez a bizonyosság, ez az egyre égőbb Nesszus-ing: ez har-sog a felcsukló fortisszimókban, mint földalatti barlangokon átzúgó hegyi patakok lármás, vad vize.

Hétköznapi ruháikban, vagy történelmi köntösükben fáradt, elesett emberek Laczkó hősei mind. Élet, fiatalság leszereltjei, szerelem, karrier hajótöröttjei. A múlt évek egyre jobban gennyednek a szívéikben. Problémáik tulajdonképp nincsenek is: sorra oldja őket az idő. Öregedők.

S ez az érzés oly új még, ez a szívékre neheződő hidegség oly friss, erős, nyughatatlan, hogy szétfeszíti az egyes alakok rajzát. S mint érett szőlőszemek burkát kihalítja a bő lé: Laczkó minden hőseiből is kicsurran ez a fájdalom. Erjedő, mustos bódulata átleng az egész kötetben. Külön mondanivalójává, személyes ügyévé válik az írónak is.

Igy érthető csak az a meglepő furcsaság, hogy a flauberti tanítvány, a formaművészek kikiáltott Laczkó novelláskötetében egyáltalában nem ügyel a novella formájára. Nem harmadik személyben elmondott témája felé fordul a figyelme, hanem első személyben tett reflexióira,

legelőbb is sajátmagára keríti a szót. S itt időz azután a legszivesebben. *Lovag Niedzelsky* c. novellájában elmondja például egy este hangulatát. A kávéházi feketét, a kiskocsmái vacsorát, a negyvenen túli, magányos élet sívár estéit: kávéházi-kiskocsmái szigetről-szigetre vergődést. A bevezetés kerete egyre bővül, a leíró toll egyre lázasabban vergődik a társtalanság fájdalmában, az író mintha el is feledkezne a tulajdonképeni témájáról: a címszereplő lovag története észrevétlenül valóban szinte fölöslegessé válik. Alig haladja túl a novella terjedelmének egyharmadát.

A komponálásnak ez a módja jellemző Laczkó majd mindegyik novellájára. S éppen a legszebbekre (*A károgo virág, Vera Yan, Fédra*). Laczkónak vannak témái: egészen eredeti témák. Különösek, gazdagok, szépek. S mégsem fontosak. Mert témáin túl Laczkónak van mondanivalója is. S ez a mondanivaló minde-nél fontosabb. „Előbb a híre rongyolódik el az embernek, azután a ruhája, végül a szíve...” Mindegyik novellából ki lehetne emelni ezt a sebet, ezt a fájdalmat, ezt a keserűséget: ennek a három mondatnak égő-sajgó parafrázisát.

Máskülönb az ősz fájdalmával, színeivel, mondanivalójával gazdagabban, de a régi Laczkó jelentkezik ebben a kötetben: régi érényivel s régi fogvatkozásai. Pontos s telitalálható mondataiban, felvérezt szavaival Laczkó tulajdonkép mindig a megtárgult ősi horizontot: a tisztánlátásra ébredésnek ezt a kesernyész érzés-komplexumát írta. De úgy érezzük, művészetének stílusába csak most ért bele teljesen. A *Sátán Trismegistos olvasója* (új novella sorozatát: a *Celtic hajótörtéttjeit* leszá-mítva) a legkésőbb, legtelibb kötete valamennyi eddigi írása között.

Mindent elmond itt: ami csak elmondható ezekben a novellákban. Amennyire szavakkal le lehet írni valamit: embert, lelkiállapotot, törté-nést, leírja. Ami asszociáció csak fűzódhetik: személyhez, tárgyhoz, érzés-hez, hiánytalanul felsorolja. Amit hasonlatokkal meg lehet világítani: reflektorfényel nem világíthatná meg senki jobban, mint ő. Amit mond: néha szín, néha muzsika, néha

rajz. De mindig több, mint a betű, mindig gazdagabb, mint a szó, mindig elevenebb, mint a mondat.

S éppen ez: sajátos érénye, egyúttal felöltő fogyatkozása is.

Mert amit Laczkó elmond és ahogyan mondja: az elsősorban is inkább szín, inkább muzsika, inkább rajz, dús ornamentika, páratlan tudás, ritka gazdagság, s csak azután az, amit jelentenie kéne: eleven, valóságos, lüktető élet. Az emberei élnek, mozognak, a helyzetei levegősek, igazak, története a valóságot tükröztetik vissza. S Laczkó mégsem az embereit beszélgeti, nem a hőseit cselekedtet: ő maga mond el mindent. Személytelenül is odaáll hősei és olvasói közé s szavain átszűri az érzéseket. Mindent elmond. S éppen ezzel akadályozza meg, hogy az eleven élet sajátmagát mondhatta el. Novelláinak nincsen hajszaos vérkeringése, csak a főütő-erekben kering a vér. De ott azután annál pirosabban és torlottabban.

A kötet második fele történelmi novellákból áll. Ezeket is a régi művészetel írta, de kissé a régi hidegséggel is: a Piloty-Benczur stílushoz hajló merevséggel, élőképke beállítottan. Hatalmas tudása szinte predesztinálja ilyen történelmi miniatűrök megírására, meglevenítő írói ereje játszva támasztja fel az elmúlt korok életét. Ahogy például leírja Attila kíséretét (*A margumi találkozás*): valóságos kis tanulmányt ír. Egy ötödföldoldalas, kis írásban (*Mester az konyhán*): a középkori kódexek nyelvét használja fel. S mindegyikbe belelop valami nem mindennapi értéket. És mégis: nem mond egy szóval sem többet annál, amennyit már eddig is tudunk. Tudatosan csak azokat a vonásokat húzza alá hőseiben, amik azokat hőssékké hidegítik. Tehát: Ovidius Tomiban Rómáról álmodik, (*Napszállat a szittya tenger partján*), Cervantes egy bolond lovag és egy sült paraszt alakját formálgatja, (*Greco és Cervantes*), Attila sarcolja a bizánciakat, Strindberg acsarkodik a nőkre, (*A lucfenyő lovasa*) stb. stb. Tüdőnkre szívjuk a kor levegőjét, de az ember, akire figyelni akarunk: el-sikkad a bíborban, vagy ha éppen úgy kell, a muzeálishan leltározott rongyok között.

Van azonban egy novella (*Az es-tély*), amelyet külön kell megemlíteni.

Minden dandyk egykori koronázott királya, az öregedő, szegényen maradt, összeesett, magányos George Brummel eljátsza üres szobájában mindenesti játékát: visszaalmodja a londoni, szép napokat. Tökéletesen, szívdig metszőn, felejthetetlenül. Azonnal a novella elején megmozdul valami, talán egy szó, talán csak egy lehellet. S megindul lefelé, végigpörög a lapokon, végighúzza a történeten, átmelegíti a szavakat, végül a kezünkre hull, amely a könyvet tartja. S csak ekkor vesszük észre: mi is? Egy meleg, tiszta, veleérző, igaz, emberi könnyesebb: az íróé. A kötet legszébb darabja.

Illés Endre

P. GULÁCSY IRÉN: FEKETE VÖLEGÉNYEK. (Singer és Wolfner kiadás.)

Ha P. Gulácsy Irént, mint hadvezéreket és államférfiakat szokás, a siker mértékével mérnők, kevésre kellene értékelnünk. A „Fekete völegények” c. regénye, ha nem is bukás, de semmiesetre sem siker. Nem a külső sikerre gondolok, hanem arra az arányra, vagy inkább aránytalanságra, ami a művész terve és a terv megvalósítása között mutatkozik. Gulácsy Irént e háromkötetes regény megírásában nagy művészi és nagy nemzeti cél vezette: hatalmas képét akarta adni Mohács korának s a külön Erdély megszületésének, egy kiválasztott hős köré regénnyé csoportosítva a történelem eseményeit; és a Mohács utáni korban sokban hasonló ma elé utat akart rajzolni a Fölemelkedéshez, nemzeti eszménnyé, hívőket-termő vértanúsággá magasztosítva hőse viszontagságos életét s szerencsétlen halálát.

Egyik célját sem érte el. A művészi félsikerből már következnie kellett a nemzeti agitáció sikertelenségének.

Az első nagy hibát széles díszletekkel épülő regénye hősenek megválasztásával követte el. Ki az a nagy ember, aki tisztaságával, hősiességével, magyar öntudatával kimagaslík erkölcsstelen korából? Zápolya, Werbőczy, vagy Török Bálint? Nem! Ez a nagy ember Czibak Imre. Alig hiszem, hogy az átlag-műveltségű ol-

vasó ne a regényből ismerje meg ezt a nevet. Mindegy: az író, aki elismerésre, sőt csodálatra méltóan mély és alapos tanulmány után fogott munkához, fölfedezhetett az avatag forrásművekben egy Zrinyi Miklóst, akit eddig méltatlanul mellőztek a történelemkönyvek, vagy ha Czibak Imre nem is volna ilyen, művészi joga Gulácsy Irénnek, hogy ilyennek lássa. De akkor művészi kötelessége, hogy ilyennek láttassa is! Ehhez pedig nincs sem szuggesztív ereje, sem komponálóképessége. A „Fekete völegények” (zárlatban mondva: a második kötetben levő erőltetett magyarázat után sem igen értem igazán, miért ez a regény címe) csak addig regény, amíg Czibak Imre és Zápolya Borbála szerelmi története véget nem ér. Azontúl csak a magyar történelem jól-rosszul alakított elbeszélése, amelyben csak itt-ott tűnik fel a hős, aki épúgy sodrottja az eseményeknek, mint a többi magyar. Az író — úgy látszik — feledi, hogy történelmi regényt írni nem történetírás, hanem regényírás. Csak éppen, hogy a regény szereplői a történelemből is ismeretesek. Egy magyar író megírta Kassai Elemér és Pécsi Deborah szerelmét, egy szóval se mondva többet, mint ami a szerelmi tragédia motíválásához kellett s mégis benne van ebben a regényben az erdélyi szombatosok története, benne az akkori Erdély lelke, szelleme. Csakhogy ez az író Kemény Zsigmond volt.

Gulácsy Irén nem a komortekintetű lélekvizsgálót vette mintául, hanem a nyájasszavú emberbarátot: Gárdonyi Gézát. Eltekintve néhány feltűnő részletegyezéstől, mint a vén hadfi és az öreg pap szembeállított perlekedő alakja, vagy egy ostrom visszaverésének tréfás borzalmú fordulatai, az egész regény hangulatán, amely sokszor derűt, sőt kedélyt sugároz a zordon korszakra, megérzik az „Egri csillagok” hatása. Így érthetjük meg, hogy — ámbár nincs lehangolóbb, mint érezni, hogy a művész ereje elégtelen a vállalt feladathoz, — a „Fekete völegények” mégis kellemes olvasmány: a rengeteg szereplő között van néhány kitünően meglátott alak; a Zápolya-testvérek szadista terheltségét finoman, mélyen, sőt Já-

nosban megrendítően rajzolja az író; Anna királynőnek pedig annyit kölcsönzött saját szívéből és véréből, hogy ez a fehér nőalak még valószínűtlen angyaliságában is igazán, emberien megindító.

A „Fekete völegények” a szerkesztés hibái, sőt később hiánya ellenére is igen érdekes regény. Ilyenné teszi a színes korrajz sok csillogó részletén kívül írójának végig lankadatlan elbeszélő kedve és — mindent egybevetve — egyéni erejű stílusa. Ez a stílus kissé talán a Szabó Dezső követésén izmosodott, de Gulácsy Irén nem rossz tanítvány. Elbeszélni pedig jobban tud mesterénél. De baj, hogy a regény nyelve túltelített oldata a belgyűjtött rengeteg népi szónak. Minek ez a sallangos magyarkodás? Ha egyszerűbben írta Gulácsy Irén, nem keltenének megütközést olyan, nem éppen magyaros szavai, mint: *kihangsúlyozottan* (I. 85.), *iskolapénz* (II. 170.), *lejelentkezett* (III. 48.). Ritkák ezek a foltok, de épúgy nincsenek helyükön, mint mikor az öreg Czibak Lőrinc, akár egy mai vezércikkíró, a *magyar gondolatot* emlegeti (I. 17.). Végül szinte nevetséges lesz a népnyelv nagy ismerője, mikor összecseréli a petrencét a petrence-rúddal (I. 33.).

Sok kiváló íróval megtörtént már, hogy mikor nagy nekikészüléssel főművét akarta megalkotni, éppen akkor fogott nem neki való feladatba. E tekintetben Gulácsy Irén nemes és nagyszándékú történelmi regénye nem szerencsésebb Molnár Ferenc „Andor”-ánál. Magasra tűzött céljait el nem érte, de nagy képességeit sok helyt megmutogatta. Befejezésül azonban még valamire kötelesség az íróat figyelmeztetni, éppen a kizárólag nemzeti-szemponitú kritika magasztalásaival szemben. A stílusban vagy tendenciában való magyarkodás nem művészet, még csak nem is magyarság. A magyarság, már akiben megvan, olyan belső lényeg, amelynek a művész minden lehelletében, minden kezevonásában szándéktalanul, sőt ki-mondatlanul is benne kell lennie. Hiszem, hogy P. Gulácsy Irén magyarsága nem szorul a mostanihoz hasonló fitogtatásokra.

Kardos Pál

MOLNÁR AKOS: GYEREKNEK LENNI. (Genius-kiadás.)

Ez az író nem való a robusztus teremtők közül, akik az élet parttalan ös-ömlésével sodornak embert, várost és sorsokat. Nem való a „hűsös és véres” írók közül, akik mélyen és messze elgyökereszkedtek az élő televényben, hogy felszívják és szerte-zuhogják szagát és zamatait. Azokhoz hűz, akiknek számára csak művészet és tudomány át van élet, akikhez jó és rossz elsősorban a betűk gyöngéd szűrőjén keresztül érkezik el, akik gyötrelmet és gyönyört mindig művészi stilizációban élnek meg, művészien-irreális mélységekig és művészien-heves intenzitással. Ezeknek a művészete nyilván sápadtabb és távolibb, de remekeit épp úgy megteremtheti, mint a másik.

Molnár Akos első renden irodalmi érdeklődésű író, ritkagondú és új stílista az új írók között. Esztétatermészet, akit — legalább most még, első kötetében — a megoldás izgat. Fölboncolni — ereket, izmokat, idegeket és inak tudógondú szétszalazásával — egy bonyolult diáklelket, keresztbemetszeni egy érthetetlen cselelőtragédiát, kipreparálni a megszállott szabómester agyát-szívét, — ezek s az efajta feladatok vonzzák és ihletik. Stílusnak, nyelvnek és szerkezetnek előkelő hatáspróbái és inyenc változatai ezek a novellák, amelyeket egy messzevágó írói becs-vágy szerencsésen emelt a legigényesebb élvezők szintjéig.

Ezt az irodalmias irodalmat kettős veszély fenyegetheti. Először az, hogy lanyha formajátékká tökéletesül és elveszti szuggesztivitását. Másodszor: a „feladat”, a „megoldás”, a filológus-cél úgy ütközhet ki rajta, hogy kedvét szegi az olvasónak. Man merkt die Absicht... Molnár Ákóst a hideg virtuózkodástól nem kell féltetni, mert gazdag lélek és lírikus kincseit sohasem fogja cserbenhagyni. A második botlatót pedig — amely felé itt-ott mintha tett volna pár aggasztó lépést — éppen az éber tudatosság fogja vele elkerültetni.

Termékeny értékeinek legbiztosabb keze az a téri, idői, hangulati s minden egyébfajta távolság, amely a

kötet két mesterdarabja, az első és utolsó novella közé feszül. Az egyikben egy mai pesti fiú életét fordítja ki, a másikban egy XVI. századbeli német vallásos rajongót. Az az értelmi, érzelmi és stílbéli skála, amelyet e két elbeszélésben fölzenget, széles és ígéretes alapja a legkomolyabb írói szándékoknak és jövőnek.

Kardos László

HELTAI JENŐ: PAPIRKOSAR. (Athenaeum-kiadás.)

Háborúelőtti, háborús (bár nem harcias) és háborúutáni novellák gyűjteménye ez a kis könyv, s mikor elolvassuk, mégis az az érzésünk, hogy csak a háborúelőtti, kissé megvénhedett szellem lebeg körülötünk. Ennek az érzésnek egyik legfőbb oka nyilván abban rejlik, hogy többnyire valami, szinte a gúnyolódásig kiábrándult leegyszerűsítéssel s a mi legfontosabb, ügyes közönnnyel poentírozott novellák villannak elénk e könyvből. Majdnem mindegyik történet egy-egy pompásan beállított kisebb kaliberű ötletágyúként hat. Sokszor az a sejtelmünk, mintha a szerző nem is az életet vagy az embereket akarná ábrázolni, hanem csak az életnek, vagy az emberi jellemeknek vázát. Lehet: ennek oka a novellák kurtasága, ami minden komplikáltabb életjelenség érzékeltetését kizárja. (És vajjon mely életjelenség nem komplikált, sokrétű és sokgyökerű?) Hogy így is tud érdekeset és különlegeset alkotni, azt virtuóz elbeszélőtehetségének köszönheti. Az eseményeket többnyire úgy tárja elénk, mintha már eleve tudnánk mindent a történet háttéréből. Előkelő fölényre, szellemességre vall az anyagnak ez a speciális kezelése. Szellemessége imponáló, mert nincs benne sablonosság. Pedig a rúgóra beállított szellemesség sablonbalendülését nehéz elkerülni, ha csak nem engedünk az aforizma különködő bájainak. Az aforizma és a sablon közt Heltai a jó középúton jár. Rendszerint a történetek minden mozzanata szervesen ösz-

szefügg s úgy szolgálja a csattanót. Sokszor túlságosan is erre van minden kiélezve. Sehol semmi rikitóbb szín. Szinte a sivárságig magátólérthetővé bűvölt minden csudálatosság és szörnyűség, ami ezekben a történetekben leperreg. Ritkán bukkanunk egy-egy üdítő mezőre, pipacsra vagy gyöngyvirágra. Olykor aztán megható erővel csillan, tündököl a poézis sodra, mint „Az útitárs” című elbeszélésben, mely gyönyörű svájci táj keretében egy széles tarka lepke szabadságát zengi. Vagy a „Visszhang” című novellában, mely teljes értékű líra.

Marconnay Tibor

DOKTORI ÉRTEKEZÉSEK A TUDOMÁNYEGYETEMEN.

A Pázmány-tudományegyetem bölcsészeti kara két füzetben kiadta az elmúlt két tanév doktori értekezéseinek kivonatait. A kivonatok maguk a szerzők írták, tehát nemcsak az eredeti értekezések száraz tartalmát kapjuk meg, hanem minden tanulmány-nak azt a különösen jelentős meghatározó álláspontját is, amelyben a tanulmányíró egyénisége és a választott tárgy tartalmi következtetései találkoznak. Ma, mikor mindenfelé panaszzák, hogy a magyar tudományosság magas gárdájának, a „negyvenéveseknek” helyébe nem lép új nemzedék, hogy az egyetemi ifjúság tanulás helyett politizál és hogy a legtöbb professzor aggódva sejtí már megint a magyar tudomány végzetének beteljesedését: az egyik nemzedék építőmunkáját nem folytatja a másik, hanem — mint eddig majd minden magyar kezdeményezésnél — a sok tekintetben úttörő kezdeteket ismét elnyeli a nagy csönd és a magányosság, — ez a két füzet igaz meglepetést kelthet.

Meglepetés először is, hogy a téma-választásban egészen ritka kivétel a bohászás, a részletekbe-veszés. Ami a doktori-értekezőket foglalkoztatja, az a magyar és európai tudomány szempontjából értékes és fontos. Maguk a kivonatok pedig azt mutatják, hogy az eleve megfogalmazott, rossz értelemben vett előítéletek, melyeket nagy távolság választ el az igazságból vett hittől, szintén igen ritkák. Ahol a

látszat ezt mutatja, ott is inkább a megfogalmazás naivságával, a helyes belső álláspont tisztázatlanságával van dolgunk.

Ez az eset például a Zola a magyar irodalomban című becsületes szándékú munkánál, melynek alapgondolatában („Zola művei nem oly értékek, hogy egy egészséges társadalom a művészet és irodalom nevében megkoszorzhatná őket”) bizonyos szempontból van igazság, de ez az igazság valahol egészen másutt van, mint ahol a szerző keresi. Túlságosan idétlen ez a megokolás: „A regények pályája csöppet sem hizelgő az íróra nézve. Zola is, éppúgy, mint a naturalizmus, érdekes átfutó jelenség, aki túlhajtott szenvedélye által a saját ítéletét írta alá”; továbbá: „A kritikák alapján megállapítást nyer az, hogy Zolát a magyar társadalom egészséges ízlése nem emelte arra a rangra, amit ő bizonyára elvárt. A regények kelendőségének inkább a kíváncsiság és reklám-okozta hirhedtség voltak az indítékai”. — Egy író értékét és helyét a napi sajtókritikák alapján megállapítani annyit jelent, mintha valaki a kis képes családi naptárból akarná megérteni, mondjuk, a világháború jelentőségét. Ami az említett s nem is új alapgondolatban mégis igaz, annak megértéséhez átfogó tekintet és belátás szükséges, tehát pozitív építő akarat éppen az elevevetésben, a kritikában, nem pedig efféle levegőbe puíogatott szólam.

A legtöbb nagy dolgozat tiszteletreméltó tájékozottságot árul el a mai eszmeáramlatok ismeretében s emellett — a magyar természet realizmusának megfelelően — egészen ritka a német tudományban annyira burjánzó, beteges és gerinctelen új és legújabb felé való kapkodás.

Az értekezések legértékesebb csoportját talán a bölcséleti és a velük rokon irodalom- vagy művészetelméleti dolgozatok alkotják, ami annál örövendesebb, mert éppen ez a legteremtőbb összefoglaló tudomány volt mindig mostohagyermek a konkrét-ságra törekvő magyar tudomány-nak. Ezeknél az értekezéseknél érezzük, hogy szerzőik is érezték: mennyire több az igazi tudás az adatgyűjtésnél és mennyire különbözik a spekulációtól! Néhány kiválóbb dolgozat címét érdemes fölemlíteni: Némethy

Ernö: Szent Ágoston tana a lélekről, Halász Gábor: Fontenelle esztétikája, Tóth Aladár: Adalékok Mozart zenéjének esztétikájához, Karner F. Károly: Epiktetos életfilozófiája, Fábián István: Az irodalomtörténet rendszerezésének újabb irányai, Szerényi Gusztáv: Kierkegaard és Nietzsche, különös tekintettel a „magányos ember” és „emberfölötti ember” idézetekre, Hahn Gellért: A Drittes Reich eszméje a német klasszikusokban, Kecskeméti Pál: Kant, Jób László: Az esztétika látszat-valóság problémája, Molnár Olga: Az igazság fogalma és fejlődése Szent Ágoston filozófiájában. — A történeti értekezések közül is akárhány nagy összefüggésekre tud tekinteni a látószólag kis részlet ablakán keresztül.

Az irodalmi értekezések közül ki kell emelnünk négyet, amelynek teljes terjedelmében való megjelenése is kíváncsatos volna. Szabó Mihály (A belső forma Vörösmarty, Petőfi és Arany lírájában) nem külsőlegesen aggatja rá a külföldi esztétika újabb eredményeit tárgyára, hanem egyes elnagyolások ellenére jó eszközül használja őket e három, kivételes voltában magányos magyar lélek titkainak megújítására és új meghódítására. — Olvedi László munkája (Dekadencia és szimbolizmus a magyar költészetben) ítéletem szerint eddig a legmélyebben és legigazságosabban látja meg Ady összefüggését a magyar végzetettel: egyrészt a magyar faj örök adottságaival, másrészt a korabeli magyarság élethelyzetével. — Jancsó Elemér (Erdélyi jelleg a magyar irodalomban) a vidéknek, mint a fajjal korrelációban lévő teremőegységnek irodalmi jelentőségét talán először kutatja irodalmunkban, holott a magyar irodalom éppoly mélyen és megmásíthatatlanul tájhoz és vidékhez, a föld emberfölötti mitológiájához van kötve, mint ahogyan összekapcsolódik magával a fajjal. E dolgozatban is a koncepció igazsága fedltdeti az egyes megállapítások gyakori naivitását. — Tóry Magdolna értekezése (A szimbolizmus Magyarországon) szeretetteljesen objektív: kár, hogy kivonata túlságosan szűkszavú és hogy a szerző beleesik a legtöbb magyar irodalomtörténeti tárgyról értekező tudós hibájába: túlságosan kiemeli az egyes írókra tett kül-

földi hatásokat. A magyar irodalom a legkevésbé provinciális a világon. Az egyes magyar írók hibáira és érényekre nézve a tárgyi vagy formai idegen átvétel mit sem jelent. Az egyik értekező például a kis kivonatban is szinte soronként latolgatja az egyes Petrarca-versek megfeleléseit Kisfaludy Sándor lírai költészetében, de egyáltalán nem igyekszik kifejezni azt, hogy az átvételeknek ez a szövédek Kisfaludy Sándor írói értékének megértése szempontjából tizedrangú jelentőségű, mert Kisfaludy legeredősebb és legegényibb költőink egyike: minden egyes képe, ha szavakba foglalhatóan ugyanazt tartalmazza is, mint a petrarcái minta, belső formájában Kisfaludy költői egyéniségének teljes kifejeződése. A különbség talán ott van, hogy míg minden petrarcái érzelm-kitörés hiánytalanul beteljesedik az egyes szonettben, nem több és nem kevesebb, mint amennyit minden szonett egysülya fölvehet magába, addig Kisfaludy Sándor képei halaványabb és sápadtabb kis holdak a nagy fényforrás, a végtelentűzű égítést, a soha-ki-nem-elégülés kifejezhetetlen fájdalma körül.

Juhász Vilmos

SZÉP ERNŐ: VALENTINE. (Singer és Wolfner kiadása.)

Megnyugtató és andalító könyv Szép Ernő új regénye. A címlapra rajzolt bambán-brutális néger saxophonos ne tévessze meg a nyájas olvasót, ne féljen attól, hogy a kor nyugtalan, kavargó lelkének diszharmoniaja hasogat majd belé a jazzband-láz ritmusain keresztül. A jazz, ami pedig tagadhatatlanul ennek a léleknek, ha csak felszínesen is, egyik jellemző tünete, itt csupán dekoratív staffázként szerepel és nincs semmi kifejező jelentősége. A bonyodalomnak, amelynek ártatlanul okozójává vált, csárdásthúzó cigánybanda vagy szentimentális keringőket játszó szalónzenekar is oka lehetne, anélkül, hogy a szereplők rajza, az események további alakulása akármilyen változtatást igényelne. Ha eltekintünk a regény aktuális utalásaitól, ugyanez a történet ugyanezekkel a figurákkal 15–20 évvel ezelőtt is lejátszódhatna, annyira nincs gyökerük a regény legaktuálisabb mai milijójában. Úgy

tetszik, mintha az író ezzel azt akarná megmutatni, hogy csak az idő múlik, mi nem változunk, a jazztől-harsogó, charlestont-rángatózó, etonfrizurás bar-szellem, amelyben élünk (már aki benne él), nem gyökeresik bennünk és, amint a végén kiderül, könnyen le is mondunk róla, ha igaz érzések töltik be a lelkünket. Andalfítóan megnyugtató szemlélet annak, aki elhiszi, de nem igaz. Mert a bár és tartozékai igenis szervesen természetek a mai emberből, de nem adják jellemzőinek teljességét. Ezek a jazzre charlestonozó emberek a valóságban mégis csak mások, mint keringőző elődeik voltak. Mások: életük tempójában, idegeik érzékenyebbégében, ösztöneik gáttalanabb kiélésében, szemléletükben és értékeléseikben, egymáshoz és az Etikumhoz való viszonylatukban. Ezek a különbözőségek hiányoznak Szép Ernő alakjaiból, ezért hatnak gyökérteleneknek, mint ha az író erőszakosan helyezte volna be őket egy számukra idegen talajba.

Az alakok és környezetek ilyen összhangtalansága elnézhető volna akkor, ha az író elég mélyen markolna embereinek lelkébe, ha a kortól, környezettől lényegében független örök emberire helyezné a hangsúlyt, úgy, hogy azok önmagukban és történetadó cselekedeteikben is jelentősek, érdekesek legyenek. De mi maradna ebből a regényből, ha kihámozniuk külsőségeinek dekoratív díszleteiből? Banálisán primitív, folyton laposodó történet és semmitmondó sablon-figurák. Valentine, a regény hősnője, a könnyebb-fajsúlyú regényirodalom már régóta használt „modern lány”-sablonja után készült, a divatmodernség mai értelmezésének megfelelően átfestett rekvizitumokkal; a férfihős pedig — Békász György, szumatrai ültetvényekről hazatért, daliás mérnök, bakfisálmok romantikus férfiaságú lovagja — mintha valamelyik Jókai-regényből tévedt volna ide, de régi otthonában felejtve Jókai romantikájának naiv báját és őszinte, meleg patoszt. E két ember nászútján történő összekoccanása, szétválása és végül boldog összebékülése a regény vérszegeny cselekménye. De a két hős, a kiinduló konfliktustól eltekintve, szinte teljesen passzív marad és úgy ténfereg a lazán összeillesztett epizód-

dokban, mintha hosszúra-szabott vázalkozási időt kellene eltöltenie, ami alatt semmit sem csinálhat. Természetes, hogy ebből a passzivitásból nem keletkezhet olyan feszítő erő, ami a cselekménynek lendületet adhatna és nem épülhet szerves kompozíció, bár nehéz lenne eldönteni, hogy a regény dekomponáltságát hőseinek passzivitása okozza-e, vagy pedig megfordítva.

E szervi hibáknak közös gyökerük van, ami Szép Ernő művészetének — mert Szép Ernő művész-volta még e rossz regénytől is elvitathatatlan — technikájából ered. Ez a technika, amely Szép Ernő esetében művészi lényegével azonosnak mondható, a százszázalékig megvalósított irodalmi impresszionizmus. Szép Ernő nemcsak stílusában, hanem lelkében is impresszionista, és ami impresszionizmusa számára nem érzékelhető, az kiesik érdeklődési köréből. Az ilyen művészet első sorban vizuálisan megjelenítő erejére támaszkodhatik és leghatékonyabb eszköze a stílus. Szép Ernő bámulatosan hajlékony, intím stílusa tökéletesen kimeríti s érvényre juttatja az impresszionizmus összes hatáslehetőségét és regényének eleje, amelynek szűzsé-anyaga megfelel ennek a stílusnak, komoly szépségű, költői lendületű művészet.

Majoros István

H. G. WELLS: A HALHATATLAN TŰZ. (Franklin-kiadás.)

„A világ története” nem események halmozásának, hanem a világegyetemnek, mint egységes egésznek akart a története lenni, minden mozdulatát egyetlen szintézisben fogva össze, azt akarta megmutatni, ami minden mozdulatban a specifikusan és egyetemesen emberi volt. Amikor Wellsnek ezt az új könyvét olvassuk, olyan érzés fog el, mintha ennek a történetírásnak apoteozisát olvasnánk; mintha Wells Világtörténetének a bevezetése lenne *A halhatatlan tűz*.

Ez a könyv is az egyetemes emberi értelem és célkeresés vidékein jár. De Wells itt már nem mutat fantasztikus világokat, a gondolat kiszakadt minden formából, és mélységes emberi jelentőségének kér helyet. Mintha Wells is megtért volna, mint Jób, a

biblia szenvedő embere és ennek a könyvnek a hőse, mr. Huss, az iskolaigazgató. A történet csak keret ahhoz, hogy kifejlődjék a platonai dialogus, öt ember között, akik mindannyian más és más felfogást hirdetnek és iskoláról beszélve, később az élet és a halhatatlanság örök problémáit feszegetik.

A történet fausti módon az égből indul ki: beszélgetés Isten és a Sátán között: Sátán elindul megkísérteni az embert. Az ember dr. Huss, a woldingstati iskola igazgatója, aki egész életét hivatásának szentelte, de a sorscsapások feldúlták iskolája és családja békéjét, s végül felfedezte testén a legszörnyűbb betegség, a rák, sarjadzó csírait. Operáció előtt áll, talán a halál van előtte; és eljönnek hozzá azok, akik most minden csapás után utolsó és legnagyobb csapásként az iskolát, élete munkáját akarják kivenni kezéből és oda akarják adni annak, aki azt teljesen tönkretenné. Ekkor indul meg a beszélgetés és mr. Huss csendes, mély igazsága lassan meggyőzi a lelkeket, pedig mialatt beszél, a sötét szellemet érzi néha maga körül suhogni; azután minden jóra fordul: az operáció sikerül, fia nem halt meg a harctéren, az iskolát továbbra is ő vezeti, mindenütt teljes lett öröme, mint a bibliai Jób.

Ez a keret a gondolathoz, mely a munkának majd egész terjedelmét betölti. Már az előjáték elénk hozza: Isten a hit, a halhatatlan tűz, mely az emberben ég, a végtelen szubstancia, de nem jut hozzánk a maga érintetlenségében, s a világon minden valami végtelen fájdalommal vonaglik.

Ez a kínlás kényszerűsége, ez a sátán szelleme. Az állat nem tudja leküzdeni, mert csak arra igyekszik, hogy egy-egy mozdulatát úgy tegye, ahogyan azt a leghelyesebbnek érzi az előző és a következő pillanat mozdulataihoz vagy érzéseire viszonyítva. De ezt teszi az ember is, aki agyának legmélyéből gépeket kovacsol, nagyszerű szerszámokat talál ki. A gép saját maga ellen fordul és például — mondja Wells — az emberiség egyik legszebb gépe, legnagyobb alkotása, a tengeralattjáró, amely millió és millió csavar működését kívánja, rossz célnak szolgál eszközl, emberek pusztítására; de önmaga és

legénysége is egyformán pusztulásra van ítélve. Az egész világ olyan, mint egy nagy tengeralattjáró és matrózai. Létezik, mozog és mozdulatai jelentőségek mindennek a szempontjából, de ezeket a mozdulatokat egységes elv nem foglalja össze. Senki sincs tudatában annak, hogy mit cselekszik. Ezért, ámbár okos ember volt az, aki a gépet feltalálta, amely a tengeralattjárót hajtja, vagy aki víz alatt ható löveget talált fel: a gép, mert nem tudta alkotója, mit tett, amikor létrehozta, ellene fordul és általa az ember önmagát pusztítja. Ime tehát a rossz szelleme, a Sátán: a céltudatosság, egységes szempont nélküli cselekvés.

Ez ellen kell harcolni, mondja Wells; akik azt mondják, hogy egységes emberi szellem, világbéke nincs, szintén ennek a szellemnek hatalma alatt állnak; hiszen ez a szellem az agyba fészkelte magát, ő az az út, amelyen keresztül minden hozzánk kerül. Harcolni kell ellene; ez a jó harc jelenti a világbékét. Ezt csak azok hiszik és értik, akikben a halhatatlan tűz ég.

De Wells nemcsak utópiát mutat, hanem célt is, amely felé út vezet. A történelem az az út, amely a világbékéhez, a bennünk lakó sátán elpusztításához visz. Annak az egységes folyamathoz az ismerete, amely a világot hajtotta, megvan valahol a világ történetében. Az ember történetét kell a világtörténelemnek jelentenie. Az embert, ahogy céljaival, terveivel bukdácsol, akart tenni, elérni valamit, mindig új és új utakra tért át és mindenütt próbálta megtalálni magában azt, ami benne az Isten és a végtelen. Amint a német fiú megtudja, nem abban van a cél, hogy az angolt leüsse, hogy ez nem jelent semmit az emberi haladás szempontjából, akkor már közelebb jutott ahhoz, hogy az igazi célt elérje, ami béke mindenütt és tökéletes harmónia.

Néhol nehézkesen halad a könyv és nem látjuk egész világosan az író célját, de a munka nagy vonalaiban az elmélkedés nagyon szépen ágyazódik képek és hasonlatok közé, ami irodalmi és gondolati kvalitásain kívül ennek a könyvnek még egy kvalitását jelenti: azt, hogy költő írta.

Dán György

DUHAMEL: ÉJFÉLI VALLOMÁS
(Fordította Komor András. — A Franklin-Társulat kiadása)

Duhamel helyzete egészen kivételes a mai francia irodalomban. Kívül áll minden új mozgalmon s még az unanizmustól is távol, jóllehet tagja volt egykor az Abbaye művész-csoportjának s jóllehet sajátos humora (főképp *Les Hommes Abandonnés* című kötetében) itt-ott Jules Romains-re emlékeztet. Már első háborús könyvében is (*La Vie des Martyrs*), amelyet egy második és utolsó háborús könyv, a *Civilisation* követett, Duhamel az emberi lélek szorgos és alapos kutatója, egészen addig a fókig, ahol a még nem ismert titkok lappanganak. Mint orvos, a harctéren, a sebesültek gondozása közben, egyszerre szembekerült a fájdalommal. Ezen s egy másik elemén, a passzivitáson nyugszik nála minden; témáinak megválasztása éppúgy, mint elemző módszere. Eddig talán legszebb műve, az *Éjféλι Vallomás*, ugyancsak e két pólus, a fájdalom és a passzivitás között mozog: valamilyen tirannizmus (ezúttal a társadalmi) egyszerre csak megszűnik egy félig-meddig öntudatlan lénynél, aki most így, szabadon tengve, szembekerül a tulajdon lelki ismeretével. Az ily alakok morálja az irgalmon, az érzelmi életen alapul, szóval a szív egyeduralmán, szemben az önző, romboló, száraz és embertelen ésszel, — ami Duhamelt, bizonyos fókig, a Jean-Cristophe költőjével rokonítja. Salavin-t, az *Éjféλι Vallomás* hőst, teljesen elárasztja a köznapiság, s ezért csak későn veszi észre, mennyire híján van a jósnaknak. Duhamel újabb könyvei mind ennek a Salavin-nek folytatásai: a *Deux Hommes* nagy tanulsága az emberi könyörületnek, s a *Journal de Salavin*-nek maga a szentélet a problémája. Dosztojevsky emléke ott kísért. Duhamel legjobb lapjain; ami egészen az övé, az az a férfiasan meghatott hang, amely egy csöppet sem érzélgős, s főképp az a mestéri módszer, ahogyan egy szürke lényt egyszerre elővon a homályból s ahogyan apró, egyszerű tények révén felfedezi, megmagyarázza, átlátszón emberivé magasztja, felsőbbrendűvé téve életénél, felsőbbrendűvé önmagánál...

François Gachot

BOYLESVE: CLOQUE KISASZSZONY. (Komor András fordítása. Franklin-kiadás.)

Boylesve-ot Duhameltől egy egész generáció választja el, s különbözik is tőle mindenképpen, korának és temperamentumának egész összetételével. Az emberiség problémája Boylesve-ot nem érdekli; az irodalom, szerinte, az élet változó színeinek tükröztetése, alig vagy sosem hangsúlyozza a morális következményeket és ha itt-ott rehabilitál is bizonyos vidéki sajátosságokat, azt sem holmi humanitárius vagy etikai szempontból teszi, hanem művészi ízlésből, egy-egy tűnő forma iránti szeretetből. Boylesve elsősorban vidéki. Még legelső regénye is (*Le Médecin des dames de Néans*) oly típusokkal foglalkozik, amelyeket megtalálunk majdnem minden könyvében. Nincs is nála „fejlődés”, a szó emelkedő értelmében, inkább csak bizonyos terjeszkedés, amely a vidéki élet más-más arculata felé fordul, s hol csinos és kissé ledér regényekre inspirálja (*La Leçon d'amour dans un parc*), amikor sokban hasonlít az elegáns Henri de Régnier-hez, hol meg komoly erkölcsrajzok megírására serkenti, mint például a *Becquée*-ben, a családi életnek e pontos és szigorú képében, vagy *Elise*-ben, egy fiatal nőnek a társadalmi előítéletekkel vívott küzdelmében... *Cloque kisaszszony* e művészetnek mintegy a csúcspontját jelenti, mivel itt Boylesve finomsága komoly erővel is társul. E vakbuzgó, akaratos és mániákus vénleány arcképében — akinek kettős életcélja: egy bazilika építése és hugának boldogsága, egyformán, sőt egymás miatt hiúsul meg — Boylesve a vidéki élet legmélyebb titkait érinti. A szürke figurák gomolygását háttérük és atmoszférájuk, a francia kisváros magyarázza, s becsvágyaik, babonáik, problémáik és szenvedélyeik csak ebben a levegőben érthetők meg, ahol, mint a fouraine-i földnek, Boylesve földjének gyümölcsfái, minden új életformától távol, szívós marandóságban vegetálnak.

François Gachot

KEYSERLING HERMANN GRÓF: ÚJ VILÁG SZÜLETÉSE. (Révai-kiadás.)

Thomas Mann nagy regényében, a Zaubergeben, mesteri módon vizsgálja a háborúelőtti Európa szellemi álláspontjainak egymásbagabalyodott zűrzavarát. A sovén humanista Settembrini és a zsidó-jesuita Nafta vitái, két lelki hermaphrodita strindbergi barátságának e kezdet- és vég nélküli szellemi zsörtölődései jutnak az ember eszébe, mikor Keyserling gróf könyvét olvassa. A gróf nagy-műveltségű, világlátott ember, akinek, másik két, háború után feltűnt filozófustársával, Spenglerrel és Frobenius-szal együtt, méltán lehetne megszava: „Der kürzeste Weg zu uns selbst führt um die Welt herum”. Vagy, történetfilozófusokról lévén szó: a legrövidebb út a jövőbe a multon át vezet. Keyserling is, mint Spengler, aktív, cselekvő filozófus, aki történetfilozófiai gondolataival nemcsak az igazságot, hanem a történelmet is szolgálni szeretné, ha másként nem is, de mint Marx: a történelmi fátum bábájaként. Bölcs és próféta egy személyben, de bölcseségnek túlságosan célirányos, profeciójának meg túlokos a filozófiája. A könyve olyan, mint a kezeírása, agyondifferenciált és mégis elnagyolt, túlfinomult, de összbenyomásában durva, formákat sejtető, de sem szép, sem jellegzetes és, ami a legbosszantóbb: teljességgel olvashatatlan. Keyserling történetfilozófiai gondolatmenetén meglátszik, hogy konkrét történetírással sohasem próbálkozott, mint Hegel vagy Marx, akiknek dialektikus történeti sémái távolról sem oly durvák, mint Keyserling apodiktikus kijelentései a jövő emberéről. Másrésről Hegel és Marx dialektikusok voltak, az ellentéteket nevükön nevezték s nem igyekeztek történelmi ellentét gyanánt feltüntetni azt, ami fogalmazásbeli paradoxia. A dialektikus ellentét feszültsége egészen más, mint a paradoxiaé. Faust Mephistójának akarása („der stets das Böse will und stets das Gute schafft...”) paradox; állapot, lényeg, megváltozhatatlan isteni ravaszkodás. A dialektika mozgás, ellentétek dinamikus egysége, melyben a szembenállók egymást kifejlesztik és megszüntetik egyszerre. A nagy szerelem, a történelem nagy hajtóerői

dialektikusak, egy lélek belső ellentmondásai, egy elromlott viszony fonákosságai paradoxak. Keyserling e két lényegesen különböző ellentétformát keveri össze állandóan s ezáltal könyve kínosan áttekinthetetlenül válik.

Ha mégis megkísérjük, hogy alap-gondolatait kivonatossan ismertessük, akkor azt az interpretatív hűség reménye, sőt törekvése nélkül tesszük. Mert Keyserling stílusa annyira — mondjuk finoman — barokk, hogy legapodiktikusabb tételeit is még ugyanazon az oldalon valami nyúlósan racionalisztikus paradoxiaival az éppen állítottak ellentétébe csavarintja át. Alig szabadultunk meg a háborúelőtti német filozófia rákfenéjétől, az egyéni terminológiák tolvajnyelvének bábéltól, s e merev szörnyek csupa-csont jelenségei helyén máris gerinctelenül kigyózó szellemi organizmusok keletkeznek. Ó, gall formák kristályos harmóniája!

Keyserling alapgondolata szerintünk az, hogy „a lélek szövedékében a hangsúly az átvihetetlenről végleg az átvihetőre tevődött át”. („Átvihető”-n Keyserling az általános filozófiai terminológiában használatos „racionális”-t érti, míg az átvihetetlenek az irracionális felel meg. Az átvihető azonban jelenti az univerzális emberi motívumot is, szemben a partikuláris tendenciákkal.) Keyserling szerint teljesen bizonyos, hogy egy univerzálisztikus kor küszöbén állunk. A mai kultúra a tömegek kultúrája, a tömegek pedig materialisták. E folyamatnak legszembeötlőbb jelensége a világ fokozódó technizálódása. A technika haladása kultúraromboló hatású, de egyúttal az új kultúra alapjait teremti meg. Minden kultúra egy konkrét lelkiállapot kifejezése s csak akkor lehetséges, ha egy, azt megtestesítő konkrét típus dominál. Ez a típus a mi korunkban a soförtípus, amely „nem kevésbé határozza meg a mi korunk tömegét, mint a pap, a lovag, a gavallér másokét. A sofőr a technizált primitív ember”. A technikai képesség közeli rokona a vadak tájékozódóképességének. A mai ifjúság világnézete közvetve vagy közvetlenül a lövészárkok primitív életéből fakadt. A fasiszta nem más, mint az olasz, a bolsevista nem más, mint az orosz soförtípus. A régi kultúrtípus kihalt,

s vele együtt hal ki a régi kultúra is. Az élet eddigi formájában az új pszichológiai feltételek között értelmetlenné vált és csak az új típusok tekinthetők értelemteljesülésnek. Ez okozza éppen a soförtípus vitalitását és az általa képviselt mozgalom hatalmas erejét, mint pl. a bolsevizmusét vagy a faszizmusét.

Ez a típus új nagy univerzálisztikus (ökumenikus) egységeket fog megteremteni: az angolszász világot, a szovjetimpulzus vezetése köré csoportosuló egységes Ázsiát és a valamiképpen egységes Európát — (hogy egységesen fasiszta lesz-e kontinensünk, azt profétánk mégsem meri bizonyossággal állítani, tekintve, hogy az európai fejlődés mégiscsak túlságosan közel van olvasóihoz). S ha majd a nagy ökumenikus egységek kifejlődtek, akkor ugyanazokból az okokból fog az emberiség kultúrája lehetővé válni, amelyek kezdetben minden kultúrát lehetetlenné tettek. Akkor az emberiség ismét vallásos lesz. Akkor ismét lehetséges lesz művészet is. Ma, szerinte, csak egyféle művészet jelent egyáltalán valamit, a sofőr művészete: a futurista festészet és a jazzband. De ez a művészet egy kultúraelőtti állapot művészete.

Az ökumenikus kultúra azonban nem lesz internacionális; „nemzetföltötti ugyan, de elismeri a legteljesebb mértékben a népek egyéniségét”. (Micsoda tojástánc, formulák között!) Ám e nemzetföltöttség sem fog belső kiegyenlítődéssel járni, az ökumenikus állapot feszültségei nagyobbak, erősebbek és sokfélebbek, mint az eddigi koroké. „Az univerzalizmusban az extrém nacionalizmus búvik meg és a két tendencia kibékítésére gondolni sem lehet.”

Ime a dialektikusan feltálat paradoxiaik egyike, melyek a profétikus gróf gondolatmenetében csak úgy hemzsegek.

Hogy egy más ilyen példára mutassunk: egy helyütt azt mondja Keyserling: „A mai fiatalság elképzelhetetlenül primitívtá, a sofőr nem magas ideál és sem a bolsevista, sem a fasiszta vezérek nem kultúrmentek. A művelt olaszok joggal látnak bennük barbárokat és barbarizálókat, a régi kultúrájú oroszok pedig szellemük legjavának tagadóit. De minden új élet kicsiny csírából búvik

elő”. (105. old.) Ebből mindenki, aki világosan gondolkodik, azt fogja következtetni, hogy a „soförtípus” az új élet e kicsiny csírája. De Keyserling a paradoxia barátja, amelyeket a formális logikai lekiismeret legteljesebb kigúnyolásával ráz ki az újjából. Húsz sorral alább minden logikai átvezetés nélkül kijelenti: „Természetes, hogy a jövőendő ökumenikus kultúrember sem fia, sem unokája nem lesz a sofőrnek, más csírasejtől fog kinőni”. (106. old.)

Ezek a logikai bakugrásokon igazodják el, akinek kedve tartja. S hogy ténybeli állításai a speciális tudományok terén mily felületességre vallanak, jobb nem feszegetni, mert még el kellene hinnünk azt a mély közgazdasági megállapítását, hogy „sehol sem fizetnek az emberek készségesebben adót, mint Olaszországban” (83. old.), vagy hogy az olaszok nem forradalmasak a latifundiumgazdálkodás ellen (83. old.), vagy hogy a patriarchális népek, melyekhez a németek is tartoznak, „nem ismerik a vagyont, csak a jövedelmet” (89. old.). Mindezt pedig abban az univerzálisztikus korban higgyük el, amelynek hajnalhasadását éljük.

Nem, elég a proféciából és a diletantizmusból! A háborúutáni német filozófia egyik profétája, Spengler, már elcsöndesedett; Keyserling jóslatai kevésbé merészek, de egyben teremtetlenebbek is, mint Spengleréi. Apodikticitásuk fölüenyessége felületességből táplálkozik. Ez a felületesség egy nagyon tehetséges ember szellemi condottierizmusa. Európa pedig, ha a politika területén mélyre sülyedt is, a szellem szféráiban még nincsen annyira, hogy condottierik előtt csúszszék hason.

Keyserling egy helyütt igen elismerőleg nyilatkozik az újságírókról; a mai szellem tulajdonképpen közvetítőnek nevezi őket. Akármennyire jól essék is ez az elismerés a hivatásos újságíróknak, éppen az újságírásnak kellene tiltakoznia a leghatározottabban az ellen, hogy a zsurnalizmus szelleme vonuljon be a filozófiába. Az újságíró jó technikusa, hovatovább tudományosan képzett technikusa a hírszolgálatnak és a maga szakmájának. De a legradikálisabb újságíró is, ha ért a mesterségéhez, tiszteli a márt a történelem nagy erőit annyira,

hogy nem pályázik a mindentudás és a profétaság kétes babéraitra. A jó újságíró tiszteli a filozófiát és hisz a profétákban, ha istenadta tehetségéről meggyőződik. Amire azonban a szeme és egész idegrendszere annyira beidegződött, hogy első pillantásra felismeri, az az ideológia, mely az idea mezét ölti magára, a politikai érdek, mely az általános emberi báránybőrében jelentkezik, a partikuláris célkitűzés, mely nagyhangú profécia formájában akarja magát az emberek agyába és szívébe belopni. Keyserling polifiko-filozófikus proféciái pedig summa summárum nem egyebek, mint a háború utáni politikai reakció történetfilozófiai igazolásai. A kritika feladata ezzel szemben csak az lehet, hogy a „sofőr-filozófiát” gyorsajtásért denuncialja a szellem fóruma előtt.

Káldor György

HAT SZÍNDARAB. (Te csak pipálj, Ladányi; Lepketánc; Kék és piros; A bor, az arany és az aszszony; Csókról csókra; Diszleadás.)

A Nemzeti Színház új, regényből átírt darabja, a *Te csak pipálj, Ladányi*, a kasszasiker szempontjából jó választásnak bizonyult. Remekbe formált címszerep, néhány kitűnő epizódfigura, derűsen poentírozott befejezés: nem is annyira az író mondanivalója, mint inkább a színház követelményei. S mindehhez még sírvavigadó, tegnapi-felejtkező mese, régi udvarházak levendüllata, elmés dialógusok: a siker igazán nem maradhatott el. Ami Csáthó Kálmánt illeti, új darabja olyan, mint az eddigiek: friss, mulatságos, eleven. Amint ezt a közönség várta, s amit — érdemül számítva — a kritikák meg is írtak. Pedig éppen ez a könnyen pergő csipkelődés s ez az enyhén borongó szentimentalizmus Csáthó írói oeuvre-jének alapvető gyengéje. Ha témáit, a mostanában oly sokat emlegetett történelmi magyar középosztály pozícióvesztését és új pozíciófoglalását Csáthó nem „könnyen” s nem „frissen” látná, hanem befeléfordulással és véres felelősségérzettel írta: nem mindennapi írói képességeivel a magyar félmult oly nagy történetíró-

jává emelkednék, mint legutóbb Móricz Zsigmond *Kivilágos kivilágadtig* című novellájában. De Csathó olyan úri mértéktartással s olyan meggondolt tartózkodással mondja el történeteit, mintha nem is az íróasztala előtt, hanem beszélgető, nagyobb társaságban ülne. S hogy hallgatói rá ne ismerjének történetének szereplőire: nemcsak a neveket, hanem még életük körülményeit is megváltoztatja. Amikor harmadszor fordul le a függöny, valójában akkor lenénk csak kíváncsiak Ladányiék igazi történetére. De ezt Csathó Kálmán nem fogja megírni, s ezt a darabot a Nemzeti Színház nem fogja bemutatni.

A Belvárosi Színház három egyfelvonásost mutatott be. A vezetődarab Karinthy Frigyes új drámája, a *Lepketánc* volt, az író egyik kevésbé sikerült munkája. Egy jelenetben a darab hősről, Génuszról beszélnek a színpadon. Génusz új eszméket hirdet, új mondanivalója van: látni kezd a vakok birodalmában. A maradi akadémikusok összeforognak. Új eszmék? Dehogyan! Fiatalember. S felvetett egy lehetetlen ideát, alakított köréje valami új formanyelvet, de sikert akar, színpadi sikert, akárcsak mi! S Karinthy itt fellebbenti Génusz álarcát, szemérmesen meghajol... ki-ki tetszésére bízza, győződjék meg róla személyesen, ki is rejtőzik Génusz álarca alatt. Csakhogy Karinthy nem talált új ideát, nem alakít köréje új formanyelvet, csak sikert akar, a legolcsóbb eszközökkel, a legdurvább férceléssel, a legfelületesebb munkával, hamar-hamar színpadi sikert! Régen csalódtunk várakozásunkban annyira, mint a *Lepketánc* előadása alatt, míg az elszomorítóan krokifű és szívfacsaróan patétikus dialógusokat hallgattuk. Már az expozíció meghökkentett. A darabot Karinthy csak úgy tudja elindítani, hogy a szereplők közé két, más különben teljesen fölösleges alakot állít be, egy inasfélét a hozzátartozó komornával, akik azután bőven és részletesen tájékoztatják a hallgatókat egyrészt a háziak, másrészt Va-kongia furcsaságairól, nem mulasztván el a felmerülő szimbólumokra sem felhívni az esetleg lakadó figyelmet. Mondanivalójuk vé-

geztével elmennek s nem is térnek többé vissza a színpadra. Úgy hiszszük, az exponálásnak efféle egészen eredeti s új módjával porosodó operaszövegekben mintha találkozunk volna. De csakis ott. S már nagyon régen. Agyaglábakon nem hoz sok jót a többi jelenet sem: tipikus példái az egymásmellé-szerkesztésnek. Mindegyik lezárt kör. Jóformán közös személyek összekötőkapcsa sem fűzi őket egymáshoz. S a személyek... A régi, görög drámák színészeinek maszkját viselik magukon. Mondani valójukat, szerepüket azonnal leolvashatjuk külsejükről, első szavaikból. Ez a három maradi Akadémikus, ez a megértő Felvilágosult Konzervatív, ez a szabad röpülést akadályozó Nő, itt pedig, a túlsó oldalon, egyedül, ez Génusz. Nos rajta, kezdődjék hát a harc! És kezdődik is. Génusz legyőzi az Akadémikusokat, nem hátrál meg a Felvilágosult Konzervatív lebeszélő megértése előtt sem, el tud szakadni a Nőtől is, de végül mégis legyőzi őt a Végzet. Igen, így! Nagy betűkkel. Kiáltó szimbólumokkal. Sértő nyíltsággal. Így pereg ez a mese: a zseni rövid lepketánc a fény körül. Jellemek fejlődéséről, ilyen körülmények között, természetesen szó sem lehet. A személyek a végső adottságokat már a darab elején is magukkal hurcolják. A drámai fokozás csak a fényhatásokat előíró szerzői instrukciókban él. És se szeri, se száma a „véletlen” helyzeteknek. A kisebb elentmondásokat is fölösleges felsorolni. A szavak mindvégig konganak a darabban: halljuk, hogy mélység fölött járnak, de a mélységbe igazán leereszkedni nem tudnak.

Érthetetlenül gyenge írói munka a *Lepketánc*. Úgy látszik, a Belvárosi Színház Karinthy Friggyessel, s Karinthy a drámáival kísérletezett. A közönség maradt alul. Az a jóval kisebbik fele, amely oly sok művészi szünetelés után magyar drámát akart hallani. A másik, a nagyobbik fele, vörösre tapsolta a tenyerét, Herczeg Ferenc *Kék és piros* c. jelenete után. Az „átíró” Zágón István ugyanis, elejtve Herczeg mindig ízléses írói eszközeit, Radics Bélával a hallgatóság fülébe huzatta mindazokat a szívhez szóló, magyar nótákat,

amelyek eddig külön-külön voltak díszai az utóbbi évek nagy színpadi sikereinek.

A két tábor végül abban a jóleső, szívből jövő, derűs mosolyban találkozott, amely Mikszáth Kálmán anekdotájából, *A bor, az arany és asszony*-ból áradt a nézőterre. Mikszáth anekdotáját Hevesi Sándor dramatizálta. Igen jól.

Minden szimpátiánk a Magyar Színház őszinte gesztusáé. Nem tunkarja, nem leplezi, nem szégyelli: közönséget akar. Táblát. Telt házat. S nem többet. Operettet ad. A címe: *Csókról csókra*. A szerzője: Yvain. A fordítója: Heltai Jenő. Prima szerep nőben és férfiban. Szigorúan térdenfelüli látványosság. Tizenhat évesek még nem nézhetik meg, tizenhétévesek már igen. Bohózatosan perdülő mese, kecsesen jelentéktelen melódiák. Jó operett. Csak arra nem emlékszünk, mi is volt az a félmult „irodalmi bukás”, amely — prózai színházban — ezt a legvégső életmentő eszközt vonta most maga után, úgy emlékszünk, csak „vígjátékok” buktak. Sorra, egymás után. Ha legalább egy *Johannát*-t mutattak volna be az Yvain-operett előtt! De ennek már két éve... A teremtető akarat és képesség, úgy látszik, csillagtávolságba kényszerül lassan-lassan színpadjainktól.

A Vígyszínház is új darabot mutatott be: Fodor László *Don Juan*-történetét, a *Díszelőadás*-t. Eddigi darabjaival Fodor azt mutatta meg, mit tud írni; a Díszelőadás esetében az elgondolás ugyan magasabb vagyakozások alapja lehetett, a megvalósítás nagyobb része azonban világosan azt mutatja, hogy Fodor mit nem tud megírni. Megmutatja, hogy csak egy bizonyos, pénzes-társaság-beli, vagy e társaság szellem-perifériáin élő, aránylagos romlottság festésére vannak megfelelő színei; briliáns színpadtechnikája, amely különben épp e darabban nem is őrzi meg fénye teljes töretlenségét, nem tud függetlenül a kliséellentétek klisészerű fölruházásától; nem tudja megteremtetni a színpadra vitt élet természetességét s ezzel gyanút kelt bennünk, hogy más figurái is csak azért színpadszerűek, mert speciálisan színpadi figurák: a briliáns technikus tulajdonképpen menekül a

valóságos emberfestés elől s a szalón- vagy kulisszaélet művilágába rejtőzve csak saját művészetének mesterséges életét, művilágát, akarja természetesen föltüntetni! Mikor látunk már valami újítást éppen ezektől az uraktól, akik oly büszkén hangoztatják, hogy „értik a mesteriségüket?” Mikor veszik észre (amit a költészetben már rég észrevettek), hogy: a nélkülözhetetlen briliáns technika önmagában véve mennyire üres és hogy a briliáns színpadi jelenet, csattanó és dialógus, mint öncél, édestestvére a három-négy szótagon át zenélő rímnek: ha akarom, briliáns rím, ha akarom, kínrím!

Semmilyen műfajban el nem fogadnának művészetnek annyi élettelen-séget, ürességet, laposságot, mint a színpad úgynevezett irodalmában. S érdekes, hogy ha a színpadi irodalomban csak árnyéka vetődik föl költői akaratnak, annyi, amennyit verseskönyvekben ünotán és tucatjával dobunk félre, már ünnepnapot emlegetnek. Elvileg a Díszelőadásban is megbecsülni való lehet a magasabbrendű szándék, de a megvalósítást magát vissza kell utasítanunk. Néhány egészen apró jelenet és villanás és éppen a jelentéktelenek közül való, vall Fodor írómivoltára; a többi, filozófia és moralitás, eget-földet bejár és mégis sekélyes, erőtlens annyira sablón, mint a rossz s a jó elemet reprezentálni akaró hőskész- és gondolatvilága. Nem is lehet ez másképp, mert Fodor olyan témához nyúlt, amely örök emberisége révén fontos, lényeges, de úgy nyúlt hozzá, olyan miljöben és olyan lelkeken át és olyan szavakkal, hogy megengedhető maradjon az alacsonyrendű, briliáns vígjáték forma- és vicelemeinek fölhasználása is. Mindaz a szellemesen-olajozottan működő sablón, ami Fodor előbbi darabjait egészségesen jellemezte, eddig nem vált különösebben bántóvá, mert szinte szervesen és anyagszerűen hozzátartozott a *Szabó Juci* s a *Szeretek egy színésznőt* szellemi értéklésre számot sem tartó, aláhúzott igénytelenségéhez; ugyanezeket az eszközöket azonban irodalomká átkendőzni nem lehet.

Amikor Fodor László *Don Juan*t

színre viszi, nem veszi észre, vagy már nem tudja észrevenni: a téma kötelez. Amin az előbb még mosolyogtunk, most bántó; s miközben nélkülözzük a szórakozás zavartalan és igénytelen örömét, a mulatságosságukat emiatt részben elvesztő mulatságos jelenetek technikai ügyessége csak rámutat a néha-néha nagy pretenzióval jelentkező „komoly”, költői helyek ügyefogyottságára és nagyszerűen eldísztetett ürességére. Milyen kóccal kitömött bábok a *Díszelőadás* szereplői! Milyen sivár és tartalmatlan a költő alakja, milyen szintelen és klisészerű a föltámadt Don Juan, mennyire kiesik kettejük küzdelméből Donna Anna! S az ördög, ez az avas-tüzű rezonőr, milyen régi ismerősünk! Csak azzal nem vagyunk tisztában, filozófiájában ezúttal mi a domináló elem: a naivitás-e, vagy a zavarosság? Milyen könnyen hajlanak ezek mind az író szavára, milyen gyorsan engedelmeskednek irányító akaratának, milyen valószínűtlen és megokolatlan Don Juan megtérése is! Az író lírája fecsegően érzélgős; csak a szatirikus monológokban van igazi dinamika s néhány új, nem-kliséről vett mondat (bár szatírája is szereti a könnyű diadalokat), szellemessége sokszor erőszakos applikáció: mind-mind közös sajátja több nemzet legbrilliansabb színpadi íróinak s fokozott akadály a nagyotakarások eseteiben. Az „irodalmibb” hangsúlyt talán úgy tudjuk legjobban bemutatni, ha megemlíttjük: cigányzene helyett ezúttal Mozart-muzsikát hallunk.

Mindenkit, aki csak egyetlen lépést is tesz előre, örömmel köszöntünk. De ezt az egy lépést meg is kell tenni.

Illés Endre

KIALLÍTÁSOK

1. Az Ernst-múzeum új kiállításával szenzációt akart és szenzációnak szügratta Aba-Novák Vilmost. A szenzáció körüli nagy dobpergetésben aztán valahogy elfelejtődött a kiállítás legkiérettebb, érdemes festője, Ziffer Sándor. Elfelejtődött könnyen, ép legjobb értéke, a feltűnés eszközeit kerülő halkszavúság folytán. Ziffer képein semmi ese-

mény, semmi drámaiság, képek csak, festőien átélt élmények megnyilatkozásai, csak festői mondanivalójuk van; ezért tiszták, ezért komoly képek, ezért jó képek. Szerethetjük őket, különösen hegyi tájait, letompított dekorativitásukat, mely a puritánok színessége, szinte cézannei objektivitásukat, mely az ént az ecset alatt hagyja és soha nem hozakodik vele elő. Lassan erő festő, ez érzik minden vásznán; magával soha - meg - nem - elégedettségé nem tudja, mikor dolgozza túl a képet, úgyhogy az részeiben heterogénne válik, mint reprezentatív kompozíciói, amelyek épp ezért befejezetleneknek hatnak. De ugyanakkor komoly tehetség munkáinak, aki az új magyar piktúra legjobbjai között követelhet helyet magának.

Aba-Novák Vilmos mindenképpen alkalmas arra, hogy szenzációvá kiáltsák. Hatalmas temperamentum, amely minden munkájával monumentálisnak hat, de úgy, hogy le nem sujt, inkább magához édesget. Ezt a kissé óvatos robusztusságot talán hibának is kéne vennünk. Valahogy nem érezzük mindenütt szükségességének ezt a monumentalitást, amely gyakran nem válik a kép részévé, hanem szinte ott ágál a kép előtt. Nagyon is mutogatja az erejét, különösen a színeiben, amelyek csináltan és indokolatlanul vadak. Annál teljesebb pár kisebb dolga, az *Útéptés* című első sorban, amelyben lehullottak már a festői külsőségek; közvetlen, friss kép, amely festője nagyszerű tehetségének új és tiszta útját igéri s neki is, de annak az egész festőcsoportnak, amelynek Aba-Novák tagja, a legszebb eredményét hozta meg.

Patkó Károllyal már nagyobb baj van. Ő is a színekben botlik meg, mint társa; de Aba-Novák túlverte magát a szín nehéz problémáján. Patkó meg benne édeleg. Nem színes, hanem tarka, ami majdnem egy az ízléstelenséggel. Hiába a bevált klasszikus kompozíciós-séma, ez a tarkaság felborítja a képeit. A formák egybekomponálásánál ugyanígy vagyunk nála: olyan festő munkái ezek, akinek a tudás a kisujjában van; de csak a kisujjában. Képarcitektúrák, ahol köbök és szögek helyén átnemélt testrészek gömbölyöd-

nek egymásra. Üres képek, ép azok az imponderabiliák hiányoznak belőlük, amik a képet művészetté teszik.

Kelemen Emilről nem igen lehet mit mondani, vázlatos, bizonytalan grafikái ma még annyira semmitmondóak.

Feiks Jenőből hiányzik a biztos rajztudás, ecsetkezelése tétovázó.

2. A Károlyi-palota két szerencsétlen világítású termében gyermekember akadémiai növendékek kívántak számot adni eddigi munkájukról s próbáltak eladni egy-két képet. Venni nem vett tőlük senki, s az ismert pesti műbarátok elfelejtettek benézni hozzájuk. Kár pedig. Mert többé-kevésbé tehetséges fiúk, akiknek jólesik frissességét érezni s jólesik találgatni róluk, hogy ugyan melyik viszi majd valamire. Nevüket sem kellene ideírni, hisz még nagyon nem maguk nyelvét beszélik. De jó úton vannak, ott, ahol mesterüket követik, s kivált ott, ahol kezdik megtagadni. Ma értékük még az iskola érdeme. De kíváncsi vagyok: mi lesz Berecz Ferencből, Csapek Károlyból, Galló Mihályból, Ikusz Henrikből, Ország Ferencből, ha majd a maga lábára áll?

Komor András

EZ PARIZS, BOHÉMELET, A SEJK FIA

Lubitsch-rendezte film rendszerint előre megnyugtatta az embert: nem kell bosszankodni olcsó giccsje'ene'ekben, s e negatív örömmön túl valami differenciáltabb művészi élményt is várhatunk. Talán e miatt a fokozottabb igényű várakozás miatt keltett némi csalódást az *Ez Párizs* címmel forgalomba került új Lubitsch-vígjáték. Lubitsch régebbi munkáival összehasonlítva, ez a vígjáték bágyadtan tűnik fel, egondolásában kevesebb a fantázia, részletmegoldásaiban az invenció, és a tempója is lanyhább. De csak a Lubitsch-oeuvre-hez viszonyítva helytálló ez a mérsékeltébb értékelés, mert egy tágabb összehasonlítás magasan a tömegtermelés fölé helyezi. Ha kissé elszéltelenedve is, de megtaláljuk benne azokat az értékeket, amelyek a Lubitsch-produkciókat minden más-tól megkülönböztetik s kivételes helyet biztosítanak számukra. A legfon-

tosabb ezek közül a stílus. Nem a darab önmaga által megkívánt egységes-stílusban-tartása, hanem az egész oeuvre-ön következetesen keresztülvitt egyéni stílus, ami már a művészi expresszió határaihoz közeledik. Ezt a stílust nem ismétlődő külsőségek vagy irodalmi determináltságok jellemzik, mint például Abel Gance-ot a költőiség, Cecil B. de Mille-t a moralitás. A Lubitsch-stílus a film anyagszerűségében gyökeredzik, mert leglényegesebb alkotóelemei: a dinamikus kompozíció és a ritmus. Új vígjátéknak ritmusa nem elég gördülékeny, megzökken néha, dinamikája is kisebb lendületű, — eltekintve a pompásan megcsinált báljelenettől — viszont iskolapéldája lehetne a dinamikus épített kompozíciónak. Egy darabjában sem szorult még ennyire háttérbe a téma; szinte megelégedünk róla, anélkül, hogy hiányát éreznők, mert magának a játéknak egymásból fejlődő ritmikus mozgásai szerves, zárt konstrukciót adnak. Ennek a megvalósításához nagyszerűen fegyvermezett színész-együttes kell, és Lubitsch rendező művészetének eddig még páratlan eredménye az a tükéletes, az egyetemes hatásnak a legkisebb mozdulatig alárendelt összjáték, amelyet minden keze alá kerülő színész-gárdával megteremt... Szóval kell tennünk a darab indokolatlan magyar címét. „Ez Párizs” — hirdeti a cím, de egyetlen jelenete sincs, amelynek Párizshoz a legcesekélyebb köze volna.

Murger *Bohémélet*-ének a belőle készült Puccini-opérával vegyített és King Vidor által rendezett filmváltozata újból igazolja azokat, akik bizalmatlanok minden jelentékenyebb irodalmi munka filmrevitelével szemben. King Vidor pár kiszakított részletből összetákolta vázon kívül nem hagyott meg semmit a regény montmartre-i bohém levegőjéből, könnyed érzelmességéből, kedvesen léha vídamságából, alakjait meghamisította, viszont jó filmet sem csinált. Darabja vontatott menetű, jelenetei sablonokba merevednek, önmagukban és egymáshoz való viszonyukban nélkülözik a lüktető mozgalmasságot, amit a férfi főszereplő, John Gilbert, indokolatlan handabandázása csak szembetűnőbbé tesz. Egyetlen jelenet akad

csak, amely a rendező némi művészi intuícijáról tanuságot tehet. „Azért futottam előled, mert szeretlek,” — feleli Mimi az őt beérő, csókéhes Rodolpho kérdésére; és most azt várják, hogy a férfi azt ismert amerikai recept szerint viharosan magához öleli és agyba-főbe csókolja. De nem; Rodolpho szinte lesújtva a boldogságtól csak nézi, nézi a bátoratlanul ajkát kínáló leányt, nem meri megcsókolni és lassan a vállára hajtja fejét. Ez szép volt és szép volt a hamisan beállított szereptől függetlenül a törékeny, kis Lilien Gish megható, csupalelék művésze.

Jelentéktelen, de kellemesen szórakoztató, jobb amerikai szokványprodukció F. Fritzmarantz *A sejk fia* című filmje. Nincsen benne semmi zavaró bornírtság, de semmi meglepő invenció sem. A keleti miljöbe plántált téma magában foglalja az összes hozzáillő, kipróbált rekvizitumokat, és semmivel sem rosszabb, mint akármelyik magazin-regény. Alkalmat ad néhány jólbeállított, dekoratív-hatású jelenetre; ezeket jó technikával megcsinálja, de velük aztán ki is merül Fritzmarantz rendezői tudományá. Stílusról, filmszerű kompozícióról, ritmusról vele kapcsolatban sem beszélhetünk. Aktuális érdekessége a filmnek, hogy a nemrég fiatalon elhunyt, népszerű Rodolph Valentino utolsó szerepét alakítja benne, nem jobban és nem rosszabbul, mint az eddigieket. Partnere a női főszerepben a magyar Bánky Vilma, aki valóban megérdemli az amerikai filmstarok között gyorsan elért pozícióját. Nem nagyvonalú és jelentékenyebb egyéniségű színész, de jól, finoman játsza meg szerepének minden árnyalatát, sőt, amennyire a témák engedi, elevenhatású embert is formál.

Majoros István

DONI KOZAKOK

Amint a dobogóra lépnek, harminchatan, fekete kozákuniformisban, feszesen, hátratett kézzel s szabályos kettős karéjba sorakozva: már ez a dekoratív és ritmikusan egyenletes felvonulás különös és feszült várakozást kelt. Zömök fiatalemberek, nyurga legények és hatalmastestű, deresedő férfiak: s mindegyiknek arca komoly és zárkózott

és mosolytalan. Eleve megnyerik szimpátiánkat és fölcsigázzák érdeklődésünket, — hiszen egy lángborult világ víziója áll mögöttük s mindegyik arc mögött valami meg-rázó, nagy tragédiát sejtünk. Mit fognak dalolni ezek a hontalan idegenek, fekete vándorok: egy tragikus nép hördül föl énekükben, vagy a maguk emberi sorsának fáj-dalmas zokogása?

Egyik sem. Az a cingár, fürge kis emberke, aki elibük áll, hogy takarékos, de szigorú mozdulatokkal vezesse a kórust, Szergej Zsaroff, másra tanította őket. Itt nincsenek egyéni sorsok és külön hangok, de nem kiált a közös sors közös fájdalom és szenvedélye sem. Művészetük tökéletesen kollektív: zümmögésük, mint az éjszakai mezők hangja és süvöltésük, mint a téli szél forgása, már nem is emberi, hanem természeti jelenség. De ez a tökéletes karkultúra, amelyben ideálisan vész el az egyéni hang az együttes kedvéért, ez a szinte elképzelhetetlen technikai virtuozitás, amellyel csodálatos dinamikai és színhatásokat érnek el, nagyon is önmagáért való: gógós virtuozitás, mely nem szolgálatban áll, hanem legfőbb cél. A doni kozákok produkciója ott vágja útját annak, hogy e kétségkívül páratlan művészi élmény páratlan emberi élmény is legyen, ahol a vox humaná-t kiforogtatja hang mivoltából és hangszerré teszi. Amikor a hihetetlenül mély basszusok „orgonapontja” felett a hihetetlenül magas fejhangokból felépülő melódiát halljuk, vagy a csukottkézű zümmögések végtelenségig kitártott, elhaló zsongását, akkor nem kopott frázisként jut eszünkbe a kórust orgonához hasonlítani, amelyen egy különös kis ember játszik, hanem valóban azt akarjuk mondani, hogy az instrumentális, mechanikus hatás jellemzi ezt az énekstílust.

Különösen pedig ott érezzük a kórus attrakciós szándékait, ahol különben bravúros hangutánzással kapráztatják a közönséget: harangzúgással, gitárpengéssel, szélsívtáncsal. Még nőimitátoruk is van, aki szoprán imitál a lányhangot kívánó népdalokban vagy vegyeskarokban. Ezek a bravúrok gyakoribbak a kel-

letenél, pedig az ilyenfajta játékok mindig a másodrendű művészet ismertetőjelei. Hol maradnak a clavicinisták szellemes hangfestései Bach lélektől drámai gesztusai mögött, Strauss Richárd vízesései és edénycsörömpölései Debussy őszinte és magas művészete mögött s Honegger Pacific-zakatolása Bartók elementáris ereje és Kodály elementáris szomorúsága mögött?

Általában az énekesek, — akiknek éppen etnografikus különlegessége vonzotta hat estén át tömegestül a közönséget, — sokkal inkább a tudatos kultúr-síkbán mozognak, mint az ősi indulatok mélységeiben. Egyházi énekeikben a bizánci liturgika régi kultúráját, világi dalaikban, úgy mondhatnánk, az „udvari zene” raf-fináltságát s még népdalaikban is inkább a dramatikus elemek hangbeli megjátszását éreztük (és nagyképűség nélkül megvallhatjuk, hogy élveztük), mint a misztikumot, szenvedélyt és mélyrőljövő egyszerűséget.

A doni kozákok virtuóz művészete megérdemelte a közönség érdeklődését, — bárha az igazi magyar népdalművészet elhagyatott estéi is rátalálnának a tömegekre!

Sárközi György

BERLINI LEVÉL

Az elmúlt hónapban több eredeti német darabot mutattak be, így Fritz von Unruh Bonaparte-ját. Unruh irodalmi előélete eléggé ismert ahhoz, hogy megértsük, milyen irányú fejlődésnek felel meg új drámája, ahol az egykor mindenképp és mindenáron forradalmi költő kemény igazságokat osztogat jobb és balfelé. Ez a kevésbé történelmi dráma iskolapéldája lehet a modern német szellemi fejlődésnek. A szélsőségek ideje elmúlt, egy, a háború előtti viszonyokhoz képest kifejezetten baloldali, de kifejezetten polgári gondolkodás az, amely felé a német szellemi élet konvergál. A spengleri gondolatok nem csábítják az embereket s az amerikanizmus veszélye is szűnően van. Minden meglevő szociális nehézség dacára kiderült, hogy a német nép erős és továbbra is fejlődésképes. Megnyugvás, megerősödés látszik meg az irodalmi éle-

ten is. Az újabb szellemi produktumok a civilizáció és Európa (hogy ne mondjuk: Páneurópa) jegyében kerülnek az excentricizmust.

Az állami Schiller-Theater Reh-fisch *Razziá*-ját vette műsorára. Ez a nagyon valódi Berlin-északi élet-kép eddig csak vidéken került színre s jellemző az állami színházak vezetőire, hogy szükségesnek látták a *Razziát* a hivatalos deszkákra áttelepíteni.

Az irodalmi előadások tömkelegéből egy rendszeresen (átlag kéthetenként) ismétlődő szokás tűnik fel. Ismert — általában a legismertebb — írók jelennek meg a pódiumon s a mindig nagyszámú közönségnek bemutatják egy fiatal, tehetséges és ismeretlen kollégájukat. Az új író műveiből való előadások alkotják az est gerincét. A jelenség három szempontból érdekes. Először: a bemutató híres író tényleg híres és kitűnő, másodszor: a bemutatott fiatal író tényleg fiatal és ismeretlen; harmadszor: mindehhez fizető és figyelő közönség akad.

A német-francia közeledést az elmúlt hónapban Henry Lichtenberger és de Broglie herceg, a hírneves fizikus látogatása s előadásai szolgálták. Nagy nyilvánosság előtt tartott Albert Einstein előadást a fény mibenlétéről. A teljesen elemi ismeretekre felépített s elemi hatású előadás, mely a tudomány mai schizmáját tárta fel, annak a nagy s általános szellemi mozgalomnak adott a személyiség nagyságával alátámasztott kifejezést, mely új és nem mechanisztikus egy-egybe akarja a világot foglalni.

A zenei élet kissé ellanyhult. A nagy dirigensek külföldön járnak (Furtwängler, B. Walter), amellet nagyban folyik a készülődés a márciusi Beethoven-ünnepre. A filharmónikusok Scherchen vezetésével Sztravinszki két kis zenekari táncszvitjét mutatták be. Mindkét páratlanul szellemes, velős és humoros apróság-nak nagy sikere volt. Az állami opera K. Weill Royal Palace és Manuel de Falla Meister Pedros Puppenspiel című egyfelvonásos operáit mutatja be Kleiber vezényletével. Amilyen nagy hűhó semmiért az első (mely különben történelmi nevezetességű lesz, mert ez az első alkalom, hogy a mozi bevonul az opera kellékei közé — re-

méljük, az utolsó is), olyan kedves, finom s latin gráciával teli a Falla kis zenekarra írt marionett-operája. A zenei fórumok mindenképp ápolni akarják a modern muzsikát. Kár, hogy a kialakulatlan ízlés a Royal Palacehoz hasonló, még csak nem is igazában modern szemfényvesztő nyakatekertiségekre pazarolja a hallatlan gazdag rendezést s olyan művészeket, mint Delia Reinhardt, vagy Schützen-dorf. Az embernek önkénytelenül is két világraszóló nagymesterünk jut eszébe, ha látja, milyen jól megy a nagynéha egész, de többnyire tized-tehetségű német, u. n. modern, komponistáknak.

A mozikban orosz film-invázió folyik. Ha akad is köztük egy-két kiváló alkotás, mint a Gorkij-regény után készült „Anyá” s a „Rettenetes Iván”, egyik sem ér fel a Polikuskáig, vagy a Potemkin páncélosig, a legtöbbje pedig hígvelejű propagandafilm.

Fontos részét teszik Berlin életének a naponkénti nagy bálók; mindegyiken 5–10.000 ember vesz részt. Ezek a tömegünnepek dekorációiban, kosztümökben, muzsikában a fantasztikusan kívül gyakran művészi elemeket is tartalmaznak. Egyes bálók dekorációit nem kisebb emberek festik, mint Slevogt, Orlik vagy Heinrich Zille.

Kubányi Gyula

PARIZSI LEVÉL

Könyvesboltok kirakatában eszeveszettebb robajlással száguld a korszak, mint a boulevardok autóforgalmában. Könyvek színes borítékai és reklámos címek kiáltoznak. Esmék és távlatok tánca lejt a nyomtatott ívek mögött az új idők szédületével. Egyedek és tömegek igazi értelmükkel tükröződnek a néma betűk elvont és sűrített univerzumában. A kirakatban kering egy ország ütemes vére, bonyolul és tajtékzik eszméi forgalma. Ott látni a Város, az Ország képét, kollektív mozgások filmjét. Párizs, az eszmék városa, lehetőségek ezeregyéje, most is gyakran váltogatja az arc játékos, fájó görceit. Régi és új nevek mögött dinamikus erők torlódnak egybe.

Tisztán látni, hol vagyunk, hova tartunk, minden új ízt latba vetni, elszámolni a korrall: ki bírja? Pártkultúrák bőségének se látni végét. Zugok

szépségéből, zugok mámorából ki lát messze? A kritikus is vonatkoztat csupán, különben elenyészik. S meg akarván mutatni Párizs szellemi arcát 1927 elején: három vonásra kell szegényíteniünk az élet minden színében tündöklő teljességét.

I.

Az örökké tartó háború után rövidesen kimúlt a háborús irodalom. Generációja már megmutatta, mit tud. Előcskult a hagyományait folytató intellektualizált sportirodalom is, a test és erő szépségén megköltösedett izom-zötyögtetés. Divat volt. Viszont annál erősebbé vált s egyre terjed a vele egyidőben startolt vallásos megújulás. Csakhogy ez a vallásos reneszánsz nem a tömegek álmából ébredt, hanem kiváló egyesek szükségleteiből, akiknek túlfinomra csipkézett értelme a túltengés folytan szétmállott, s miután szétszedték a raison minden evidenciáját, az egyéni és kollektív megújulás vágyában vallási alapokra verték hídjaikat. Az Action Française-csoport azonban politikai trükké hasznosította s doktrínájára rácsapott az egyházi átok. A thomisták pedig, élükön Jacques Maritain-nel, teológiában bicsaklottak meg, s a zeloták vad buzgalomával elfelejtették építeni. Nagy port vert föl nemrég Jean Cocteau megtérése, akit minden új költői irányzat tenoristájának tekintettek eddig. Az Isten- és a Krisztus-eszme lebben át a korszakon s Lucie Delarue-Mardrus-t is a „Sainte-Thérèse de Lisieux”-ről írt életrajza vitte a legelső nevek listájára. De nemcsak katolikus tendenciában mutatkozik ez az imádságos mozgalom. Az ellenlábas nagy táborokban, így a protestánsok között is, suhog ez a szellem a morális gyötrelmek ostorával. Azonban hiába járt a nemrég meghalt Jacques Rivière „Isten nyomában” és Gide hiába sulykolta magát sanyargató hévvel, mögöttük csak az élite glóriázik. Bár a szocialisták nem áhítoznak Istenre, Henri Barbusse, az oroszlelkű apostol is szükségét érezte „Jézus”-nak a maga módján s evangéliumával erkölcsi bázist keres a forradalom alá. Az anarchisták is régóta maguknak követelik Krisztust. Fölszentelt filozófusuk, Han Ryner, már annak idején hangsúlyozta er-

kölcsei igényeiket; „Ötödik Evangélium”-a újra aktuálissá válik.

A Nagy szellemem mindnyájan lakomáznak. Félő, hogy divattá válik az, aminek hivatása örökkévaló.

II.

Az abszolútum tisztaságát áhító kor másik nagy törekvése: az irodalmi műfajokat angyali nemességűvé szublimálni. A „tisztá” jelzőt apránként odaragasztják a regényhez, a költészethez s a többihez. Gide a „Pénzhamisítók” c. könyvét „tisztá regény”-nek szánta. Mindenféle írásműből ki akarják gyomlálni azokat a más természetű salakokat, melyek megbontják az illető műfaj lényegét alkotó, specifikus elemekből ívelő harmóniáját. A „poésie pure” sisakos vitéze: Brémond abbé. A kérdés izzó és általános és mindenkinek korkötelessége pro vagy kontra állást foglalni. Aktuálissá Paul Valéry akadémiai tagsága tette, aki fiatalon és kvantitatíve megdöbbenő sovány útításkával lett halhatatlanná. S mivelhogy ez a konzervatívsággal vádolt akadémia gesztusa volt, a modern költészet előőrsé által hordozott eszme összezördülésre ingerel prüszkölő öregeket és diadalittas fiatalokat. A riadalom voltaképpen tűzgóca mégsem ebben rejlik. A francia költészet tizenöt év óta jelszavasan elfordult a témás és az ész által felfogható írásmódtól. Az elrugaszkodás kezdeményezői, Verlaine, Rimbaud és Mallarmé, ünnepezték ősek voltak a lezajlott században. A kapcsolat és a gát nélkül iramló szabad képzetársulás dominált, amit újabban az abszolút kép-egyeduralom váltott föl. Ilymódon a költészetben is megszűnt a raison-kultusz. S amily mértékben terjedt a tudatalattiság tana s a freudizmus, (amely igazán csak most kezd el virágkorát Franciaországban, ellenben Spenglerrel alig hallani), oly mértékben csökkent a metafora-mánia, illatkivonat, s a szabad ritmusban lejtő érthetetlen költészet kibomlott kelyhéből. Az avant-garde-poézis jelszava az értelmi kaosz lett, amely mögött ősi jelzőjű hangulat-egység lappang. Ennek a szétfolyó zürzűrnek abszolút kifejezői a dadaistákból vedlett surrealisták, másrészt, velük homlokegyenest, kikalapált klasszicizmusa: Valéry. A „poésie pure”

vitában az egész kor költészete van kockára téve. Szent igaz, hogy a forma: lényeg is, s új forma nélkül nincs új művészet. A költészet telje-e a szavak belső tartalmától egészen független vers? Alkatelemei a magánhangzókra ragasztott mássalhangzók csoportozatai, melyeket a létező szavak regiszteréből szerkeszt egybe a zenélő költő ihlete? Brémond abbé azt mondja: igen. (En azt mondom: nem.)

III.

A harmadik új íz — amit itt szél-tében-hosszában tárgyalnak — a „kevert-neműek diadala az irodalomban”. Új szépséggel bővült a szellemi gyönyörök terített asztala. A Nouvelle Revue Française — sokan, s nem éppen elfogulatlanok, azt hiszik — talán annak köszönheti szuverén vezetését, hogy a formák zseniális művészetével lengeti zászlaján ezt a „hármasságát”: a „tisztá” irodalmat, a vallásos szépséget és a pederasztíát”. Ezt az utóbbit illetőleg is dicső, nagy — de egyedülálló — ősökre s hagyományokra hivatkozhat. Céljait, eszközeit, etikáját és esztétikáját páratlan eredményeivel igazolja. Óvatos útján, évtizedes diadalsorozat közepette eljutott ma — mondják — a „brilliánsan előkészített” nyílt színvallásig. A „Corydon” remek érvelése után, Gide legújabb könyve, a „Si le grain ne meurt...”, ugyancsak egy régóta feszingő kérdést tár föl s a „botrány” mozgalomra jellekesezik. Voltaképpen az történt, hogy a korszak csapdába esett, az a korszak, amely kapva-kapott a friss zamatokon s sznobosan föllobbant minden új szépségideál lázában. Ami csak ígéret maradt, elejtette s mohón nyúlt új eszmények piros almája után. Borzongva a meglepetések és újdonságok nagyszerűségén, amit egy zseniális frögárda sugárzott ki magából, élén az elhunyt vezérrel, Marcel Proust-tal, ment — mondják, most, elkésve — a korszak a félneműek sorában. Megrészgült végtelen finomságain s minden eddigit felülmúló belső tartalmán. Oly nyilvánvaló, oly tagadhatatlan a megalkotott eredmények pompája, hogy később, most már, a „nyílt színvallás” után, elfordulni tőlük: árulás. Hiába! nagyszerűek és nagyok, meg kell hajolni előttük.

Ebbe az itt ismertetett s alapjában véve idegen belügybe, — már amenynyire akármelyik ország művészete belügy maradhat — leghelyesebb, egyelőre, bele nem szólni, hiszen senki sem lehet annyira tájékozott, hogy minden mozgalmat az eredőivel összefogva és tisztán áttekinthessen, s talán túlságosan arrogáns az a vakmerőség, amellyel a felháborodottak ítélkezési jogot követelnek maguknak olyan írőkkel szemben, akiknek tartalmát eddig vagy föl se tudták mérni, vagy fölmérték és nagyszerűnek találták. Nem saját vakságukat, „becsaphatóságukat“, hirdetik világgá mostani tiltakozásukkal? Kitűnő művekről és kitűnő műveket teremtő lelkéről van szó, s ha évtizedeken át könyvek és szerzőik megérdemelték a lelkes megbecsülést: most, amikor nagyon emberi és nagyon művészi, dokumentáris írások kerülnek, önként, belső szükségletből s bizonyára fájdalom és meggondolt mérlegelések után, nyilvánosságra: most ezek a régi, becsült művek és lelkek elvesztették becsületességüket és becsülhetőségüket? Kár annyira elfelejteni az abszolútumokról és a művészet embervizsgáló hivatásáról, amennyire az új ellenzék teszi, mert akiket most elvetni szeretnének, ismétlem, s nem csak én

mondom: nagyszerűek, nagyok, meg kell hajolni előttük.

Mindazonáltal, az emberiség túlnyomó része: *más*. És akkor meg lehet kérdezni, vajjon *Gide*-ék minden új szépsége és gazdagsága, ami eddig csábított, független-e nemi másminységekük alapelemétől? Fiziológiai adottságoktól mentes-e „erkölcsi mártírkodásuk“ s „műfaji tisztálkodásuk“? És minden, ami új és vonzó bennük, világnézetük, meditációik és esztétikájuk, szemük és érzékszerveik, ilyenek volnának-e „anélkül“ is? Mert hisz éppen a Freud-korszak „oda“-vezet le mindent s „onnan“ magyarázza ki a mikrokozmoszt. Mi garantálja hát, hogy általános emberi eszmények mozgatták őket az *Nrf* körül? Vajjon nem kell-e attól tartani, hogy mindazt az általános emberit: belső szabadság vágyát, egyéniség kultuszát, szabad gondolatot, evolúciót, stb. stb., mindazt, aminek hátán magasodtak máig s hívták maguk után megnyugvásra-szomjas korukat, vajjon nem kell-e attól tartani, hogy mindez akaratlanul is kompromittálják?

Meg kell hajolni nagyságuk és igazuk előtt. Szépségüktől átitatva mégis el tudok révedezni biztosító fékeken.

M. Pogány Béla

PANDORA

megjelenik évenként tizenkétszer

A szerkesztésért és kiadásért
SZABÓ LÖRINC

felelős; minden közleményért a szerzője felel

Szerkesztőség és kiadóhivatal:
Budapest VII, Rózsa ucca 25 (Bíró Miklós nyomdája)
Telefón: 143-27

Kéziratokat a szerkesztő címére
(IX, Üllői út 31, fsz. 3),

előfizetéseket a mellékelt csekken vagy postautalványon
a Magyar Jelzőloghitelbankba (V, Nádor u. 7) kérünk

Előfizetési díj:

egy évre 20, félévre 10, negyedévre 5 P. Egyes szám ára 2 P.
Külföldi előfizetés 20 százalékkal drágább

B E K Ü L D Ö T T K Ö N Y V E K

Szávai István: Uccasarkok.

Gorkij: Az Artamonovok. (Genius.)

Földi Mihály: A Halasi-Hirsch fiú.
(Franklin.)

Zweig: Ámok. (Genius.)

Verona: Életem — napsugárban.
(Athenaeum.)

Heltai: Írók, színésznők és más csirkefogók. 3. kiadás. (Athenaeum.)

Kolozs Pál: Bronzkapu.

Molnár József—Tamás Aladár: Új francia költők. (Új Föld.)

Művészeti könyvtár, 5. füzet:

1. Ybl Ervin: Donatello; 2. Bálint Jenő: Vaszary János; 3. Gautier: Zichy Mihály; 4. Réti István: Hollóssy Simon; 5. Szentiványi Gyula: Barabás Miklós művészete.

Gergely Sándor: Játsszik az ucca.

Leacock—Karinthy: Humoreszkek.
(Athenaeum.)

Gársin: A piros virág. (Kner.)

Korolenko: A vak muzsikás. (Kner.)

Tolsztoj: Polikuska. (Kner.)

Garami Árpád: A szerelem örültjei.

Brunetiére: Válogatott kritikai tanulmányai. (Franklin.)

E. Mach: Az érzetek elemzése.
(Franklin.)

Nagy József: két filozófus. (Franklin.)

Pákozdy Ferenc: Embermérleg.
(Pandora.)

Marconay Tibor: Kacagva tört ki a faun a pagonyból... (Kultúra.)

Mollynári Gizella: Asszonyi alázat.

György Oszkár: Titkok. (Mentor.)

Verlaine-György O.: Jóság. (Mentor.)

Lengyel-Berda—Kulcsár: Vértő napok. (Rádus.)

Anita Loos: Szókék előnyben. (Athenaeum.)

Honti Rezső: Régi olasz novellák.
(Athenaeum.)

Kárpáti Aurél: A nyolcadik pohár.
(Athenaeum.)

A MOSOLY KÖNYVEI

HELTAI JENŐ

összes műveinek gyűjteményes kiadása.

A 10 kötetes sorozat tartalma:

1. Versek	6. Szindarabok
2. Az asszony körül	7. Az utolsó bohém
3. Írók, művésznők és más csirkefogók	8. Jaguár
4. Family-Hotel	9. A 111-es
5. Színes kövek	10. Papírkosár

Díszes egész vászonkötésben.

Heltai Jenő műveiben a visszasóvárgott romantika könnye és derüje csillog.

Ára 66 pengő. — Az Athenaeum kiadása

Kapható kedvező havi részletfizetésre is